

סוגית ניקב וסתמו

(דף כ"ז):

ה ת ו כ ן

- פרק ראשון: שלש השיטות העיקריות בסוגיה. סתימה שאינה משפיעה על הקול.
- 116 א. יסודות סוגית ניקב וסתמו. מחלוקת הראשונים העיקריות.
- 119 ב. הסתייעות הראשונים בסוגיה המקבילה בירושלמי. סתימה שאינה משפיעה על הקול.
- 121 ג. סברותיהן של שתי השיטות. מושג הביטול. ארבעה מקרים בניקב וסתמו.
- 124 ד. הקושי בדברי הרא"ש אודות סתימה שאינה משפיעה על הקול. תירוצו של הב"י ושיטת הראב"ד.
- 127 ה. דרך אחרת בהבנת דברי הרא"ש. מחלוקת הראשונים בפסול ניקב וסתמו במעבר האויר גרידא.
- פרק שני: בעיות הקשורות לל"ב דר' יוחנן
- 132 ו. התקפת הראשונים על שיטת הראב"ד. מה בין ניקב רובו וסתמו לדיבוק שברים ?
- 135 ז. קושיות הרמב"ן על הרז"ה מל"ב דר"י. מהו 'נפחת רובו'?
- 139 ח. נפחת רובו ונסדק לארכו ולרחבו
- פרק שלישי: הראיות מסוגית הירושלמי
- 142 ט. בירורים נוספים בקשר לגירסת הירושלמי
- 144 י. דברי הרשב"א בענין גירסת הירושלמי. פירוש התוספתא לשיטתו.
- 146 יא. קושיות הרמב"ן על שיטת הרז"ה והרא"ש מראשית סוגית הירושלמי
- 148 יב. חשיפת דרכו של הרא"ש בהבנת הירוש' ותירוץ קושיות הרמב"ן על פיה
- פרק רביעי: שאלת "השיטה הרביעית". שיטות הרמב"ם והתוס'.
- 152 יג. שיטת רש"י בענין ניקב וסתמו. האם תכנן השיטה הרביעית ה"משלימה" את שיטות הרמב"ן, הרא"ש והראב"ד?
- 155 יד. שיטת הרמב"ם והשגת הראב"ד לאור בעית "השיטה הרביעית"
- 157 טו. בירור שיטת התוס'
- פרק חמישי: בירורים לגבי פסק ההלכה
- 161 טז. שיטת הריצ"ג בפסק ההלכה
- 163 יז. פסק ההלכה בש"ע. הערות לביאור הגר"א.
- פרק ששי: נקב ושיעור שופר
- 166 יח. שופר מצומצם ושופר ארוך. חקירה במהות דין הביטול.
- 172 יט. שופר שניקב ולא סתמו

סוגית ניקב וסתמו

פרק ראשון

שלש השיטות העיקריות בסוגיה. סתימה שאינה משפיעה על הקול.

א. יסודות סוגית ניקב וסתמו. מהלוקות הראשונים העיקריות.

שנינו (כ"ז:): "ניקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר". וכ"ה בברייתא הראשונה בגמ'. ובברייתא האחרונה: "ניקב וסתמו בין במינו בין שלא במינו פסול ר' נתן אומר במינו כשר שלא במינו פסול".

לפני שאנו ניגשים לבירור דין ניקב וסתמו עלינו להקדים הקדמה כללית, הנוגעת לאחד היסודות המרכזיים של סוגית פסולי השופר בכלל ושל בעיית ניקב וסתמו בפרט, והוא הדין של שופר ודבר אחר. עיקרו של דין זה בגמ' כ"ו. "שופר אמר רחמנא ולא שבין ושלוייה שופרות". וכתבו ראשונים שכשם שתקיעה המופקת משני שופרות פסולה כך יש לפסול גם תקיעה המופקת משופר ומדבר אחר שאינו שופר, "משום ששופר אחד אמר רחמנא ולא שיסייע שום דבר אחר" (ל' הרא"ש סי' ה').

נתבונן בשתי הלכות יסודיות בסוגית פסולי השופר:

א. "צפהו זהב... מבחוץ — אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול ואם לאו כשר".

ב. "הוסיף עליו כל שהוא במין במינו בין שלא במינו פסול".

שתי הלכות אלה עוסקות בשני אפנים של פסול שופר ודבר אחר: ההלכה הראשונה קובעת שדבר אחר המשפיע על הקול פוסל את השופר. ההלכה השניה, לעומת זאת, אינה עוסקת דוקא במקרה בו משפיע הדבר האחר על הקול. כך כתבו בפירוש ראשונים, והדבר מוכח מהעובדה שבדין זה אין הברייתא מחלקת בין נשתנה קולו מחמת התוספת ללא נשתנה כפי שהיא מחלקת בענין ציפוי מבחוץ (הברייתא המתחילה במלים "ת"ר הוסיף" וכו') נמשכת אחרי דברי ר' יוחנן המפסיקים אותה באמצעה, כמבואר למעיין, ורבות כהנה בש"ס). על כרחנו א"כ שהפסול בהוסיף עליו כל שהוא הוא בעצם מעבר האויר שנפחת התוקע דרך שני שופרות או דרך שופר ודבר אחר ("מעבר האויר" דרך דבר אחר היינו מעבר תוך כדי נגיעה בדבר האחר, כגון שהוסיף עליו בארכו והאויר עובר דרך השופר ואח"כ דרך התוספת, או להפך, אבל בצפהו זהב מבחוץ ולא נשתנה קולו כשר, ואין זה נחשב שהאויר עובר דרך הזהב. ע' עמ' 104).

שאלת ניקב וסתמו טובבת סביב הדין של שופר ודבר אחר. הסתימה המודבקת במקום הנקב מהווה "דבר אחר" ביחס לשופר עצמו: והשפעתה על קול השופר היא הבעיה

1) ריטב"א כ"ז: ד"ה דרך, טור סי' תקפ"ו (ש"ד:). וכ"כ המ"ב שם ס"ק ע"ד.
2) לשון הרמב"ן בדרשה (עמ' ל"ב) בקשר לסתימה במינו: "ואותו שבר שאינו שופר מסייע

המרכזית בסוגיה. בהמשך הדברים יתברר שנדון כאן גם האופן השני של פסול שופר וד"א: במעבר האויר בלי השפעה על הקול. מושג יסודי בסוגיה הוא המושג של ביטול הסתימה בשופר. הביטול מציל מדין שופר וד"א בהפכו את הסתימה לחלק בלתי גפרד של השופר כך שאין כאן אלא שופר אחד.

כצעד ראשון לברור שיטות הראשונים בסוגיה נעיין בביטוי "אם מעכב את התקיעה פסול" המופיע במשנה (ובברייתא הראשונה). יש כאן שתי גקודות הטעונות בירור: א. האם 'מעכב' פירושו: משנה את הקול, או: גורם לכך שא"א ככלל להפיק קול מהשופר. ב. האם הביטוי 'מעכב' את התקיעה' מתייחס למצב השופר לפני סתימת הנקב או אחר הסתימה.

והנה ברור שמארבע האפשרויות הקיימות לפתרון שתי השאלות האלה (משנה — לפני, משנה — אחרי, מעכב לגמרי — לפני, מעכב לגמרי — אחרי) — האפשרות של מעכב לגמרי אחרי הסתימה אינה באה בחשבון, כי אם כן הרי אין צורך וטעם לומר "אם מעכב את התקיעה פסול". אך גם האפשרות של מעכב לגמרי לפני הסתימה נדחית ע"י הראשונים³. הראב"ד מוכיח את הדבר הוכחה ניצחת מהירושלמי (פ"ג ה"ו) האומר על משנתנו: "ראב"ז בשם ר"ז והוא שסתמו אבל אם לא סתמו כשר שכל הקולות כשרים בשופר"⁴. נמצא איפוא שנקודה א' מבין שתי הנקודות הנ"ל באה על בירורה: 'מעכב' שבמ"ש פירושו משנה את הקול. בקשר לנקודה השניה — האם 'מעכב' שבמ"ש מתייחס למצב שלפני הסתימה או לאחר הסתימה — נחלקו הראשונים. רוב הראשונים סוברים ש"אם מעכב את התקיעה פסול" פירושו: אם אחר הסתימה שונה קול השופר מזה שהיה לו קודם שניקב — פסול. בדעה זו נעסק תחילה. להלן תובא אי"ה דעה אחרת (היא דעת הראב"ד) המייחסת את 'מעכב' למצב שלפני הסתימה.

הראשונים המייחסים את "אם מעכב את התקיעה" לאחר הסתימה, שהם כאמור רוב הראשונים, נחלקו בשאלת היחס בין המשנה לבין מחלוקת ר"ז וחכמים בברייתא האחרונה שבגמ', ולמחלוקת ראשונים זו יש תוצאות גדולות להלכה. השאלה היא באיזה מקרה נחלקו ר"ז וחכמים: במעכב את התקיעה או באינו מעכב.

הרמב"ן וסיעתו (הרשב"א, הריטב"א והר"ן; והטור כתב שכן היא דעת הגאונים) סוברים שר"ז וחכמים נחלקו באינו מעכב את התקיעה. וכן פרש רש"י. נמצא שחכמים פוסלים בניקב וסתמו בכל מקרה, אפילו סתמו במינו וחזר קולו לכמות שהיה קדם שניקב. ור"ז סובר שאם סתמו במינו וחזר קולו לכמות שהיה — כשר. משנתנו המכשירה באינו מעכב את התקיעה (דהיינו בשחזר הקול לקדמתו) היא א"כ בהכרח כר"ז, ומדברת דוקא בסתמו במינו. ואכן, מסביר הרמב"ן, סתם סתימה הריהי במינו, שכן דרך האומנים לסתום שופר במינו. ההלכה היא כמובן כר"ז שסתם משנה כמותו, וזאת עפ"י הכלל: סתם משנה ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם משנה (יבמות מ"ב:). וכן ר' יוחנן מפרש

בקול ועוד דשנים ושלשה שופרות הם". והכוונה כנראה: הסתימה הריהי ד"א שאינו שופר ופוסלת משום שופר וד"א, ואף אם תרצה לומר ששופר היא, שהרי היא עשויה מקרו, מ"מ יש לנו לפסול משום ב' וג' שופרות.

(3) יוצא מכלל זה המאירי כפי שיתבאר להלן פסקה י"ג.

(4) את המימרה הזאת מצטטים מהירוש' עוד הרבה ראשונים, ע' להלן ראש פסקה י"ט, אמנם לאו דוקא בתור הוכחה לפירושם ש'מעכב' משמעו משנה, אלא כדי להשמיע את עצם ההלכה. ומ"מ ברור שהירוש' שימש גם להם מקור להבנת הביטוי 'מעכב'.

את דברי ר"ב (ע' בגמ') מפני שהלכה כמותו. משתי הלשונות בדברי ר' יוחנן פסקו הרמב"ן וסיעתו כלישנא קמא, לחומרא בדאורייתא. נמצא שלשיטת הרמב"ן ההלכה היא ששופר שניקב וסתמו כשר רק אם מתקיימים בו שלושה תנאים: א. בעת שניקב נשתייר רובו שלם. ב. סתמו במינו. ג. אינו מעכב את התקיעה אחר הסתימה. אם קסר אחד מתנאים אלה השופר פסול.

לעומת זאת לדעת הרז"ה והרא"ש מחלוקת ר"ב ותכמים היא במעכב את התקיעה. חכמים פוסלים בין במינו ובין שלא במינו, ור"ב פוסל שלא במינו ומכשיר במינו. נמצא שמשנתנו הפוסלת במעכב את התקיעה יכולה בחדאי להיות כחכמים, ופסול בין אם סתמו במינו ובין שלא במינו, ואפשר להעמידה גם כר"ב אם נפרש שמדברת דוקא בסתמו שלא במינו. ולענין פסק ההלכה: הרא"ש כתב שלכאורה היה נראה שהלכה כרבנן, כי פשט המש' כמותם, כי "ניקב וסתמו" משמע אפילו במינו שכן דרך לסתום השופרות במינו, אבל רבנו חננאל למד שהלכה כר"ב מזה שר"י מפרש את דבריו (הש' שבת קי"ב): "מדקמתרץ ר' יוחנן אליבא דר' יהודה ש"מ הלכה כר' יהודה" (ע"ש), ואע"פ שהרא"ש עצמו מערער על ראייה זו: "מ"מ למעשה הוא מקבל את פסקו של ר"ח ש"דבריו דברי קבלה". לפי זה צריך לומר שר"י מעמיד את המש' דוקא בסתמו שלא במינו וכר"ב, שהרי ר"י הוא בעל הכלל "הלכה כסתם משנה" (ומה שלא פירשה המש' שמדובר בסותם שלא במינו אע"פ שהרגילות היא לסתום במינו [גם לדעת הרא"ש, כמפורש בדבריו סי' ה'] — ע' להלן פסקה ז'). הרא"ש והרז"ה פוסקים אף הם כל"ק דר' יוחנן. יוצא איפוא לשיטתם שלהלכה שופר שניקב מיעוטו נפסל רק כאשר מתקיימים בו שני תנאים: א. סתמו שלא במינו. ב. מעכב את התקיעה לאחר הסתימה. אם חסר אחד מהתנאים השופר כשר. ובניקב חציו או יותר אפילו סתמו במינו פסול, לפחות במעכב את התקיעה (כי ר"י אומר על הברייתא שמדברת במעכב שסתמו במינו כשר רק אם נשתייר רובו, כלומר שבמעכב ולא נשתייר רובו פסול אף במינו. אך לא ברור מה יהיה הדין בלא נשתייר רובו ואינו מעכב. ונחלקו בזה רבנו ירוחם והטור בפרשם את שיטת הרא"ש. לדעת רבנו ירוחם בשאינו מעכב את התקיעה כשר אף אם לא נשתייר רובו וסתמו שלא במינו. ולדעת הטור כל שלא נשתייר רובו לעולם פסול אפילו אינו מעכב וסתמו במינו [הטור אומר זאת בפירוש רק לגבי סתמו שלא במינו, ע"ש, אך מזה שלא פירש שבמינו

(5) טענתו היא שר' יוחנן העדיף להסמיד את דבריו לדברי ר"ב כי באופן זה מתפרשים גם דברי ר"ב וגם דברי חכמים, כלומר: מזה שר"י אומר שר"ב מכשיר דוקא בנשתייר רובו אנו יודעים שחכמים פוסלים אפילו בנשתייר רובו, כי ר"ב את"ק קאי. אבל אילו היה ר"י אומר שחכמים פוסלים אפילו בנשתייר רובו היה עדיין מקום לחשוב שר"ב מכשיר אפילו לא נשתייר רובו, ונמצא שע"י זה שר"י הסמיד דבריו לדברי ר"ב נתפרשו שתי הדעות כהגון (ואע"פ שלל"ב אין הדבר כן, כי אדרבה כשר"י אומר שר"ב פוסל רק אם לא נשתייר רובו אפשר עדיין לחשוב שחכמים פוסלים אפילו בנשתייר רובו, ואילו היה אומר שחכמים פוסלים רק אם לא נשתייר רובו הייתי יודע שר"ב המקל פוסל ג"כ רק באופן כזה ומכשיר במינו אפילו לא נשתייר רובו — מ"מ הרי הלכה כל"ק, כדלקמן, כלומר להלכה אנו הושיעים שר"י אמר באמת את דבריו בלשון הראשונה ולא בלשון השניה, ולפי"ז אין ראייה שהתכוון לפסוק כר"ב, כנ"ל).

(6) ואע"פ שיש אמוראים הסוברים שלית ליה לר"י הלכה כסתם משנה, ע' יבמות ט"ז: וש"נ, מ"מ היה לגמ' להקשות ולתרץ "אמוראי נינהו אליבא דר"י" כפי שעשתה שם. כ"כ הרשב"א והריטב"א (כ"ו: ד"ה ניקב).

הדין שזנה למדו הב"י והב"ת שה"ה לסתמו במינו שלעולם צריך שישתייר רובו] 7. על טעם השיטות ע' להלן).

[הרז"ה מביא אף הוא את שיטת ר"ח בפסק ההלכה, ויתכן שהוא מקבלה גם למסקנת דבריו. אך אפשר שלמסקנה הוא פוסק כחכמים, כי מבואר בדבריו שמתחילה היה סבור לפרש כרמב"ן שר"נ ורבנן נחלקו בשאינו מעכב, ולפירוש זה הביא את פסקו של ר"ח 8, ואם כן יתכן שאחר שחזר בו ופירש שהמחלוקת היא במעכב שוב אין הוא מקבל את פסק ר"ח, אלא פוסק כחכמים, משום שמסתימת המשנה משמע שהיא פוסלת במעכב אפילו סתמו במינו כדעת חכמים, וכמו שרצה לומר הרא"ש (אך בכל זאת קשה קצת להבין כן בכוננת הרז"ה, כי הרז"ה מצטט את הירוש' המעמיד את הרישא של המש' כר"נ, ע"ש ולהלן יתבאר, ולא הזכיר שמ"מ ניקב וסתמו הוא כחכמים והלכה כמותם). גם הריטב"א מביא בתחילה את השיטה שמחזיקים בה הרז"ה והרא"ש וכותב שלשיטה זו יש לפסוק כחכמים כמשמעותה הפשוטה של המשנה 9, ולפ"י ההלכה היא שבמעכב את התקיעה לעולם פסול, ובשאינו מעכב כשר אפילו שלא במינו 10, לפחות אם נשתייר רובו (ובשלא נשתייר רובו נראה שתלוי במחלוקת רבנו ירוחם והטור הנ"ל)].

ב. הסתייעות הראשונים בפוגיה המקפילה בירושלמי. סתימה שאינה משפיעה על הקול.

הרו"ה לומד את שיטתו שמחלוקת ר"נ וחכמים היא במעכב את התקיעה מהירוש' (פ"ג, ה"ו): "דתני ניקב וסתמו בין במינו בין שלא במינו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר ר"נ אומר במינו כשר שלא במינו פסול ר' חייא בשם ר' יוחנן כך היא מתניתא אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר". זוהי גירסת הרז"ה, וכך הוא מפרשה: ר"ח בשם ר"י מתייחס לפירוש הברייתא, דהיינו למה שאמר ר"נ "שלא במינו פסול", והוא מפרש שר"נ פוסל שלא במינו רק במעכב, אבל בשאינו מעכב כשר. ר"י בא ללמדנו בזה שדברי ר"נ מוסבים על הרישא של דברי ת"ק, כלומר על המקרה של מעכב את התקיעה, שת"ק פוסל תמיד ור"נ מקל ופוסל רק שלא במינו, להוציא מהבנה מוטעית שר"נ מדבר על

(7) המ"ב (תקפ"ו שעה"צ אות ס"ד) כתב: "ובחידושי ריטב"א מצאתי שדעתו דאפי' נפתח רובו נמי כשר היכא דאיכא אינך תרתי ויש בו שיטה חדשה... ע"ש. אך המעיין בריטב"א ד"ה ניקב (בגמ') יגיע למסקנה שנוסחה משובשת נודמנה לרבנו בעל המ"ב בדברי הריטב"א כי מה שהוא כותב בשם הריטב"א בתור שיטה חדשה אינו אלא סיכום ל"ב דר"י לפי שיטת הרמב"ן והריטב"א, וכל הלשון הזו שבריטב"א מופיעה כמעט מלה במלה גם בחידושי הר"ן כ"ז: ד"ה אמר, ועל הרי"ף ו': ד"ה במינו, והם מסכמים שם גם את ל"ק ופוסקים כמותה, והדברים ברורים.

(8) מ"ש שם הרז"ה לפירוש זה ש"מתני' נפיק לדר"נ צע"ק, כי לשיטת הרמב"ן הרי בהכרח מתני' כר"נ, שהרי חכמים אינם מכשירים בשום מקרה, ומהי לשון "נפיק". ואולי כוונתו שלפי ל"ב דר"י אין הכרח שהמש' כר"נ, כי י"ל שבניקב מיעוטו חכמים מכשירים אם אינו מעכב והמש' יכולה לעסוק בזה (ובהמשך דבריו הביא את שיטת הריצ"ג שפסק כל"ב כדלהלן פסקה ט"ז). הגירסה "אתיא לדר"נ" שב"כתוב שם" עמ' ס"ז היא כנראה ט"ס, כמובח מתוכה ("לדר"נ") ומראשית דברי הראב"ד שם וכן משאר הגירסאות, ע' הערה 8 של המו"ל שם.

(9) בהמשך מביא הריטב"א גם את שיטת הרא"ש עפ"י ר"ח שהמש' היא כר"נ ושלא במינו.

(10) שהרי המש' מדברת מן-הסתם גם בסתמו שלא במינו כמו הברייתא. וע"ע להלן פסקה ב' הערת 3.

(1) על תחילת סוגית הירוש' ר' להלן פסקה י"א.

המקרה של אינו מעכב ובה להחמיר: הרי שמחלוקת ר"ג ורבנן היא במעכב את התקיעה.¹ לעומת זאת הגירסה שהיתה לפני הרמב"ן בירוש' שונה במלה אחת מגירסת הרז"ה ועל פיה מתפרש הענין באופן אחר. הרמב"ן גורס: "ר"ח בר אבא בשם ר"י כיני מתניתא אם היה מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר". והוא מפרש: כן היא מתניתא, דהיינו דברי ר"ה, אם היה מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר. כלומר ר"י בא לומר שמעכב האמור בברייתא פירושו שהיה מעכב קודם הסתימה, בניגוד למעכב שבמשנה שפירושו לאחר הסתימה (יתכן שר"י מניח את הברייתא ומוסיף בה את המלה 'היה', וכך יוצא שהמש' והברייתא אינן משתמשות באותו ביטוי לציון מקרים שונים, אלא 'מעכב' בלשון הווה פירושו: עכשיו, לאחר הסתימה, והיה מעכב פירושו קודם סתימה. הרמב"ן כותב שיש ספרים שגורסים גם בברייתא גופה 'אם היה מעכב', וכך הוא בדפוסים שלפנינו, אך הוא אומר שגירסת הספרים האחרים — שאין בה 'היה' בברייתא עצמה — היא הנכונה. וברור שזה הכרחי לפירושו, כי אפילו אם נאמר שר"י בא לפרש ולא להגיה מ"מ לו היתה המלה 'היה' כתובה בברייתא נמצא שר"י חוזר בדיוק על לשון הברייתא, מה שכמובן לא יתכן).

לפי זה מתאים הירוש' דוקא לשיטת הרמב"ן שמחלוקת ר"ג וחכמים היא בשאינו מעכב עכשיו את התקיעה. הברייתא בירוש' מוסיפה לנו שחכמים פוסלים רק במקרה שלפני הסתימה עיכב הנקב את התקיעה, אבל אם לא עיכב, ונמצא שאין הסתימה משפיעה כלל על קול השופר — כשר (כאן המקום להגדיר את המושג "השפעה על הקול" שגשתמש בו הרבה מעתה. גוף נקרא "משפיע על קול השופר" אם קול השופר בלעדיו והקול עמו אינם זהים, מבחינת הגוון של הקול או מבחינת עצמתו²). הרמב"ן מסביר שהברייתא בבבלי לא ראתה צורך לפרש שמדובר בנקב שעיכב את התקיעה קודם שנסתם כי היה פשוט לה שבנקב שלא עיכב מעולם אין הסתימה פוסלת "לפי שאינה מסייעת בקולו של שופר כלל" (לי הרמב"ן במלחמות).

ברור שלשיטת הרמב"ן אם לא עיכב הנקב את התקיעה אפילו קודם סתימה — אזי גם אם סתמו שלא במינו כשר, שהרי הברייתא אומרת בפירוש "בין במינו בין שלא במינו אם מעכב וכו' ואם לאו כשר"³.

(2) הגר"א הביין קצה אחרת את הטעות שר"י בא להוציא ממנה, כדלהלן סוף פסקה י"ז, ע"ש.
(3) ומבואר בברייתא בירוש' שאפילו שלא במינו אם אינו מעכב את התקיעה כשר. ע' בסוף הפסקה הקודמת ובהערה 10 שם. ולומר שלצדדים קטני וההכשר מוסב רק על מינו זהו דוחק גדול.

(4) ע' בחידושים ובמלחמות. במלחמות ז': בשורה האחרונה אחרי המלים "ואם לאו כשר" יש חסרון הניכר וצריך להשלים עפ"י החידושים. וע"ע להלן פסקה י" הערה 2.

(5) ומעכב את התקיעה פירושו שקול השופר המקורי והקול הנוכחי (אם 'מעכב' מהיחס לאחר סתימה היינו הקול שאחר הסתימה, ואם לקודם סתימה היינו הקול שאחר הניקוב וקודם הסתימה) — אינם זהים. ודברי הפר"ח תקפ"ו, ז', ע"ש, שיש בענין זה מחלוקת בין הרמב"ן והתוס' אינם מוכחים (ע' בראש הדיבור בתוס'), וכבר העיר בזה המ"ב בשעה"צ אות ט"ה, ע"ש, ונראה שהכל מודים בהגדרה הנ"ל.

(6) ואין לומר שלצדדים קטני, כנ"ל הערה 3, ועוד שהרמב"ן הרי מסביר שסתימה שאינה משפיעה על הקול אינה מהווה בעיה כלל. וזה שלא כב"ח (ד"ה גיקב [ש"ב:]), שכתב שלשיטת הגאונים שהביא הטור, שהיא שיטת הרמב"ן כנ"ל, גם אם לא עיכב הנקב מעולם פסול שלא במינו, ולא תזכיר כלל את הירוש'. וכנראה שלא ראה את דברי הרמב"ן. והפני יהושע (כ"ז: מד"ה בפרש"י ואילך) כיון מדעתו לפירוש הרמב"ן בירוש', והסיק מזה במפורש להלכה שנקב שלא עיכב כשר אפילו שלא במינו. וע' להלן פסקה ה' והערה 3 שם ופסקה י"ז.

להלן נראה מה טעם פוסלת הסתימה רק אם היא משפיעה על הקול, ומדוע אין נוהג כאן פסול שופר וד"א באופן השני, דהיינו במעבר האויר גרידא, כנ"ל פסקה א'. כמו כן נשלים אי"ה להלן את הדיון בסוגית הירוש'.

ג. סברותיהן של שתי השיטות. מושג הכיטול. ארבעה מקרים בניקב וסתמו.

נגש עתה לבירור טעמיהן של שתי השיטות. ראינו שלפי הרמב"ן סיבת הפסול היא השפעת הסתימה על הקול, ולכן במקרה שלא עיכב הנקב את התקיעה אפילו לפני שנסתם — כשר לדברי הכל, כי אין הסתימה משפיעה. ואם עיכב הנקב את התקיעה ונסתם כהוגן כך יעכשו אינו מעכב — בזה נחלקו ר"ג וחכמים: לחכמים פסול אפילו במינו כי הסתימה שהיא "דבר אחר" מסייעת ליצירת הקול, ולר"ג במינו כשר כי לדעתו בסותם במינו וחזר הקול לכמות שהיה בטילה הסתימה בשופר ומאבדת לגמרי את מעמדה העצמאי, כך שיש כאן שופר אחד שלם ולא שופר ודבר אחר או ב' שופרות, אך שלא במינו פסול כי סתימה שאינה ממין השופר אינה יכולה להיבטל ולהחשב כעצם מעצמיו של השופר. ולחכמים אין אומרים ביטול בזה אף במינו. ואם מעכב הנקב את התקיעה אף לאחר שנסתם, כלומר שלא חזר הקול לכמות שהיה קודם שניקב — בזה לדברי הכל אין הסתימה בטילה אפילו במינו. ומסביר הרמב"ן בטעמו של דבר שכיון שמעכב את התקיעה הרי שלא נסתם הנקב יפה יפה, ולעמוד ולינטל קאי הסתימה, ואינה בטילה, ולכן היא פוסלת אם היא מסייעת בקול (צ"ע אם הטעם הוא באמת משום שלינטל קאי, או שכוונת הרמב"ן בעיקר לכך שמורגש שאין זה השופר המקורי, שהרי אין קולו כמות שהיה, ומשום כך א"א לומר שאין כאן אלא השופר הראשון ולא נוסף עליו שום דבר אחר. וע"ע להלן).

ברור שמושג הכיטול המופיע כאן אינו המושג הרגיל של כיטול בתערובת איסור והתר. שהרי כאן מקומו של החלק שנתערב ניכר וידוע ואין הוא יכול להחשב כמי שנעלם ואיננו. אלא כאן מדובר על כיטול החשיבות העצמית, והתחברות עם השופר להיות לכלי אחד (כעין זה בבצק שבסדקי עריבה, פסחים מ"ה. ועוד). ולכן בענייננו — בניגוד לכללים באיסור והתר — מין במינו עדיף לענין כיטול.

והנה ראינו שהרמב"ן מסביר כי בנקב שלא עיכב מעולם את התקיעה לדברי הכל אין הסתימה פוסלת, לפי שאין היא משפיעה על הקול. ובפשטות יש ללמוד מזה שהפסול במעכב את התקיעה, דהיינו בשלא נסתם יפה יפה, נוהג רק במקרה שהסתימה שינתה את הקול מכמות שהיה קודם שנסתם, אלא שלא החזירתי לגמרי למה שהיה קודם שניקב; אבל אם לא שינתה הסתימה כלום והריתו כמו שהיה קודם שנסתם — כשר (אף שלא במינו, כנ"ל), שהרי אין הסתימה משפיעה על הקול. ואין לומר שההכשר בשלא עיכב הנקב מעולם אינו מטעם שהסתימה אינה משפיעה על הקול, אלא משום שבמקרה שקול השופר הוא כמות שהיה קודם שניקב הסתימה בטילה, שהרי לדעת חכמים אין לנו דין כיטול אף אם חזר הקול לכמות שהיה מתחילה והסתימה לא להינטל קאי. ואף אם תרצה לומר שסתימה בנקב שלא עיכב מעולם פחות חשובה מסתימה המחזירה את הקול לקדמתו, ומשום כך הראשונה בטילה והשנייה לא — מ"מ מלשון הרמב"ן שכתב "שאם מתחילה אין הנקב מעכב את התקיעה כלל אינו נקב ואין סתימתו פוסלת לפי שאינה מסייעת

(1) זה שלא כנ"ח, ע' להלן פסקה ה' הערה 3.

פקולו של שופר כלל" משמע שהעובדה שהסתימה אינה מסייעת בקול כלל דיה בכדי להכשיר². ור' להלן מדוע אין נוהג כאן לפי הרמב"ן פסול שופר וד"א במעבר האויר גרידא.

אנו דנים איפוא בארבעה מקרים של ניקב וסתמו :

- (א) הנקב עיכב את התקיעה קודם שנסתם ועכשיו אינו מעכב.
 (ב) הנקב עיכב את התקיעה קודם שנסתם והוא מעכב גם עכשיו אבל הסתימה שינתה בכ"ז את הקול.
 (ג) הנקב עיכב את התקיעה קודם שנסתם ומעכב גם עכשיו והסתימה לא שינתה כלום.
 (ד) הנקב לא עיכב מעולם את התקיעה.

לפי הרמב"ן מחלוקת ר"ב ורבנן היא במקרה א', במקרה ב' הכל מודים שפסול אפילו במינו, ובמקרה ד' כשר לד"ה אף שלא במינו. לפי האמור לעיל דין מקרה ג' צריך להיות כדין מקרה ד'. ויש להעיר שיתכן עוד מקרה חמישי, והוא שקודם הסתימה לא עיכב הנקב את התקיעה ומחמת הסתימה נשתנה הקול ומעכב, וברור שפסול בזה לד"ה כמו במקרה ב'. ולשיטת הרז"ה והרא"ש: במקרה א' כשר לד"ה אפילו סתמו שלא במינו³, כי לדעתם כל שחזר הקול לכמות שהיה קדם שניקב בטילה הסתימה בשופר אף אם היא שלא במינו, והכל נחשב לשופר אחד ואין כאן דבר אחר. ובשלא חזר הקול לגמרי לכמות שהיה (מקרה ב') נחלקו ר"ג ורבנן: לר"ג במינו כשר, ונראה שסובר שבמינו לעולם בטל אף אם לא חזר הקול לגמרי, אבל שלא במינו פסול, כיון שיש כאן תרתי לריעותא, שאין הסתימה ממין השופר וגם מורגש שיש כאן נקב, שאין קולו כמו שהיה קודם שניקב. ולרבנן אף במינו פסול שכל שלא חזר הקול לקדמתו אין הסתימה בטילה. [כי מורגש שאין זה השופר המקורי ולינטל קאי, כנ"ל לשיטת הרמב"ן, ולדעת ר"ג רק אם

(2) הרמב"ן מוסיף שם: "ועוד שאינו בכלל ניקב וסתמו", וכע"ז גם בחדושו, ע"ש. ויש להבין שכוונתו היא כי מעצם הלשון "ניקב וסתמו" אנו מבינים שהכוונה לנקב מעכב, מפני שנקב שאינו מעכב לא יטרח לסתמו, ולפיכך לא הוצרכו לפרש זאת בבבלי, ומ"מ הטעם שכשר בזה הוא משום שהסתימה אינה מסייעת בקול. אך אפשר שכוונתו לומר שבנקב שלא עיכב מעולם אין לסתימה שום חשיבות, ומשום כך היא בטילה גם שלא במינו וגם לפי חכמים. ומ"מ מלשון הרמב"ן משמע שהטעם שהסתימה אינה מסייעת בקול מספיק בפני"ע, ולכן יש ללמוד מכאן שבכל מקרה שאינה מסייעת כשר. ומלבד זאת נראה שגם מצד הסברה אין זה פשוט לומר שסתימה בנקב שלא עיכב מעולם עדיפה על סתימה המחזירה את השופר לקדמתו, כי אדרבה במקרה השני הסתימה משתפת עם השופר ומשלימתו, וזוהי סבה להיבטל בו יותר מאשר במקרה שאינה משתפת עמו כלל, ע' להלן בפנים. אך הרשב"א כתב: "אבל בשאינו מעכב עכשיו את התקיעה בין שהיה מעכב בתחילתו ופ"ש שלא היה מעכב מתחילתו כשר לפי שמה שסתמו בו בטל לגבי השופר". ומ"מ הרשב"א אינו אומר שגם שלא במינו או לפי חכמים היא בטילה בשלא עיכב מתחילתו, ובוהו י"ל שצריכים אנו לטעם שאינה מסייעת בקול. וע"ע להלן פסקה ה'.

(3) שהרי הברייתא בירוש' אומרת "בין במינו בין שלא במינו אם מעכב וכו' ואם לאו כשר", ודוחק גדול לומר שלצדדים קתני כנ"ל פסקה ב' הערה 3. ועוד שלגבי ר"ג הדבר מפורש במש' אם אנו מעמידים אותה כמותו, כי היא עוסקת דוקא שלא במינו ומכשירה באינו מעכב, וכן לפירוש הרז"ה בירוש' אומר ר"ח בשם ר"י במפורש שר"ג פוסל שלא במינו דוקא במעכב (וכך פסקו הרא"ש והטור לפי ר"ג), ובאינו מעכב לא מצינו שחכמים חולקים על ר"ג. וכ"כ רעק"א בגליון הש"ס כ"ו: וע' מ"ש בזה להלן פסקה ט"ו, ושם תבאר בע"ה לשון החוס' והרא"ש שגראית כסותרת לאמור כאן ורעק"א מתקשה בה.

הסתימה היא שלא ממינו וגם לא החזירה את הקול לקדמתו לינטל קאי. אך יותר נראה שר"נ אינו תולה כלל את הפסול בלינטל קאי — או משום שלדעתו אף פעם לאו לינטל קאי, כי הסותם אינו מקפיד שהקול יחזור לקדמתו דוקא אלא רק שלא יהיה נקב, או שהוא סובר שאף אם לינטל קאי מ"מ אין זו סבה מספקת לפסול — אלא לדעתו מעצם משמעותו של מושג הביטול נובע שכל סתימה שהיא ממין השופר, וכך כל סתימה המחזירה את הקול לכמות שהיה מתחילה אע"פ שאינה ממינו, בטילה. והטעם הוא שכל אחת מאלה ממלאה תפקיד של החזרת השופר לקדמתו ע"י הצטרפות והתבטלות אליו: הסתימה שהיא ממינו משלימה את הכלי של השופר ומחזירתו לקדמתו, והסתימה שלא ממינו משלימה את קול השופר ומחזירתו לקדמתו; ועצם פעולת ההשלמה למהות אחת הזוהה למהות המקורית — אף שמהות זו איננה כל תכנון של המושג 'שופר' אלא רק אחד ממרכיביו — הריהי סבה מספקת לביטול.

ואולי אף לדעת חכמים אין הפסול תלוי בסבה של לעמוד ולינטל קאי, אלא שלדעתם המהות העיקרית של השופר היא קולו, ולכן סתימה המצטרפת ומשלימה את הקול ומחזירתו לקדמתו בטלה אפילו היא שלא ממינו, ואם לא הוזר הקול לקדמתו אין זה ביטול אפילו במינו, כי חזרת הכלי לקדמתו אינה מספקת, שאין הוא העיקר. ולעיל הזכרנו שאולי גם לשיטת הרמב"ן עצמו אין הפסול בסתימה נובע דוקא מזה שעתידה להינטל, ומקורו בעצם מושג הביטול, אלא שלשיטת הרמב"ן לפי ר"נ בכדי שתהיה התבטלות דרושה חזרת השופר לקדמתו בשני המרכיבים של מהותו: גם בכלי וגם בקול, ולכן רק אם סתמו במינו וחזר קולו לכמות שהיה כשר, ואם חסר אחד מהתנאים לא. ולדעת חכמים לפי הרמב"ן אין מושג הביטול נוהג כאן בשום מקרה.

הזכרו כאן איפוא ארבע דעות, וזהו דירוגן: א. השלמת הקול או השלמת הכלי גורמת ביטול (ר"נ לפי רז"ה). ב. רק השלמת הקול גורמת ביטול (חכמים לפי רז"ה). ג. רק השלמת שניהם, הקול והכלי, גורמת ביטול (ר"נ לפי רמב"ן). ד. אפילו השלמת שניהם אינה גורמת ביטול (חכמים לפי רמב"ן) ¹.

4) נקטנו בפשטות שטעם ההכשר במקרים שאנו מכשירים בהם לשיטת הרז"ה והרא"ש — אף הוא משום ביטול הסתימה בשופר, כמו שכתב הרמב"ן לשיטתו, וזהו מ"ש הרא"ש "דכיון דעתה חזר לכמות שהיה אין זה נקרא שופר וד"א", וכן: "אבל מינו אפילו נשתנה קולו אין ד"א גורם שנוי הקול", ר"ל: כי בחזר קולו אע"פ שסתמו שלא במינו, או שסתמו במינו אע"פ שלא חזר קולו — הסתימה בטילה. וכ"כ הקרבן נתנאל שם (אות ג') ובספרו "נתיב חיים" על הש"ע (תקפ"ו, על הט"ז ס"ק י'). וכ"ה בספר "בית ישראל" (חידושים על מסכתות למגיד מקו"נין וצ"ל, ר"ה כ"ז: בדיבורים על התוס' ד"ה ניקב), הביאו האבני נזר (או"ח תל"ה אות ג'). ונראה שזוהי גם כוונת הרא"מ, הביאו הב"י (ד"ה וכתב [ש"ג]), שהקשה מדוע בחזר קולו ע"י הסתימה לכמות שהיה כשר "מאי שנא מצפתו זהב מבחוץ דאמרי' אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול משום דהוי קול שופר וד"א ואילו הכא מכשיר אע"פ שאותו הקול שלאחר הסתימה הוא קול שופר וד"א. והוא מתרץ: "שמא י"ל שמאחר שע"י הסתימה חזר הקול כמות שהיה בהיות השופר שלם... לא מיקרי קול הסתימה אלא קול השופר השלם ולא שייך הכא קול שופר וד"א", ואלה הם בעצם דברי הרא"ש הנ"ל.

אבל האבני נזר כתב שדברי הבית ישראל הנ"ל הם הרכבת סברת הרמב"ן על דברי הרא"ש, ובאמת לרא"ש אין כאן בכלל מושג של ביטול, אלא טעמו הוא שבחזר קול השופר לכמות שהיה אין זה קול של ד"א אלא קול השופר, ובלא חזר קולו וסתמו שלא במינו פסול משום קול שופר וד"א, ובסתמו במינו כשר כי פסול ד"א אין כאן מפני שסתימה שהיא ממינו אינה ד"א, ופסול ב' שופרות ג"כ אין כאן, ע"ש הטעם. ולענ"ד סברתו לגבי סתמו שלא במינו וחזר קולו אינה מובנת, כי נראה שא"א לומר שיש כאן רק קול השופר ולא קול ד"א אא"כ אומרים שהסתימה בטילה אל השופר.

במקרה החמישי הנ"ל שקודם סתימה לא עיכב הנקב והסתימה גרמה לו לעכב — אם סהמו שלא במינו בודאי שהרז"ה והרא"ש יפסלו, כדין סתמו שלא במינו ומעכב. ובסתמו במינו בפשטות צריך הרא"ש להכשיר, וכך למד הפמ"ג מדברי הט"ז ס"ק י' שכתב שלדברי הרא"ש סתימה במינו אינה דבר אחר כלל (ומסתבר שהטעם הוא כנ"ל שהסתימה בטילה כי היא מחזירה את הפלי לקדמתו⁵). אך הפמ"ג עצמו מסתפק בכך (ונראה שספקו הוא שמא בלא עיכב קודם סתימה גרע, כי הסתימה קלקלה, משא"כ בעיכב וסתמו ועדיין מעכב שהועילה קצת בכיוון של החזרה לקדמותו, אע"פ שלא הועילה לגמרי, ולכן בטלה. אך לדעת הט"ז די בכך שהחזירה את הפלי לקדמתו כנ"ל). להלן נדון בע"ה במקרים הנותרים, ג' וד', לשיטת הרז"ה והרא"ש.

לענין טעמי הלשונות של ר"י: לל"ק נהוג ביטול רק כשמיעוט במל ברוב, ולכן אם ניקב רובו וסתמו תמיד פסול כי יש כאן ד"א שלא בטל⁶ (כ"ה לשיטת הרמב"ן וכן לשיטת הרא"ש עפ"י הבנת הטור הנ"ל פסקה א'. ולדעת רבנו ירוחם הנ"ל שם זה נכון רק כשמצטרפים החסרונות של רוב ועיכוב התקיעה שאז אין ביטול אפילו במינו). ולל"ב גם רוב יכול להיבטל אל המיעוט, כי המיעוט הוא השלד שנסאר מהכלי והרוב מצטרף אל תוך מסגרתו לתקון הכלי, כפי שיוסבר בע"ה להלן פסקה ו', ע"ש.

ה. הקושי בדברי הרא"ש אודות סתימה שאינה משפיעה על הקול. תירוצו של הפ"י ויניטת הראב"ד.

נותר לנו לברר את דינם של המקרים ג' וד' הנזכרים בפסקה הקודמת לפי שיטת הרז"ה והרא"ש. והנה במקרה ד' הנ"ל — שלא עיכב הנקב מעולם — ברור שהשופר כשר, "הרי לשיטת הרז"ה והרא"ש אם הקול הוא כמות שהיה קודם שניקב — הסתימה

והנה הט"ז (ס"ק י') העתיק את ל' הרא"מ וכתב עליה: "ולענ"ד נראה כיון שהוא מינו אין נקרא כלל ד"א ולא דמי לצפהו זהב וכ"כ הרא"ש בהדיא וז"ל אבל מינו אפילו נשתנה קולו אין ד"א גורם שיצא קול (בשצ"ל "שינוי הקול" כמו שהוא לפנינו, וכ"כ היד אפרים שם [בסד"ד; ומ"ש שם על דברי הט"ז אינו מובן לי, ואולי יש שם שיבוש]). וכל הקולות כשרים עכ"ל". וצוחו על הט"ז הבאים אחריו, רעק"א והלבושי שרד והנתיב חיים שם, שהרי קושיית הרא"מ היא על המקרה של סתמו ילא במינו וחזר קולו לקדמתו, שהרא"ש מכשיר בזה, כמ"ש הט"ז בעצמו בס"ק ו'. ובספר בית ישראל הנ"ל (שם ד"ה הנה) מסביר שהט"ז לא בא לחלוק על תירוץ הרא"מ לגבי מקרה שסתמו שלא במינו ואינו מעכב, אלא הט"ז רוצה לתרץ את המקרה של סתמו במינו ומעכב שאינו מתורץ בדברי הרא"מ, ומר מתרץ חדא ומר מתרץ חדא (וי"ל שלרא"מ היה פשוט תירוצו של הט"ז ולא נתקשה אלא במקרה שסתמו שלא במינו). אך לפי"ז סגנון הט"ז קשה [מ"ש באבני נזר שם שהבית ישראל השיג על הט"ז — כוונתו כנראה לדברי הב"ש בד"ה ובהכ"י, שם הוא מתרץ את קושיית הט"ז שבסוף הדיבור, ויתבאר בע"ה להלן פסקה ד' והערה 2 שם].

5) אך מהט"ז משמע קצת שאין הדבר הלוי בהחזרת הכלי לקדמתו, כי דבריו שם באים כתירוץ על קושייה, מאי שנא ניקב וסתמו במינו ומעכב את התקיעה שהוא כשר מציהו זהב מבחוץ ונשתנה קולו שהוא פסול, ומתירץ הט"ז שבמינו אין כאן ד"א, ומשמע מזה שגם אם יצפה שופר שלם מבחוץ במינו וישתנה קולו יהיה כשר, וע"כ שאם הטעם הוא משום ביטול הרי שלדעת הט"ז מינו תמיד בטל לשיטת הרא"ש אע"פ שאינו משלים, וה"ז כעין הכלל של מין במינו אינו תוצץ. אך אולי דעת הט"ז היא שבמעכב את התקיעה באמת אין כאן ביטול, וההכשר הוא משום שדבר אחר אין כאן, כי מינו אינו דבר אחר, ופסול ב' שופרות אין כאן מהטעם שכתב הא"י, כנ"ל בהערה הקודמת.

6) כ"כ הלבוש תקפ"ו, ז'.

בטילה, אפילו סתמו שלא במינו (כמו במקרה א'). אך בענין מקרה ג' — שהנקב עיכב ומעכב גם עכשיו והסתימה לא שינתה כלום — יש מקום עיון (הכוונה למקרה שהסתימה היא שלא במינו לר"ג, כי בסותם במינו לר"ג ברור שכשר במקרה ג', שהרי הוא מכשיר בסתמו במינו אפילו במקרה ב' שהנקב מעכב את התקיעה וגם הסתימה משפיעה על הקול). קודם כל יש לשים לב לכך שבמקרה הנידון הסתימה אינה בטילה אפילו לשיטת הרז"ה והרא"ש, שהרי לשיטתם ביטול במקרה של סתימה שלא במינו לר"ג, או אף במינו לחכמים, אמור רק כשהנקב אינו מעכב עכשיו את התקיעה, דהיינו שהקול חזר לקדמתו. אך הגה מפשט לשון הרא"ש נראה שגם הוא סובר, כמ"ש לעיל בשם הרמב"ן, שכל הפסול של ניקב וסתמו קיים רק במקרה שהסתימה משפיעה על הקול. כי בפרשו את הפסול במעכב את התקיעה כתב הרא"ש: "דכיון שהסתימה מעכבת את התקיעה הוי כמו שופר וד"א כי נשתנה הקול מחמת הסתימה ודמי לצפהו זהב" (כלומר: לצפהו זהב מבחוץ, שאם נשתנה הקול פסול; כך נראה מדבריו הקודמים, ע"ש). וכן בהמשך: "וטעמא דר"ג סתמו שלא במינו ונשתנה הקול הוי קול שופר וד"א כי שינוי הקול בא מחמת ד"א שאינו ממין השופר אבל מינו אפילו נשתנה קולו אין דבר אחר גורם שינוי הקול". ולפי זה יוצא לכאורה שהרא"ש צריך להכשיר במקרה ג'. אבל בסכמו את פסק התלכה (כר"ג) כתב הרא"ש בפירושו: "ואם סתמו שלא במינו והקול הוא כמו שהיה קדם סתמו פסול דשופר וד"א קרינן ביה כיון דאין הקול כמו שהיה קודם נקיבה". וכן פסק הטור (תקפ"ו) לפי שיטת הרא"ש. והדברים צריכים בירור.

והנה הרא"מ (בפירושו על הסמ"ג) מתקשה בפסקם האחרון של הרא"ש והטור: "אבל לא שמעתי טעם נכון היכא שהיה מעכב מתחילה ואח"כ סתמו ומעכב למה יהיה פסול והלא אין כאן קול הסתימה כלל מכיון דקולו דלאחר הסתימה דומה לקולו דקודם הסתימה". הב"י, המביא את דברי הרא"מ, מתרץ את הקושי באופן שתיושב גם הסתירה הנ"ל בתוך דברי הרא"ש עצמם. תירוצו של הב"י מבוסס על הנחה מחודשת, והיא: אם הנקב עיכב את התקיעה קודם שנסתם — אי אפשר שאחר הסתימה ישאר הקול בדיוק כפי שהיה לפניו. ולכן גם אם נדמה לנו שהקול נשאר כמות שהיה קודם שנסתם — אעפ"כ בוודאי נשתנה קצת, ונמצא שהסתימה משפיעה על הקול. פירוש הדבר שהב"י מכתיש למעשה את קיומו של מקרה ג' הנ"ל, וטוען שמה שנראה כמקרה ג' אינו אלא מקרה ב' הנ"ל. ולפי"ז סרה כמובן התמיהה בדברי הרא"ש, כי הפסול מקורו תמיד בהשפעת הסתימה על הקול.

אך בהסברו זה של הב"י ישנם כמה קשיים. קודם כל קשה שהרא"ש וכן הטור לא מצאו לנכון אפילו לרמוז שהטעם הוא משום שאי אפשר שלא ישתנה הקול, אע"פ שלפי מה שנשמע לאזנינו הוא נשאר כמות שהיה, וזהו הרי דבר הידוש. ועוד קשה שאם א"א לסמוך על שמיעתנו איך אנו מקילים להכשיר בשאינו מעכב עכשיו אע"פ שעיכב קודם לכן כיון שהזר קולו לקדמתו, אולי לא חזר הקול לגמרי לכמות שהיה ואין אנו מבחינים היטב ונמצא שהסתימה לא בטלה (לכך מתכוון כנראה הט"ז תקפ"ו ס"ק י' וסרה מעליו טענת היד אפרים שם ד"ה כיון וכו'). ויש לתרץ את קושיה הט"ז קצת בדוחק שהנחה הפשוטה היא שהסתימה בדרך כלל מועילה, ולכן אם נדמה לנו שהועילה לגמרי באמת נתלה שכן הוא, אבל אם נדמה לנו שלא הועילה כלל — אנו אומרים שזה לא יתכן. ואולי זוהי כוונת הט"ז בהמשך דבריו שם, וסגנונו בזה קשה (2).

(1) דף י"ג ע"ד.

(2) שוב מצאתי שבספר בית ישראל (הנ"ל פסקה ג' הערה 4) תירץ את קושיה הט"ז כמין הומר עפ"י הסברו של הרמב"ן שהביטול תלוי בשאלה האם הסתימה לינטל קאי או לא: בנשאר

אך יותר מהמה קשה מתחילת דברי הרא"ש. הרא"ש מביא בתחילה שיטה אחרת בפירוש הסוגיה והיא שיטתו של הראב"ד³ (הרא"ש אינו מביאה בשם הראב"ד אלא בשם "יש מפרשים", ולקחה מהתוס'⁴ ד"ה ניקב, גם שם היא מופיעה, כדלהלן פסקה ט"ו). בניגוד לרמב"ן ולרז"ה סובר הראב"ד שהביטוי "מעכב" המופיע בסוגיה (שפירושו אמנם: משנה את הקול, כלשאר הראשונים) — מתייחס למצב שלפני הסתימה. המשנה אומרת איפוא שאם עיכב הנקב את התקיעה וסתמו — אע"פ שחזר הקול לכמות שהיה פסול, שהרי הסתימה מסייעת בקול. לא עיכב הנקב מעולם — כשר, שהרי אין הסתימה משפיעה על הקול. מתלוות ר"ג וחכמים היא במקרה שהנקב עיכב את התקיעה קודם סתימה (כפי שמבואר בירוש', ר' להלן) אע"פ שעכשו אינו מעכב. לחכמים פסול אף במינו, כי אין כאן לדעתם דין ביטול, ולר"ג במינו כשר כי בסותמו במינו בטילה הסתימה בשופר. משנתנו יכולה איפוא להיות כחכמים ולעסוק בין במינו ובין שלא במינו, או כר"ג דוקא שלא במינו. בזה דומה שיטת הראב"ד לשיטת הרז"ה והרא"ש. לעומת זאת בסברותיה היסודיות ובמסקנותיה היא מתאימה כמובן לשיטת הרמב"ן. אך השוני שבין שיטת הראב"ד לשיטת הרמב"ן בפירוש המשנה עשוי לגרום להבדל מעשי חשוב ביניהן: לשיטת הראב"ד לא ברור מה יהיה דין מקרה ב' לפי ר"ג. כלומר, יתכן שלר"ג סתמו במינו כשר אף אם לא חזר קולו לכמות שהיה ועדיין הוא מעכב את התקיעה, והטעם יהיה שכל שסתמו במינו בטילה הסתימה בשופר, משא"כ כמובן לשיטת הרמב"ן. הסיבה לכך היא שבעוד שלרמב"ן המש' היא כר"ג דוקא, והפסקה "אם מעכב את התקיעה פסול" מתייחסת בדיוק למקרה ב' — הרי לראב"ד היא מתייחסת למקרה א', וזה יכול להיות כחכמים אפילו במינו או כר"ג דוקא שלא במינו, ומקרה ב' אינו נזכר כלל בפירוש בסוגיה. ודוק.

[אם אמנם מכשיר הראב"ד לפי ר"ג בסתמו במינו אף במעכב את התקיעה אחר הסתימה יוצא שסברתו הפוכה מזו שר"ל לעיל לשיטת הרמב"ן לפי חכמים, כי שם אמרנו שהכל תלוי בהשלמת הקול: אם חזר הקול לקדמתו כשר אפילו סתמו שלא במינו, ואם מעכב עכשו פסול אפילו במינו, ואילו כאן אנו אומרים שהכל תלוי בהשלמת הכלי: במינו כשר אפילו לא חזר הקול לקדמתו ושלא במינו פסול אפילו חזר הקול (שהרי ר"ג מודה לחכמים בפסול שלא במינו וחכמים בוודאי פוסלים בזה בכל מקרה שעיכב הנקב קודם סתימה). ויתכן כמובן שבאמת נחלקו בזה, מה העיקר, השלמת הכלי או השלמת הקול. אך אולי לדעת הראב"ד סברת הפסול לר"ג היא שלעמוד

קולו כמות שהיה קודם שנסתם או חוששים שמא בכל זאת הסתימה השפיעה קצת והיא פוסלת כי לינטל קאי (מפני שהנקב מעכב) ואינה בטילה. אבל בחזר קולו לכמות שהיה קדם שניקב, אפילו אם באמת לא חזר בדיוק — מ"מ כיון שלפי שמיעתנו חזר הרי לא תינטל הסתימה, וזהו ביטולה. והאבני נזר הקשה על תירוץ זה לפי הבנתו הנ"ל שם שלשיטת הרא"ש אין בעניננו מושג של ביטול (וקושיית הט"ז הרי יכולה להיות לשיטת הרא"ש בסתמו שלא במינו שכשר רק אם חזר קולו, ובפרט שקושיית הרא"מ עליה מוסב תירוץ הבי"ש עליו מקשה הט"ז — היא על הרא"ש, ועל הטור לשיטת הרא"ש, שכתבו את הדין של סתמו שלא במינו והמשיך לעכב כמו לפני הסתימה [והפמ"ג על הט"ז ס"ק י' לא דק בזה, ע"ש. ויש ט"ס בדבריו וצ"ל: "עוד הקשה הרא"מ... רק קולו"]. ולדעת הא"ג ההכשר הוא משום שזהו קול השופר הראשון, וא"כ צריך להיות באמת קול הראשון. אך ע' לעיל שם מה שתמהנו על הבנת הא"ג. ומ"מ תירוץ הבי"ש מסתמך על הבנת דברי הרמב"ן כפשטם, שהכל תלוי בלעמוד ולינטל קאי, ושזהו גם סברת הרא"ש לגבי טעם הביטול, ע' בזה לעיל פסקה ג'.
 (3) בדרשתו (עמ' ל"ז—מ'), בכתוב שם (עמ' ס"ז), ובהשגות על הרמב"ם (הל' שופר א', ה').

(4) כך מבואר בסוף דברי הרא"ש בעניו.

ולניטל קאי, ולדעתו כל שסתמו שלא במינו לינטל קאי אע"פ שנסתם היטב, כי אינו נראה יפה ומן הסתם עשו את הסתימה הזאת רק באופן זמני].

והנה הרא"ש כותב שלשיטה זו של הראב"ד לפיה אם עיכב הנקב את התקיעה וסתמו שלא במינו פסול לר"ג, ולחכמים אפילו במינו, גם אם ע"י הסתימה חזר הקול לכמות שהיה — מ"מ"אם לאחר הסתימה מעכב התקיעה כשר דלא נשתנה קולו מחמת דבר אחר". וצריך להבין: אם לאחר הסתימה מעכב בדיוק כמו שעיכב קודם שנסתם — כשר, שהרי לא נשתנה קולו מחמת הסתימה. ומכאן קושיה גדולה על הב"י, כי אם כדברי הב"י — הרי לא יתכן כלל שיהיה מצב כזה שבו שווה הקול אחר הסתימה לקול שלפני הסתימה, ועל כרחק נשתנה הקול מעט מחמת הסתימה, ומדוע איפוא כתב הרא"ש שהשובר יהיה כשר במקרה זה.

ולכאורה אפשר היה לדחות קושיה זו ולומר שהרא"ש הבין שלשיטת הראב"ד הפסול בעיכב את התקיעה וסתמו הוא דוקא בחזר הקול ע"י הסתימה לכמות שהיה, אבל אם נשתנה קצת ולא חזר לגמרי לקדמתו כשר. אך אין זה נראה נכון משני טעמים: א. מצד הסברה קשה מאד לומר כן, כי מה לי שינוי גדול מה לי שינוי קטן, מ"מ דבר אחר משנה את הקול. והרא"ש הרי מסביר שהפסול לשיטה זו הוא מאותו הטעם של צפהו זהב מבהוץ ונשתנה הקול, ושם לא מצאנו שחילקו בין שינוי גדול לקטן. ב. אם אכן מחלק הרא"ש לשיטה זו של הראב"ד בין חזר הקול לכמות שהיה לנשתנה קצת ולא חזר לגמרי — נצטרך לומר שכך מצא הרא"ש מפורש בדברי בעלי שיטה זו, שאל"כ מדוע תלה סברה זאת בשיטתם, והרי הוא עצמו אינו סובר כן ופוסל במקרה שהשפיעה הסתימה במקצת על הקול אע"פ שלא החזירה אותו לגמרי לכמות שהיה, וכמ"ש הב"י, ומנין שלא יסברו כך גם בעלי השיטה ההיא. אך לפנינו לא נמצא בדברי התוס' או הראב"ד שחילקו בין השפעה קטנה לגדולה. ואע"פ שלא ראינו אינה ראייה ויתכן שהרא"ש מצא שיטה זו (שהוא מביאה בשם "יש מפרשים" כנ"ל) במקורות שאינם לפנינו — מ"מ טעם להיסוס יש כאן.⁵

ה. דרך אחרת בהבנת דברי הרא"ש. מחלוקת הראשונים בפסול ניקב וסתמו במעבר האויר גרידא.

בגלל כל האמור נראה שאולי יש ללכת בדרך אחרת בהבנת דברי הרא"ש: מה שפסק הרא"ש "ואם סתמו שלא במינו והקול הוא כמו שהיה קדם סתמו פסול דשובר וד"א קרינן ביה" — כוונתו כפשוטו שבאמת לא נשתנה הקול כלל מחמת הסתימה, ומ"מ פסול, כי לשיטת הרא"ש אין הפסול תלוי דוקא בהשפעה על הקול, אלא הוא קיים גם אם אויר התקיעה רק עובר דרך שופר וד"א, אע"פ שאין הקול מושפע מהדבר האחר, וכמו בהוסיף עליו כ"ש (ע' פסקה א'). ואדרבה, שיטה זו היא היותר פשוטה, שהרי הוכח (שם) שפסול שופר וד"א גוהג בשני האפנים הנזכרים: בהשפעה על הקול ובמעבר האויר גרידא, וצריך איפוא להבין לשיטת הרמב"ן מה נשתנה דין ניקב וסתמו שבו אנו פוסלים משום שופר וד"א דוקא באופן הראשון ולא בשני (על כך להלן בהמשך הפסקה).

(5) הדרישה (תקפ"ו, ד') מתרץ את קושיית הרא"מ הנ"ל באופן קצת שונה מהב"י: הוא מסביר שהפסול במקרה שהסתימה לא שינתה כלום והנקב מעכב כמקודם — הוא משום גזירה אטו מעכב שהסתימה שינתה בו, ע"ש. וגם על הסבר זה קיים אותו הקושי מ"מ"ש הרא"ש לשיטת הראב"ד, כמו להסבר הב"י.

דברי הרא"ש על שיטת הראב"ד מתפרשים מעתה כמין תומר. הקושי שלנו היה מדוע אומר הרא"ש שלשיטת הראב"ד אם עיכב הנקב את התקיעה מתחילה והסתימה לא שינתה כלום — כשר (אף שלא במינו), ואילו הוא עצמו פוסל במקרה זה. התשובה היא זאת: הרא"ש בעצמו סובר שהפסול של ניקב וסתמו קיים גם במקרה של מעבר האויר גרידא בלי השפעה על הקול, ולכן הוא פוסל, אך משיטת הראב"ד לומר הרא"ש שלדידה הפסול קיים רק אם הסתימה משפיעה על הקול, כי הראב"ד הרי מפרש שאם לא עיכב הנקב מעולם כשר, למרות שאויר התקיעה עובר דרך דבר אחר, והכל תלוי איפוא בסיוע בקול. ואע"פ שלעיל (פסקה ד') אמרנו שגם לפי הרא"ש נקב שלא עכב מעולם וסתמו כשר — אין זה דומה. כי לפי הרא"ש ההכשר במקרה זה הוא מדין ביטול, שלשיטתו בכל מקרה שקול השופר הוא כמות שהיה קודם שניקב בטלה הסתימה בשופר ואין כאן ד"א כלל. אבל לשיטת הראב"ד הרי אין לנו בכלל דין ביטול לפי חכמים — וכן לפי ר"ג במקרה שסתמו שלא במינו — אפילו אם הקול הוא כמות שהיה קודם שניקב, כמבואר לעיל בשיטתו, ואם בכל זאת הוא מכשיר בשלא עיכב הנקב מעולם אע"פ שהסתימה אינה בטילה — אין זאת אלא משום שלשיטתו מעבר האויר בלא השפעה על הקול אינו פוסל (ולא הסתבר לרא"ש לומר שבמקרה שלא עיכב הנקב מעולם בטילה הסתימה בגלל חוסר חשיבותה משא"כ בעיכב וחזר ע"י הסתימה לקדמתו, ואדרבה אולי יותר מסתבר שסתימה המשלימה את השופר ומצטרפת עמו תבטל בו כנ"ל פסקה ג' הערה 2, ע"ש) ¹.

זהו איפוא הבדל יסודי בין שיטת הראב"ד והרא"ש, ולכן מצא הרא"ש לגכון להרגיש אותו: בפרשו את שיטת הראב"ד הוא מבאר שלפיה יוצא שאם עיכב הנקב את התקיעה והסתימה לא השפיעה כלל השופר כשר, ובכתבו אח"כ את שיטתו שלו מדגיש הרא"ש שלדעתו במקרה כזה השופר פסול, כי לשיטתו לא קיים ההכרח הסברתי המביא אותו

(1) הריטב"א הביא בתחילה דבריו את השיטה המיחסת את 'מעכב' למצב שלפני הסתימה, שהיא שיטת הראב"ד. וז"ל הריטב"א: "והא דקתני אם מעכב את התקיעה פירשו בו... אם היה הנקב קודם לכן מעכב התקיעה וסתמו פסול ממה נפשך שאם כשנסתלק העיכוב הרי הסתימה גורמת קול בכאן והו"ל קול ב' שופרות ואם לא הועיל כלום שעדיין מעכב כ"ש דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי והו"ל כב' שופרות וכאילו נתן שם התיכת עץ אבל אם לא היה מעכב מתחילתו את התקיעה אינו חשוב נקב וכשלם דמי ואין מה שנתן בו אלא כנותנו על שופר שלם או כמצפהו בחוץ שאינו פוסל בשלא נשתנה קולו". ואם כוונת הריטב"א במלים "ואם לא הועיל כלום שעדיין מעכב" למקרה שהסתימה לא שינתה כלום — אוי צ"ל שבנקב שלא עיכב מעולם הסתימה בטילה, ועדיף לדעתו מסתמו וחזר קולו, אבל בלא הביטול הסתימה פוסלת גם משום מעבר האויר גרידא, בניגוד לרא"ש לפי שיטת הראב"ד. אך לפי"ז קשה קצת ההסבר "ואין מה שנתן בו אלא" וכו', כי בצפהו זה מבחוץ ולא נשתנה קולו אין צורך לומר שהציפוי בטל, ומה שאינו פוסל זה משום שאינו משפיע כלל על התקיעה לא בקול ולא במעבר האויר. ואולי כוונת הריטב"א למקרה שלא הועילה הסתימה להחזיר את הקול לקדמתו, ו"עדיין מעכב", ומ"מ הסתימה שינתה קצת את הקול ולכן היא פוסלת, אבל בלא עיכב מעולם — שאין כאן השפעה על הקול — אין הסתימה פוסלת, וה"ז כצפהו מבחוץ ולא נשתנה קולו (והעובדה שהאויר עובר דרך הסתימה אינה נשנה כלום), ולשיטת הבי"ג ג"כ נפרש כך, אלא שלשיטתו מובנת יותר הלשון "ואם לא הועיל כלום", ר"ל: אם לפי מה שאנו שומעים לא הועילה הסתימה כלום והקול נשאר כמות שהיה לפני הסתימה — מ"מ השופר פסול מפני שבאמת א"א שלא השפיעה הסתימה קצת על הקול (משא"כ במקרה שהנקב לא עיכב גם לפני הסתימה שאז אין סבה לומר שהסתימה תשנה, ע' להלן פסקה י"ז שכ"כ הפר"ח ושלא כב"ח תקפ"ו ד"ה ניקב).

להכשיר לשיטת הראב"ד, ואדרבה לדעתו י"י לפסול בזה בפשטות משום מעבר האויר דרך דבר אחר.²

[בדפוס הרא"ש שלפנינו, אחר המשפט שצוטט לעיל המסיק משיטת הראב"ד שאם הנקב מעכב והסתימה לא שינתה כלום כשר, כתובה המלה: "אתמהה", מוקפת בסוגרים. ויתכן שמלה זו היא אמנם מדברי הרא"ש, וכוונתו היא שיש לתמוה בזה על שיטת הראב"ד לפיה יוצא שד"א אינו פוסל אע"פ שאינו בטל מכיון שאינו משפיע על הקול, שהרי פסול ד"א קיים גם במעבר האויר גרידא בלא השפעה על הקול, כמו בהוסיף עליו כ"ש, כנ"ל. אך אולי המלה "אתמהה" היא הגהה מאוחרת, וכוונת המגיה לתמוה על הרא"ש למה הסיק כך מדברי הראב"ד בעוד שהוא עצמו סובר שבמקרה כזה שהנקב מעכב והסתימה לא השפיעה כלל השופר פסול. אך לפמ"ש דברי הרא"ש מבוארים].

והנה לעיל הזכרנו ששיטת הראב"ד שוה בעקרונותיה לשיטת הרמב"ן: לשתיהן אין דין של ביטול אפילו במקרה שהקול שלאחר הסתימה הוא כקול שהיה לשופר קודם שניקב (לר"נ שלא במינו ולרבנן אף במינו), ולעומת זאת לפי שתי השיטות מבואר במקורות הסוגיה שבמקרה שהנקב לא עיכב מעולם את התקיעה השופר כשר (לראב"ד הדבר מפורש במ"ש, ולרמב"ן — בבביתא שבירוש'). לפי דברי הרא"ש יוצא אפוא שגם לשיטת הרמב"ן הפסול בניקב וסתמו נוהג רק במקרה שהסתימה משפיעה על הקול — וכך אמנם הוכחנו מדברי הרמב"ן עצמו לעיל פסקה ג' — ואף הוא יכשיר במקרה של נקב המעכב את התקיעה וסתמתו לא השפיעה כלל על הקול, כמ"ש הרא"ש לפי שיטת הראב"ד, וכנ"ל שם.³ לעומת זאת לשיטת הרא"ש נוהג פסול שופר וד"א בענינו בכל מקרה שהסתימה אינה בטילה, גם כשאין היא משפיעה על הקול.

גותר לנו לברר: א. מה פירושם של הקטעים המצוטטים לעיל מדברי הרא"ש מהם משמע כאילו גם לשיטתו השפעת הסתימה על הקול היא הפוסלת. ב. מדוע באמת אין נוהג בענינו לשיטות הראב"ד והרמב"ן (ולפי הב"י: גם לשיטת הרא"ש) פסול שופר וד"א במעבר האויר כשם שהוא נוהג בהוסיף עליו כ"ש, שהתוספת פוסלת את השופר

(2) גם הטור (תקפ"ו) מדגיש את הפסול במקרה של נקב שעיכב את התקיעה ואחר הסתימה שלא במינו נשאר קולו כשהיה, וכוונתו כאמור לחדש שגם מעבר האויר גרידא פוסל. ולפי דרכו של הב"י הוצרך הטור לכתוב דין זה ללמדנו את החידוש שאין סומכים על השמיעה בזה, וודאי נשתנה הקול מעט, וכ"כ הב"ח שם (סד"ה ומ"ש וכן), ופשוט, ודברי הב"י עצמו שם (ד"ה ומ"ש רבנן) וכן ראשית דברי הב"ח ("פי' לא תימא כשלא היה מעכב וכו') קשים, כי כשביל מה שהם אומרים שם מספיקים הדברים הקודמים בטור, ע"ש.

(3) כל זה שלא כב"ח ד"ה ניקב (ש"ב): שכתב שגם לשיטת הגאונים (והרמב"ן) מעבר האויר גרידא פוסל, ולכן גם בלא עיכב מעולם (וסתמו שלא במינו) וגם בעיכב והסתימה לא שינתה (אפילו במינו) פסול. וכבר הוכח לעיל פסקה ב' והערה 6 שם שלפחות במקרה שלא עיכב מעולם הרמב"ן מכשיר. ובמקרה שהסתימה לא שינתה הב"י פוסל רק לשיטתו שהקול כן נשתנה (משא"כ הב"ח שכתב שם מתחילה שגם במקרה שלא עיכב הנקב קודם סתימה בהכרח תשפיע הסתימה, כנ"ל הערה 1, ואח"כ הוסיף שאף בלא"ה יש לסתימה לפסול מפני שהקול בא גם מן הסתימה, ר"ל: במעבר האויר). ומה שלא הזכיר הטור שלפי הגאונים (והרמב"ן) בנקב שלא עיכב מעולם כשר — זה מפני שנקב שלא עיכב מעולם אינו בכלל ניקב וסתמו, כמ"ש הרמב"ן. ורק קצת יש להתקשות מדוע לא פירש הטור שלשיטת הגאונים סתימה שלא שינתה כלום ועדין הנקב מעכב אינה פוסלת, בניגוד למ"ש אח"כ לפי הרא"ש, וכמו שהדגיש הרא"ש בהביאו את שיטת הראב"ד. אך יש להבין שהטור לא ראה צורך להדגיש זאת בשיטת הגאונים כי בלא"ה דעתו להלכה כרא"ש, ובשיטת הגאונים הסתפק בהבאת מה שכתבו בפירוש ולא נכנס למה שיש להסיק מדבריהם.

אפילו לא שינתה את הקול (כ"כ בפירוש הריטב"א, הסובר בענין ניקב וסתמו כרמב"ן, וכן מוכח בבביתא, כנ"ל פסקה א').⁴ נפנה תחילה לדברי הרא"ש. לענין מה שכתב הרא"ש: "וטעמא דר"ג סתמו שלא במינו ונשתנה קולו הוי שופר וד"א כי שינוי הקול בא מחמת ד"א שאינו ממין השופר אבל מינו אפילו נשתנה קולו אין ד"א גורם שינוי הקול" — יש לשים לב שהביטוי "שינוי הקול" ("כי שינוי הקול בא מחמת ד"א") גסמך על "נשתנה קולו" שבתחילת המשפט, ו"נשתנה קולו" שם פירושו: קולו אחר הסתימה שונה מכפי שהיה קודם שניקב (ולא: קודם שנפתח, כי המקרה של חזר קולו לכמות שהיה מחמת הסתימה גם הוא בכלל סתמו ונשתנה קולו מכפי שהיה קודם שנפתח, ובו הרי אין הרא"ש פוסל. ודוק); ואם כן גם ב"שינוי הקול" הנזכר בהמשך הכוונה היא לאו דוקא להשפעת הסתימה על הקול, אלא לשינוי המורגש עכשיו בקול לעומת מה שהיה קודם שניקב. לפי"ז שיעור דברי הרא"ש כך הוא: אם סתמו שלא במינו ולא חזר קולו לכמות שהיה קודם שניקב — הרי יש כאן קול שופר וד"א (כלומר: תקיעה היוצאת משופר וד"א), כי: א. יש שינוי בקול מכפי שהיה קודם שניקב. ב. שינוי זה בא מחמת נקב שסותם אותו דבר אחר שאינו ממין השופר ולכן אינו בטל בו. משא"כ בסתמו במינו, שאין כאן דבר אחר אשר בגלל הימצאו כאן (כלומר בגלל היותו כאן נקב אשר נסתם בדבר זה) נשתנה הקול, אלא מין השופר הוא ובטל בו. וכן נראה מהמשך דברי הרא"ש שם: "ואם סתמו שלא במינו והקול הוא כמו שהיה קודם סתמו ופסול דשופר וד"א קרינו ביה כיון דאין הקול כמו שהיה קודם נקיבה". כלומר, זהו "שינוי הקול" עליו מדובר לפני כן: שהקול לא חזר לקדמתו, ויש כאן איפוא ד"א שאינו בטל.

גם את הקטע השני שצוטט לעיל: "דכיון שהסתימה מעכבת את התקיעה הוי כמו שופר וד"א כי נשתנה הקול מחמת הסתימה ודמי לצפהו זהב" — יש להבין באותו אופן, ש"נשתנה הקול מחמת הסתימה" פירושו: מחמת הנקב שיש בו סתימה, ותחילת המשפט תוכיח, כי "הסתימה מעכבת את התקיעה" פירושו בוודאי: הנקב שבו הסתימה מעכב את התקיעה, שהרי הסתימה אינה הגורם לעיכוב התקיעה, אלא שלא הצליחה לתקן את העיכוב שיצר הנקב. ומה שכתב "ודמי לצפהו זהב" היינו שפסול מטעם קול שופר וד"א, אך אין הכוונה למעט מקרה בו אין הסתימה עצמה משפיעה על הקול, כי גם שם פסול מטעם שופר וד"א בגלל מעבר האויר (ויתכן עוד שצפהו זהב האמור כאן אינו דוקא צפהו מבחוץ שתלוי בשינוי הקול, אלא גם צפהו מבפנים שפסולו הוא משום מעבר האויר דרך הזהב אף אם לא נשתנה הקול, ודוקא לעיל מזה בשיטת הראב"ד מדגיש הרא"ש צפהו מבוהין, ע"ש, כי לראב"ד באמת פסול דוקא אם נשתנה הקול). [ואף אם נאמר שבשגי הקטעים הנזכרים מתייחס הרא"ש למקרה שהסתימה עצמה משפיעה על הקול, מ"מ אפשר להבין שאין כוונתו לשלול את המקרה בו אין

4) להלן פסקה י"ח יתבאר שיש דעה בראשונים שניקב וסתמו האמור במש' מתייחס דוקא לניקב אחרי שיעור שופר (אבל נקב שבתוך שיעור ממקום הנחת פה פוסל תמיד), ומאידך ידוע מסוגיות פסולי השופר פסקה ח' שלשיטת הראב"ד פסול מוסיף כ"ש נוהג רק בשופר שאין בו שיעור שהוסיף עליו והשלימו לשיעור. ואם הראב"ד סובר כדעה הנ"ל בענין ניקב הרי שלא יקשה עליו כלום ממוסיף כ"ש. אך הראב"ד אינו מזכיר את הדעה הנ"ל בענין ניקב. והרמב"ן (בדרשה עמ' ל"ב) והריטב"א (כ"ז. ד"ה דבק) סוברים בפירוש שמוסיף כ"ש פסול אפילו בהיה בו שיעור, ומאידך הם סוברים שהמש' עוסקת בין בניקב בתוך שיעור ובין אחר שיעור כמבואר להלן פסקה י"ח, וא"כ לשיטתם ודאי שצריך ליישב מדוע לא נוהג בניקב פסול ד"א במעבר האויר.

הסתימה משפיעה, ועיקר כוונתו להדגיש שיש כאן פסול של ד"א מפני שנשתנה קולו מכמות שהיה בתחילה (זאת הוא מדגיש בקטע "דכיון שהסתימה" וכו') וסתמו שלא במינו (וזאת בקטע "וטעמא דר"נ" וכו'), ושתי סיבות אלה גורמות לכך שהסתימה אינה בטילה].

נבוא עתה לביורר טעמם של הרמב"ן והראב"ד הסוברים שבניקב וסתמו פוסל ד"א רק אם הוא משפיע על הקול, ואילו בהוסיף עליו כ"ש גוהג הפסול של ד"א גם במעבר האויר גרידא בלא השפעה על הקול (לדעת הרמב"ן אף הרא"ש מודה בזה לרמב"ן ולראב"ד, כנ"ל).

ונראה שיש שתי אפשרויות להבין את ההבדל:

(א) פסול שופר וד"א באופן של מעבר האויר קיים לדעתם רק כשיש טפעת שלימה של דבר אחר, כך שברגע מסוים עובר האויר רק דרך דבר אחר, ובנקודה זו שונה האופן של מעבר האויר מהאופן של השפעה על הקול, כי כשישנה השפעה על הקול לא חשוב מהו גדלו או צורתו של הדבר המשפיע ואפילו אם הוא נתון מבחוץ ואין אויר התקיעה נוגע בו כלל (צפהו מבחוץ) הריהו פסול. סבת הדבר בעוצה בהבדל בין שני האפנים של פסול שופר וד"א, זה של השפעה על הקול וזה של מעבר האויר: מעבר האויר קשור למקום, לשטח, ולכן הוא ניתן לחלוקה ולקביעת יחידה מינימלית עבורו. יחידת-מינימום כזו היא מעבר האויר דרך חוליה שלימה בהיקפה, כי האויר עובר תמיד דרך חוליה שלימה בבת אחת, ובחתיכה שהיא פחות מחוליה א"א לומר שהאויר עבר דרכה, או שהתקיעה יוצאת ממנה, ולכן אין כאן הפסול של "והעברת שופר" ולא שופר וד"א. משא"כ בקול הנשמע, שהשפעת הדבר האחר עליו היא איכותית, לא כמותית, ולכן כל שמעורב בו צליל זה ה"ז קול שופר וד"א, שהרי אין יחידת-מינימום למדת ההשפעה על הקול⁵.

לפיכך אם הוסיף עליו חוליה שלימה ה"ז פסול מטעם שופר וד"א אף אם לא נשתנה קולו, אבל אם ניקב וסתמו ולא נשתנה קולו מחמת הסתימה כשר (כמובן שאם ניקבה חוליה שלימה וסתמה השופר פסול, כי זהו ממש דיבק שבירי שופרות או הוסיף עליו כ"ש, שהרי הוסיף על השופר שני חלקים: את הסתימה ואת החלק שאחריה). להסבר זה צ"ע מה יהיה הדין כשיש רוב חוליה של ד"א, האם בזה כבר נחשב שהאויר עובר דרך ד"א או לא.

(ב) אין צורך דוקא בטבעת שלימה, אלא החילוק הוא שבניקב וסתמו הדבר האחר מוקף מכל צדדיו ע"י השופר, ולכן אע"פ שאינו בטל בו מ"מ אי אפשר לומר שהתקיעה יוצאת מד"א, אבל כשהדבר האחר עומד לעצמו ואינו מוקף ע"י השופר, כמו בהוסיף כ"ש — אז יש לו חשיבות עצמית וא"א לומר שהתקיעה עברה רק דרך השופר. גם לדרך זו יש להבין את ההבדל בין השפעה על הקול למעבר האויר עפ"י אותו עיקרון שהוסבר לעיל, שלתחשיב את התקיעה כיוצאת מד"א צריך שהאויר יעבר בדבר הניכר לעצמו, אבל בהשפעה על הקול לא איכפת לנו כלל בתכונות המקום והצורה של המשפיע, כי שמיעת הקול היא הקובעת, והקול קול שופר וד"א הוא מכל מקום.

הנפ"מ בין אפשרות א' לאפשרות ב' תהיה כמובן במקרה שאדם הוסיף כ"ש על השופר אבל רק במקצת היקפו ולא בחוליה שלימה: לאפשרות הראשונה יהיה השופר כשר אם

לא נשתנה קולו, ולישינה ייפסל, שהרי התוספת עומדת לעצמה ואינה מוקפת מכל צדדיה. לעומת זאת בניקבה הוליה שלימה בהיקפה ודאי שנפסל לפי שתי האפשרויות, אע"פ שאחר הסתימה החוליה מוקפת מלמעלה ומלמטה, כי מ"מ התקיעה יוצאת באופן כזה דרך שלש חוליות (שני יברי השופר המקורי והסתימה), ופסול משום ב' וג' שופרות או שופר וד"א, כנ"ל.¹⁶

יש להעיר עוד שקיום חילוק בין ניקב וסתמו לבין מוסיף כ"ש הכרחי גם לשיטת הרא"ש (כלומר: אף לפי מה שנחפרשה לעיל שלא ככ"י), לענין דין הביטול. שהרי לשיטתו אם ניקב וסתמו וקולו כמות שהיה קדם שניקב — בטילה הסתימה בשופר ואין כאן ד"א כלל, מיהא"כ במוסיף כ"ש שפסול אפילו לא נשתנה קולו ואין אומרים שהתוספת בטילה. ולענין זה מסתבר שאפשרות ב' הנ"ל נכונה, כלומר שהתוספת בקצה השופר אינה מוקפת מכל צדדיה, אע"פ שאין בה חוליה שלימה, אינה בטילה (וחוליה שלימה אפילו באמצע השופר בוודאי פוסלת משום ב' וג' שופרות, כנ"ל). אמנם לשיטת הרא"ש (כפי שהובנה לעיל) — בניגוד לשיטות הראב"ד והרמב"ן — החילוק הזה בין סתימה של נקב לבין תוספת כ"ש תופס רק לגבי דין ביטול במקום שהוא נהוג, אבל לגבי הפסול של דבר אחר במקרה שדבר אחר זה אינו בטל — אין חילוק בין סתימה לתוספת, ושניהם פוסלים אפילו במעבר האויר גרידא בלא השפעה על הקול.

פרק שני

בעיות הקשורות לל"ב דר' יוחנן

1. התקפת הראשונים על שיטת הראב"ד. מה בין ניקב רובו וסתמו לדיבוק שכרים?

הבאנו לעיל את שיטת הראב"ד בפירושו הסוגי, וראינו כיסוד ההבדל בינה לבין שיטת הרמב"ן והרז"ה הוא בזה שהראב"ד מפרש את 'מעכב' שבמש' כמתייחס למצב שלפני הסתימה, בעוד שהרמב"ן והרז"ה מבינים שהוא מתייחס לאחר הסתימה. הראב"ד תומך יתדותיו בדברי הירושלמי (אותם הוא גורס כרמב"ן): "כיני מתניתא אם היה מעכב את התקיעה פסול". הסיבה שבגללה אין הוא מקבל את שיטת הרמב"ן היא מן־הסתם זו שאין נראה לו לומר ש'מעכב' שבמשנה ומעכב' שבברייתא פירושים שונה (בפרט אם הבין שר' יוחנן באמרו "כיני מתניתא" וכו' בא לפרש ולא להגיה, שאז אין סבה שלא לפרש כך גם במש', ואפילו אם להגיה בא ר"י יש להבין שדבריו מוסבים גם על המשנה. וידוע שדרך הירוש' לציין את משנתנו בלשון 'מתניתא'. להבנה זו יש אולי סיוע מהגירסה שלפנינו בדרשת הראב"ד "כיני מתניתא" בל' רבים, כלומר: המשנה והברייתא. אך בהשגות על הרמב"ם לפנינו: 'מתניתא'. וגם הלשון 'כיני' — 'כן היא' נראה שאינה יכולה להתייחס לרבים. ומ"מ גם בלא הסיוע הזה אפשר להבין שר' מתכוון בדבריו גם למש').

הרמב"ן והרא"ש דוחים את שיטת הראב"ד בגלל קושיה גדולה שיש להם עליה מל"ב דר"י. מחלוקת שתי הלשונות היא זאת: לל"ק מדברים ר"י ורבנן על מקרה בו ניקב

16 וברוב חוליה צ"ע, כנ"ל.

17 כי אלמלא היתה בטילה הרי להבנתנו היתה צריכה לפסול משום מעבר האויר גרידא.

מיעוט השופר, אבל אם ניקב חציו או רובו פסול לכ"ע אפילו סתמו במינו, כי סתימה המתווה חצי השופר או רובו אינה יכולה להיבטל ויש כאן שופר וד"א; ולל"ב עוסקים התנאים במקרה שנפחת רובו, ובוזה דוקא פוסל ר"ג שלא במינו, אבל אם נפחת מיעוטו כשר תמיד (כלומר: בין במינו ובין שלא במינו, לרמב"ן דוקא באינו מעכב ולרא"ש אף במעכב). והנה הרמב"ן והרא"ש טוענים שלל"ב בניקב מיעוטו כשר גם לרבנו, בין במינו ובין שלא במינו, שהרי אם ר"ג מדבר בניקב רובו דוקא — ודאי שגם חכמים מדברים באותו מקרה, ולא שמענו איפוא שהם פוסלים בניקב מעוטו. ועתה: אם 'מעכב' שבמש' פירושו קודם סתימה כדברי הראב"ד — נמצא שמשנתנו אינה לא כר"ג ולא כרבנו, שהרי אם ניקב חציו או קרוב לזה ודאי שעיכב הנקב את התקיעה קודם שנסתם, ור"ג ורבנו מכשירים בזה אפילו שלא במינו, ואילו המש' פוסלת ב'מעכב', כלומר במקרה שעיכב הנקב את התקיעה קודם שנסתם. אלא על כרחך, אומרים הרמב"ן והרא"ש, 'מעכב' שבמש' פירושו אחר הסתימה.

תשובתו של הראב"ד לקושיה זו מצויה בדבריו בדרשה (עמ' ל"ז — מ"ז), ובקיצור ב"כתוב שם" (עמ' ס"ז). הראב"ד טוען שם שמבין שתי הלשונות של ר"י הכרחי לפסוק כל"ק (בניגוד לדעת הריצ"ג, אותו הוא מזכיר שם, הפוסק כל"ב כדלהלן פסקה ט"ז), "משום דל"ב דר"י פליגא על מתניתין" (להלן נראה מה כוונתו). את הקביעה הזאת, של"ב חולקת על המשנה, מנמק הראב"ד בשתיים: א. מפני שלל"ב נפחת רובו וסתמו במינו כשר לר"ג, וזה נגד דין המש' "דבק שבירי שופרות פסול", שהרי בנפחת רובו אין לך דיבוק שברים גדול מזה (ובנפחת מיעוטו שכשר לל"ק סובר הראב"ד שאין הסתימה נחשבת לדיבוק שברים). ב. משום קושיית הרמב"ן והרא"ש הנ"ל: המש' פוסלת בעיכב את התקיעה, ואילו לל"ב מכשיר ר"ג בניקב חציו אפילו שלא במינו, וזה הרי בודאי עיכב את התקיעה.⁸

הראב"ד סובר איפוא שעל כרחו ל"ב דר"י אינה עולה בקנה אחד עם משנתנו גם אם נפרשה כמו הרמב"ן והרא"ש (כי עדיין נשאר נימוק א'). וכוונתו היא כמובן שלפי ל"ב

(1) ואין לומר שהמש' מדברת בנפחת רובו דוקא, כי א"כ מהו זה שהיא אומרת שאם אינו מעכב כשר, והרי בנפחת רובו תמיד מעכב, ובמיעוטו כשר אפילו במעכב. וא"א גם לומר ש"אם מעכב" היינו שניקב רובו "ואם לאו" היינו שניקב מיעוטו, כי הרמב"ן והרא"ש טוענים שגם בניקב חציו או קרוב לזה בוודאי שעיכב.

(2) המלה "בשלא" בעמ' ל"ח שם — הוקפה בסוגרים בטעות (ע"ש, וברור שה"אע"פ" מוסב על עצם הדבר "שסתמו").

(3) ע' בדברי הראב"ד ב"כתוב שם". ומלשונו שם נראה ברור שלדעתו הקושי הוא בישוב המש' עם דעת ר' נתן שר"י סובר כמותו, אבל כחכמים נראה שהוא סובר שגם לל"ב אפשר ליישב את המש' (על לשון הראב"ד שם ע"ע לקמן הערה 6). ואכן לגבי נימוק א' הנזכר בפנים הדבר ברור, שהרי חכמים פוסלים בביריתא בכל מקרה ואין לנו ראיה שהם מכשירים בדיבוק שבירי שופרות. ולגבי נימוק ב' — נראה שהראב"ד פרש, בניגוד לרמב"ן ולרא"ש, שחכמים פוסלים לל"ב אפילו בניקב מיעוטו, והברייתא אמנם עוסקת בניקב רובו, ובוזה הוא כהא דהתירא דר"ג, שמכשיר במינו אפילו ניקב רובו, אבל לחכמים ה"ה בניקב מיעוטו שפסול. אך הרמב"ן והרא"ש אינם מקבלים זאת, כנראה מהטעם הבא: אם כהא דהתירא דר"ג רצה התנא להשמיענו היה לו לומר בפירוש שבנפחת רובו אנו עוסקים, שהרי זהו היחידוש. לעומת זאת אם גם חכמים פוסלים דוקא בנפחת רובו י"ל שלא מצא התנא צורך לפרש שמדובר בנפחת רובו, כי היה פשוט לו שבמיעוט הסתימה בטלה (והפנ"י כ"ז: ד"ה בגמ' מוסיף עוד שזה דומיא דנסדק שבמש' ובברייתא שהוא ברובו). והראב"ד יאמר אולי שבלא"ה קשה מדוע לא נזכר בביריתא שמדובר ברובו, שהרי היה מקום לטעות ולפסול גם במיעוט, וכדעת ל"ק (ולענין מ"ש הפנ"י — י"ל שהראב"ד לשיטתו שנסדק כל שהוא פסול, ע' סוגית פסולי השופר פסקה י"ב). ואולי כוונת ל"ב דר"י להוסיף בנוסח הברייתא את המלה 'רובו'.

חולקת הברייתא (או לפחות ר"נ שהלכה כמותו, ע' הערה 3 לעיל) על המשנה 1, משא"כ לל"ק שהמש' יכולה להיות כחכמים בין במינו ובין שלא במינו, או כר"נ בשלא במינו. ולכן אנו פוסקים כל"ק, כדי שלא להפיקע סתם משנה מההלכה, ועוד שיש ללמוד שהגמ' נוקטת כעיקר את ל"ק מזה שלא אמרה מיד שמשנתנו היא שלא כר"נ (כפי שאומרים במקומות אחרים: מתני' דלא כ...)⁵.

הראב"ד מוסיף שלפי ל"ק אם נעמיד את משנתנו כר"נ אזי אע"פ שעיקר דין המש' הוא בשלא במינו, שבו פוסל ר"נ במעכב את התקיעה, מ"מ בזה שלא פירשה המש' שמדובר בשלא במינו — כוונתה לרמוז שגם במינו יש מקרה שפסול, והיינו בלא נשתייר רובו⁶. ונראה ברור שזהו פירוש דברי הרא"ש שכתב לפי שיטת הראב"ד: "ומתני' דפסלה בסתמא דמשמע אפילו במינו אתא (נשצ"ל אתיא) כרבנן א"נ כר"נ והוא שנפחת רובו", כלומר שלר"נ גם במינו יש מקרה שפסול, כשנפחת רובו, אך עיקר דברי המש' הם בנפחת מיעוטו ושלא במינו. וכך פירש את דברי הרא"ש בשו"ת ר"י הלוי אחי הט"ז (סי' מ"ח)⁷, ואין צורך בהגהות המהרש"א (כ"ז: בד"ה ניקב) והקרבן נתנאל (אות א') בדברי הרא"ש, ולא במה שפלפל בזה הדין אפרים על הט"ז תקפ"ו ס"ק י'. ומן-הסתם לא היו לפניהם דברי הראב"ד.

הנהגה נימוקו הראשון של הראב"ד לטענתו של"ב חולקת על המש' הוא שלפי המש' ניקב רובו ודיבוקו צריך להיות פסול כי אין לך דיבוק שברי שופרות גדול מזה. וברור שלדעת הרמב"ן והרא"ש צ"ל שאפילו בניקב רובו אין בהכרח פסול של דיבוק שברים (שאל"כ הרי צדקו דברי הראב"ד שקושיהם על שיטתו מל"ב והמש' אינה תופסת, שהרי בלא"ה חולקת ל"ב על המש').

הגדרת החילוק לפי שיטתם היא כנראה זאת: אם ישנו שבר אחד אשר כל אחד מהשברים האחרים מוקף מכל רוחותיו על ידו⁸ — הרי אותו שבר נחשב לשופר שניקב וסתמו ואין בו פסול של דיבוק שברי שופרות, אע"פ שבשטחו הוא מהווה מיעוט ביחס לשאר השברים. ואם אין שבר מקיף כזה — ה"ז דיבוק שברים ופסול. והטעם הוא: אם נשאר לשופר השלד, כך שכל השברים האחרים מהווים פתימות המוקפות מכל צדיהן

(4) המאירי (כ"ז: ד"ה ניקב) כתב: "ויש מבלבלים את השמועה לומר שהברייתא חולקת עם המש'. . . ומפרשים זה בכה וזה בכה ואף גדולי המפרשים (הכוונה כידוע לראב"ד) סומכים ידיהם בקצת דברים".

(5) אך הרמב"ן במלחמות מביא דוגמאות שבהן המש' היא כדעת יחיד ובכל זאת לא ציינה זאת הגמ'. ועל הראב"ד קשה מדוע לא הקשו על ל"ב "והאמר ר"י הלכה כסתם משנה" כנ"ל פסקה א' הערה 6.

(6) בסגנון הראב"ד ב"כתוב שם" יש קושי מסוים, והוא שנראה כאילו הראב"ד מנמק את פסיקתו כל"ק בדיוק בנקודה הזאת, דהיינו שלל"ק אפשר להעמיד את המש' כר"נ אפילו במינו. ומשמע שכאילו גם לל"ב אפשר להעמיד את המש' כר"נ אלא דוקא שלא במינו. אך ודאי שאין הדבר כן, שהרי לל"ב פוסל ר"נ שלא במינו רק במעכב את התקיעה ונפחת רובו, ואילו את המש' הפוסלת במעכב א"א להעמיד דוקא ברובו, כנ"ל הערה 1. וצריך להבין ככוונת הראב"ד שהנימוק לפסיקה כל"ק הוא באמת בזה שרק על פיה אפשר להעמיד את המש' כר"נ, ואגב כך הוא מעיר שעל פיה אפשר להעמיד את המש' אפילו במינו.

(7) ר"י הלוי מכוון שם לדעת הראב"ד בדרשה שהפסול בניקב רובו וסתמו במינו הוא משום דיבוק שברי שופרות (וכ"כ הב"ח ד"ה ניקב וד"ה ולדעת, והדרישה אות ג'), וע' לקמן בפנים, ומ"מ לא ברור לי לשם מה הוצרך שם לזה לישוב דברי הרא"ש, ומדוע א"א ליישבם באותו אופן גם אם נאמר שהפסול בניקב רובו הוא משום שהסתימה אינה בטילה במקרה כזה.

(8) לאו דוקא במגע ישיר בין כל אחד מהשברים המוקפים לזה המקיף, אלא אף אם כמה שברים מצטרפים לסתימה אחת וזו מוקפת במגע ישיר מכל צדיה ע"י השבר המקיף.

ע"י השלד הזה — אזי הן בטילות בו. אבל אם השברים מדובקים באופן שאין שבר אחד המקיף את כולם — הרי כאן דיבוק ב' וג' שופרות, כי אין ביטול אלא בזמן שהסתימה מוקפת מכל צדדיה ע"י השופר⁹. וז"ל ר"י הלוי בתשובה הנ"ל: "ולא מדמי ליה לדיבק שבתי שופרות כיון דדרך נקב נפתח הוא¹⁰ ואינו כשבר אלא שלדו קיים". לדעת הראב"ד, לעומת זאת, כל שניקב רובו שוב אין מקום לביטול, כי אין רוב בטל למיעוט, וא"כ הרי זה בכלל דיבוק שבירים (לשיטת הרמב"ן והרא"ש אולי דרוש באמת שכל סתימה בפני עצמה תהיה קטנה מהשבר המקיף כדי שתוכל להיבטל אליו, ורק סך כל הסתימות יכול להיות רוב. אך יתכן שאין צורך בזה, ואפילו אם סתימה אחת גדולה בשטחה מכל השלד שנשאר ה"ז כשר, כי הביטול כאן אינו כפוף לכללי ביטול איסור בהיתר, כפי שהוסבר כבר לעיל פסקה ג', אלא שזהו מושג של הצטרפות אל השופר להיות לדבר אחד, ולזה אולי מספיק שהשבר יהיה מוקף ע"י השלד מכל צדדיו).

[לפי ההגדרה דלעיל יוצא שאם ניקב השופר בקצהו כך שאין הנקב מוקף מכל צדדיו ומצד אחד הוא פרוץ החוצה — לא תועיל סתימת וייחשב לשני שופרות. ונראה שיש להבדיל בזה בין נקב שהוא פרוץ החוצה ברוב היקף שפת השופר לבין פרוץ במיעוט ההיקף, וכן בין ניקב רובו של השופר לניקב במיעוט, כדלקמן:]

בניקב במיעוט של השופר באופן שהנקב פרוץ החוצה יתכן שיש להכשיר, ואינו פסול משום מוסיף כ"ש (היינו אפילו לאפשרות הנ"ל פסקה ה' שמוסיף כ"ש פסול אף אם לא הוסיף חוליה שלימה בהיקפה), מפני שלהיחשב כמוסיף על השופר צריך שהתוספת תעמד בפני עצמה אחרי השופר, אבל אם היא מובלעת בשטח המקורי של השופר — אע"פ שאינה מוקפת מכל צדדיה — יתכן שאין זה בכלל מוסיף כ"ש ונחשב לניקב וסתמו. ובמקרה שהנקב הזה, שהוא מיעוט שטח השופר, פרוץ החוצה לאורך רוב היקף שפת השופר יש מקום לומר שבזה אין הסתימה נחשבת כמובלעת, וייפסל משום מוסיף (לאפשרות הנ"ל שבמוסיף אין צורך בחוליה שלימה, או שלפחות מספיק רוב חוליה).

בנפתח רובו של השופר וגם נפרצה שפתו ברובה — מסתבר שנחשב לדיבוק שבירים ופסול. ויתכן שבנפתח רוב השופר אפילו נפרץ רק מיעוט השפה ג"כ יהיה פסול משום דיבוק שבירים, אף אם בנפתח מיעוט השופר נאמר שכשר באופן כזה].

ז. קושית הרמב"ן על הרז"ה מל"ב דר"י. מהו נפתח רובו?

הלשון השניה של דברי ר' יוחנן מהוה גורם מכריע גם בטיעוניו של הרמב"ן נגד הרז"ה. לשיטת הרז"ה והרא"ש יוצא שלפי ל"ב ר"ב פסול רק אם מתקיימים שלושה תנאים: א. ניקב רובו, ב. סתמו שלא במינו, ג. הנקב מעכב את התקיעה אחר הסתימה. המשנה, אותה מעמידים כר"ב, אומרת איפוא שבניקב רובו וסתמו שלא במינו — אם מעכב את התקיעה פסול ואם אינו מעכב כשר. יוצא איפוא שהמש' מכשירה שופר שרובו עשוי נחושת או זהב אם רק אינו מעכב עכשיו את התקיעה, אך זהו — טוען הרמב"ן — דבר "שאי אפשר לו להשמע" (כי, בהבדל ממה שנאמר בפסקה הקודמת לגבי סתימת הרוב במינו, הקושי כאן הוא בכך ששופר האמור בתורה צריך עכ"פ להיות מקרן בהמה, ואם אמנם החסרון של ב' שופרות או שופר וד"א אינו קיים אפילו במקרה שניקב הרוב אם רק נשאר

(9) לדעה אחת בראשונים הפסול בדיבוק שבירים הוא משום שאין כאן אף שופר אחר, ע' סוגית פסולי השופר פסקה י"ז, ולפי"ז נאמר שכאשר יש שבר מקיף הרי הוא השופר.

(10) הלשון צריכה תיקון, ואולי יש למחוק את המלה 'הוא'.

היטלד, ואפטר לראות בזה כלי אחר — מ"מ א"א לראות בכלי שרובו מתכת שופר העשוי מקרן בהמה).

קושיה המורה זו של הרמב"ן מתרץ הקרבן נתנאל (אות כ') באמרו שאם ניקב רוב השופר וסתמו שלא במינו בהכרח יעכב הנקב את התקיעה גם לאחר הסתימה, כלומר שלא יהיה קולו כמות שהיה קודם שניקב, ולא יתכן אחרת מצד הטבע. וצריך להבין את כוונתו בזה, כי אע"פ שהנחתו מתקבלת על הדעת הרי לכאורה לא תירץ כלום, שהרי המטנה אומרת בפירוש על המקרה של ניקב רובו וסתמו שלא במינו (זהו המקרה היחיד שבו השופר פסול לפי ר"נ שמשנתנו כמותו) שאם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר (וברור שאין לפרש: "ואם לאו" — שאינו מעכב, דהיינו שניקב רק מיעוטו או שסתמו במינו והזר לקדמתו — "כשר"; כי אם ניקב רק מיעוטו או שסתמו במינו הרי כשר לר"נ אפילו במעכב את התקיעה, שהרי על מעכב אומר ר"נ שפסול רק אם סתמו שלא במינו ור"י מוסיף והוא שניקב רובו).

אך הק"נ הקדים רפואה, כי לפני כן הוא מתרץ קושי אחר בשיטת הרז"ה והרא"ש שנוכח כבר לעיל (פסקה א'), והוא: אם משנתנו כר"נ הרי שהיא מדברת דוקא בסתמו שלא במינו, וא"כ מדוע לא ראתה המש' לומר זאת בפירוש (קושי זה קיים גם לל"ק, וראינו לעיל פסקה ו' שלפי ל"ק מתרץ הראב"ד קושיה זו). והרמב"ן מוסיף להקשות למה לא השמיעה המש' כח דהתירא של ר"נ שבמינו כשר. ומתרץ הק"נ שמשנתנו באמת אינה דוקא פרי"ט, אלא אליבא דכ"ע היא, ואינה רוצה להיכנס למחלוקת ר"נ ולחכמים, ולכן כשהיא אומרת שבניקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול — כוונתה: למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, לחכמים אפילו במינו ולר"נ דוקא שלא במינו. ומשום כך לא פירשה שסתמו שלא במינו. ולפי"ז סרה התמיהה על תירוצו הנ"ל של הק"נ, כי "ואם לאו כשר" שכתוב אה"כ הוא בעל משמעות לדעת חכמים, שהרי בסתמו במינו אפשר שלא יעכב את התקיעה אף אם ניקב ברובו. וכך הוא פירוש המש' לפי זה: "ניקב רובו וסתמו" — בין במינו ובין שלא במינו כדברי חכמים ודוקא שלא במינו לר"נ — "אם מעכב את התקיעה פסול. ואם לאו" — כלומר: ואם הצליח לסתום כך שאינו מעכב עכשיו, ועל כרחך היה זה בשסתם במינו, ולחכמים נצרכה, אך כמובן שזה נכון גם לר"נ — "כשר".

ישב אחר לקושיית הרמב"ן יש לנו בדברי הריטב"א המפרש באופן חדש לגמרי את הביטוי 'נפחת רובו'. הריטב"א מביא בתחילה את שיטת הרז"ה והרא"ש ואת מה שהקשה הרמב"ן עליה מל"ב דר"י, איך יתכן ששופר שרובו זהב יהיה כשר, והוא אומר שלדעתו אין כאן קושיה, כי נראה לו שבמלה 'רובו' שנקט ר"י אין הכוונה לרוב שטחו של השופר אלא לרוב רחבו מצדו האחד. מדברי הריטב"א נראה ברור שהוא מחמיר בשתיים: א. שאין צורך ברוב השטח אלא די שניקב רוב הרחב, וב. שרוב הרחב האמור כאן היינו רוב רחבו של צד אחד של השופר. כלומר: אם ניקב יותר מרבע הקף השופר לרחבו — זהו ניקב רובו האמור כאן. ברור שמדברים אלה נובע חידוש גדול גם להלכה, שהרי לל"ק צריך שישתייר רובו, ולפי הריטב"א פירוש הדבר שאם ניקב רבע היקף השופר ה"ז פסול.

(1) ומ"ש בירוש', מובא להלן פסקה י"א, שמשנתנו כר"נ — הכוונה שהיא יכולה להיות גם כר"נ, וכ"ש כרבנן אחיא טפ"י (ל' הרא"ש, ר' להלן שם), ויש לומר שהתבא באמת שנאה ככ"ע.

(2) ולדעתו במינו כשר אפילו אם מעכב.

הריטב"א כותב שדוגמא לפירושו זה מוצאים אנו בענין אחרוג, שהמשנה (סוכה ל"ד): פוסלת ב"עלתה הזוית על רובו" ובירוש' שם (פ"ג, ה"ו) פירשו שהכוונה לרובו מצד אחד. גם בחידושינו לסוכה שם (שיוחסו בטעות לרשב"א) פירש הריטב"א עפ"י הירוש' שפסול הזוית הוא ברוב צד אחד, אך כתב שם שרבותיו סוברים שהוא ברוב שני הצדדים. ואמנם הרא"ש (סוכה פ"ג סי' ט"ו) פירש את הירוש' באופן אחר, כך שאין ממנו ראייה שהרוב האמור הוא רוב צד אחד, וכתב: "ולא כדברי המפרשים דברובו של צד אחד מיפסיל כיון דמתני' בסתמא קתני רובו של אחרוג קאמר". וכרא"ש סוברים גם התוס' (כ"ט: ד"ה קפסיק) ועוד ראשונים (וכך סתם בש"ע תרמ"ח, ט'. ע' מ"ב שם ס"ק ל"ז). אך הר"ן סובר כריטב"א. ונראה שאף לסוברים שבאחרוג פסול ברוב צד אחד אין משם ראייה לשופר, כי טעמי הפסול שונים הם, שהרי נקב אינו כחזוית, וגם הריטב"א לא הביא אלא ראייה שלשון 'רובו' יכולה להתפרש גם כרוב צד אחד. אך מ"מ קשה קצת על הריטב"א, שעדיין לא שמענו שרוב רחפו בלבד יקרא רובו (ואין לומר שהריטב"א פוסל בניקב רוב רחבו מצד אחד משום שזהו בכלל גסדק לרחבו, כי משמע בפירוש מדבריו בד"ה דבק שנסדק לרחבו הוא לדעתו — כמו לשאר הראשונים — ברוב כל היקף השופר, ע' סוגית פסולי השופר פסקה ט').

והנה למרות שהריטב"א הבין את הכיטוי 'נפחת רובו' כפי שהבין — מ"מ גם הוא מקשה את קושית הרמב"ן והרא"ש על שיטת הראב"ד הנזכרת לעיל פסקה ו', וטוען שאף אם ניקב רק קרוב לחצי רוחב צד אחד של השופר בוודאי עיכב הנקב את התקיעה קודם סתימה. וא"כ לכאורה אין ראייה שהראשונים המקשים קושיה זו על הראב"ד (וכן הראב"ד עצמו שמקשה אותה על ל"ב כנ"ל) חולקים על הריטב"א בהבנת 'נפחת רובו'. אך מדברי ראשונים אחדים מוכח בכל זאת שהם חולקים בזה על הריטב"א: הרמב"ן מקשה על הרז"ה מנפחת רובו של שופר וסתמו שלא במינו ש"גמצאו תוקעין בשופר שרובו של נחשת או של זהב ושעוה שא"א לו להשמע" (לעיל בראש הפסקה) — וברור שלשון זו משמעה שרוב שטח השופר הוא ממתכת. כמו כן נראה פשוט מ"ש הראב"ד בענין נפחת רובו וסתמו ש"אין לך דיבוק שברים גדול מזה" — שכוונתו לרוב שטח השופר (לפחות מצד אחד). ונראה שגם הראשונים האחרים חולקים על הריטב"א ומבינים שמדובר ברוב שטחו של השופר, שאם לא כן היה להם לכתוב בפירוש אחרת, שהרי פשט לשון 'רובו' הוא רוב שטחו של כל השופר, כמ"ש הרא"ש לענין הזוית. וכ"כ האבני נזר (או"ח תל"ד): "אולם הריטב"א יחיד בדברים אלו וכל הפוסקים אית להו נפחת רובו או מיעוטו כפשוטו" (היינו רוב או מיעוט השטח, כמבואר שם לפני כן). וכ"כ גם הפני יהושע (כ"ז: ד"ה בא"ד ואי ע"ש).

[יש להעיר שמדברי הריטב"א בענינו אפשר ללמוד את דעתו לגבי בעיה שהתלבטנו בה (לעיל פסקאות ה', ו'), והיא: מה דינו של מוסיף כ"ש שלא בטבעת שלימה בהיקפה. כי לדעתו סתימה שברבע היקף השופר פוסלת לפי ל"ק מפני שיש לה חשיבות עצמית ואינה יכולה עוד להיבטל בשופר (אע"פ שהיא ממינו וחזר קולו לכמות שהיה, שאלה הם התנאים המספיקים לביטול בנקב רגיל), וא"כ מסתבר שה"ה למוסיף כ"ש ברבע ההיקף שיש לו חשיבות ופוסל. וברור שלפ"ז גם במקרה של תוספת ה"מובלעת" בקצה השופר (פסקה ו') יהיה פסול, כי אפילו בסתימה המוקפת מכל צדדיה אנו אומרים שאינה בטילה. לפי ל"ב כתב הריטב"א שנפחת רוב רוחב צד אחד בטל, "ועדיף ממוסיף כ"ש", וא"כ ללשון זו עומד במקומו הספק האם תוספת בפחות מהיקף שלם פוסלת, ומ"ש הריטב"א ש"עדיף ממוסיף כ"ש" הכוונה שהוא עדיף כיון שמוקף מכל צדדיו, או שרק תוספת

חוליה שלימה פוסלת, וזהו מ"ש הריטב"א שעדיף ממוסיף, כי מוסיף היינו חוליה שלימה דוקא). אך לשיטת שאר הראשונים כמובן שאין ראיה מדין נפחת רובו לבעיה הנ"ל].

והנה השי"ע (תקפ"ו, ז') סתם כל"ק שלעולם צריך שישתייר רובו של השופר שלם³, אך לא פירש מה הכוונה ברובו. ובפשטות כוונתו לרוב שטח השופר, כנ"ל. אך הב"ח (תקפ"ז ד"ה ניקב) כתב: "ופירוש נשתייר רובו היינו שנשתייר רוב אורך השופר שלא ניקב". ובהמשך כתב: "ונראה נמי דאם ניקב ברחבו ובהיקפו צריך נמי שישתייר בו רוב היקפו שלא ניקב ואפילו נשאר מהגקב שיעור שופר ולא דמי לנסדק" (ר"ל: כי בניקב רוב רחבו וסתמו הפסול הוא מחמת הסתימה, שאינה בטילה ומהווה "דבר אחר", משא"כ בנסדק). הרי שלדעתו 'נפחת רובו' פירושו רוב האורך (מצד אחד, כך מוכח מדברי הב"ח בד"ה ומ"ש וכל [ש"ג.] ע"ש ולהלן פסקה י"ח הערה 11) או רוב הרחב (לכל היקף השופר ולא מצד אחד), ולא רוב השטח, וצ"ע מנין לו זה, כי לפי מה שאמרנו לעיל לא משמע כן מהראשונים⁴ (ואין לומר שהוא פוסק כריטב"א כי ממה שכתב בענין ניקב לרחבו נראה שלא היו לפניו דברי הריטב"א, או שאינו מקבל אותם, שהרי לריטב"א מדובר ברוב הרחב מצד אחד ואילו לב"ח ברוב שני צדדים כמו בנסדק).

הפר"ח (תקפ"ו, ז') מביא את דברי הב"ח בענין ניקב רוב רחבו, והוא חולק עליו באמרו: "לי נראה דסתמא קתני וכל שגשתייר רובו שלם אפילו שניקב רוב היקפו ואפילו לא נשאר מהגקב שיעור שופר מה בכך כיון שסתמו כדינו". ומלשונו זו, וכן מתחילת דבריו שם, נראה בפשטות שלדעתו 'נפחת רובו' היינו רוב שטח השופר. אך הוא מוסיף חידוש אחר מדברי הרי"א⁵ (מובא בשלטי הגבורים, מצוטט להלן פסקה י"ג) שי"א הראשונים לא הזכירוהו, והוא שצריך שישתייר רובו שלם לצד פה דוקא (כלומר שברוב שטח השופר הסמוך לפה אסור שיהיה שום נקב. כן נראה מהפר"ח⁶).

3) ע' להלן פסקה י"ז שהש"ע מביא את שתי השיטות — של הרמב"ן ושל הרא"ש — בעצם דין ניקב וסתמו, ופוסק שגם לשיטת הרא"ש צריך שישתייר רובו בכל מקרה, כדעת הטור הנ"ל פסקה א'.

4) בפסקה הבאה נראה שהרמב"ן אמנם מדבר על ניקוב רוב האורך בקשר לנפחת רובו, אך לאור דבריו המצוטטים לעיל יש להבין שכוונתו היא שבנפחת רוב שטח השופר נפחת בדרך כלל גם רוב האורך, ר' להלן שם.

5) וכ"כ השפת אמת (כ"ז: ד"ה בגמ' איכא), והוסיף ש'נפחת רובו' פירושו שניקב בתוך רוב השופר הסמוך לצד פה. ולפי"ז 'נשתייר רובו' ו'נפחת רובו' אינם ענין לגודל הנקב אלא לאזור שבו הוא נמצא: 'נשתייר רובו' פירושו שרוב השופר (שלצד פה) נשאר רצוף בלא נקב, ו'נפחת רובו' פירושו שהרוב הזה לא נשאר רצוף אלא נפחת, כלומר אירע בו נקב. ויתכן שלכך מתכוונים הרי"א והפר"ח. אך לולא דברי השפ"א אפשר היה להבין בכוונתם ש'נפחת רובו' היינו כמשמעו, שהנקב תופס את רוב השטח, וב'נשתייר רובו' יש דין נוסף שלא מספיק שישתייר רוב השטח אלא שצריך שהרוב הזה יהיה סמוך ברציפות למקום הנ"פ (וכ"מ מהמשך דברי הפר"ח שם בענין ניקב ולא סתמו ע' להלן פסקה י"ח הערה 11). אלא שלפי"ז לא מובן מניין להם דין כזה (משא"כ לפי השפ"א שזהו פירוש הביטוי 'רובו' האמור כאן בין ב'נשתייר רובו' ובין ב'נפחת רובו'). ומ"מ גם לפי השפ"א לגמרי לא מובן שטח הדין הזה שנקב כלשהו בתוך הרוב הסמוך למהנ"פ פוסל ובמיעוט שאחריו אינו פוסל. [מ"ש השפ"א שמדברי ר"ח משמע כפירושו אינו נלענ"ד, כי הלשון 'נשתייר רובו שלם' פירושה יכול להיות: נשתייר רובו קיים, בניגוד למקרה שאירע נקב שהוא כהצ"ח שטח השופר. וכ"ה הלשון בדרשת הראב"ד עמ' ל"ח, ולעיל ראינו שהוא כנראה מפרש רובו — רוב שטחו, וכ"ה גם בחידושי הריטב"א כ"ז: ד"ה וסתמו, ע"ש, שנראה שגם הוא משתמש בלשון זו במובן של נשתייר קיים].

ויש להוסיף שא"א לומר כי כוונת הרי"א והפר"ח להבין את 'נשתייר רובו' ו'נפחת רובו'

והמ"ב (ס"ק ל"ב) כתב: "רובו שלם — ר"ל באורך השופר לצד פיו". ובשעה צ: "ב"ח ופר"ח". ואם כוונתו, כפי שנראה בפשטות, שניקב רובו היינו רוב האורך ולא רוב השטח, א"כ הציון לפר"ח אינו מובן⁶. אך אולי הציון לפר"ח מוסב רק על הסיפא "לצד פיו", שזה באמת נזכר רק בפר"ח ולא בב"ח, וכוונת המ"ב שהמשפט "באורך השופר לצד פיו" מבוסס על צירוף דברי הב"ח והפר"ח⁷. ומ"מ מדברי הראשונים הנ"ל משמע שרובו היינו רוב שטח השופר ולא רוב ארכו. וכך נוקט להלכה האבני נזר, כנ"ל⁸. גם הדין של לצד פיו אינו נזכר בדברי רוב הראשונים, והב"ח והמ"א והט"ז לא הביאוהו להלכה (והעיר על כך הפמ"ג על הט"ז ס"ק ז'), ונראה שאינם מודים בו (ע' הערה 5 לעיל).

ח. נפחת רובו ונסדק לארכו ולרחבו

ראינו שהב"ח והמ"ב סוברים שהביטוי "והוא שנשתייר רובו" מתייחס לרוב ארכו של השופר. והנה ברור שאין לומר שהטעם בגללו פוסלים הב"ח והמ"ב בניקב רוב האורך הוא משום שבזה נכנס לכלל נסדק לארכו שהוא פסול, כי בטוש"ע (תקפ"ו, ח') ובב"ח ובמ"ב מבואר שהם מכשירים בנסדק רוב ארכו וחזר ודבקו, וא"כ גם בניקב וסתמו אין מקום לפסול משום נסדק¹. אך באמת שאלת היחס בין דין ניקב רובו לדיני נסדק אינה פשוטה. כי לפי ל"ב מכשיר ר"ג בניקב רובו וסתמו במינו (לרמב"ן בשאינו מעכב את התקיעה ולרז"ה אף במעכב). והנה גם אם נסבר שניקב רובו היינו רוב שטחו, מ"מ לכאורה נראה שאם ניקב רוב שטחו של השופר בהכרח ניקב גם רוב האורך, וא"כ קשה מדוע לא נפסל השופר משום נסדק לארכו, והרי בסוגית פסולי השופר פסקה ט"ו מבואר שלשיתת

כשאר הראשונים אלא שהם טוענים שהכל נקבע לפי השיעור המצומצם הסמוך למקום הנ"פ, שאם נשתייר רובו כשר ואם נפחת רובו פסול (כי השיעור הזה הוא הקובע וסתמימה שהיא כרובו אינה בטילה) — כי ברור שהביטוי 'רובו' מתייחס לרוב השופר הנדון, ולא לרוב שיעור מצומצם, והב"ח והפר"ח אף מבארים שדין נשתייר רובו אינו תלוי בשאלה אם נשתייר שיעור שופר עד הנקב, כלומר שאם לא נשתייר רובו של השופר אע"פ שנשתייר שיעור עד הנקב פסול (וכ"כ הט"ז ס"ק ט' והמ"ב שעה"צ אות ס"ג, והסברה היא כמובן שסתמימה שהיא רובו של השופר אינה בטילה ומהווה ד"א), ואם נשתייר רובו אע"פ שלא נשתייר שיעור עד הנקב כשר (וכ"כ הט"ז ס"ק ז'), והטעם הוא שהסתמימה בטילה ומשלמת לשיעור, ע' להלן פסקה י"ח). הרי ש'רובו' פירושו רוב השופר שלפנינו.

(6) אולי למד כן המ"ב מזה שהפר"ח הביא את דברי הב"ח בענין ניקב רוב רחבו ונחלק עליהם, ואילו את דבריו בענין רוב ארכו לא הזכיר, וש"מ שמודה לו בזה. אך נראה שאין זה הכרח, כי את הביטוי 'רוב ארכו' אפשר להבין גם כרוב בנינו לארכו, בניגוד לרוב רחבו שהוא רק רצועה צרה בהיקף השופר, ואע"פ שמהמשך דברי הב"ח נראה שכוונתו לרוב האורך גרידא, כנ"ל, מ"מ יתכן שהפר"ח לא ראה להיכנס לזה.

(7) באשר למשמעות הדין של לצד פיו — לפי שתי הדרכים המבוארות לעיל בהערה 5 הכוונה היא שעד תום רוב אורך השופר ממקום הנ"פ אין בשופר שום נקב. אמנם מהבה"ל שם ד"ה אע"פ משמע שאינו נוקט כשפ"א, שנפחת רובו היינו שניקב משהו בתחום של רוב אורך השופר שלצד פה, אלא הוא מפרש כדרך השגיה הנ"ל שנפחת רוב ארכו ממש (ומ"מ בנשתייר רובו יש דין נוסף שזה צריך להיות דוקא רוב אורך רצוף הסמוך לפה). והדברים צ"ע.

(8) ואין לומר שהמ"ב עצמו ג"כ מתכוון לרוב השטח, ורוב האורך היינו רוב בנין השופר לארכו כנ"ל הערה 6, כי מבה"ל ד"ה כשדבקו מוכח בפירוש שהכוונה לרוב האורך גרידא, ע"ש, וכ"מ מהב"ח אליו מציין המ"ב, כנ"ל. וע"ע בזה להלן פסקה י"ח סוף הערה 11.

(1) ואף לדעה הנזכרת שם בש"ע שבנסדק לארכו, אפילו כל שהוא, לא מועיל דיבוק — מ"מ בניקב אין הדבר כן, כמבואר במ"א שם ס"ק י' ובט"ז ס"ק י"א.

הריטב"א והמגיד משנה נסדק רוב ארכו פסול אפילו דיבוק, בניגוד לשיטת הש"ע הנ"ל. ואמנם ברור שלשיטת הריטב"א אין כאן כל קושי, כי הוא סובר שניקב רובו היינו רוב רחבו מצד אחד, אך המ"מ בבארו את דין ניקב וסתמו (הל' שופר א', ה') פירש שצריך שישתייר רובו ולא הזכיר שהכוונה לרוב רחבו, וא"כ בפשטות יש ללמוד מזה שלדעתו רובו זהו רוב שטח השופר, וקשה מדוע לא יפסל ניקב רובו לל"ב משום נסדק לארכו, והרי לשיטת שאר הראשונים חוץ מהראב"ד ל"ב אינה חולקת על משנתנו (לעיל פסקה ו'). והנה לגבי הפסול של נסדק לרחבו — שהוא לדעת כל הראשונים בנסדק רוב הרחב — נראה שגם אם הוא נהוג אפילו בדיבוק (ע' בזה בסוגית פסולי השופר פסקה י') מ"מ לא יקשה מדוע לא יפסל ניקב רובו וסתמו משום נסדק רוב רחבו, כי אפשר להעמיד את הברייתא בשופר ארוך שאף שניקב רוב שטחו עדיין נשתייר בו שיעור תקיעה מפיו עד המקום שבו ניקב רוב רחבו (די כמובן לשם כך שאורך השופר יהיה כשני טפחים והנקבים יהיו בחלקו הרחב²). אך באופן דומה יש ליישב גם את שאלת נסדק לארכו: נאמר שמדובר במקרה שהנקב הוא בצד הרחב, ואז יתכן שנפחת רוב שטחו של השופר ולא נפחת רוב ארכו. למשל בשופר שארכו טפחיים ומשהו הרי שטח השופר בטפח האחרון גדול בהרבה מהשטח בטפח ומשהו הראשונים (בגלל התרחבות השופר), ולפיכך במקרה שנפחת כמעט כל החלק הרחב יוכל הפחת להוות רוב משטח השופר ומ"מ רוב האורך (הטפח ומשהו הראשונים) ישאר שלם. עוד יש לתרץ באופן יותר פשוט אם נניח שנסדק לארכו פסול רק כאשר הסדק הוא רצוף. אז נוכל להעמיד את הברייתא במקרה שהנקב אינו משתרע על רוב אורך השופר ברציפות, אלא הרוב מצטרף מנקבים אחדים (תירוץ זה יפתר את הקושי גם אם נסבר שניקב רובו היינו רוב ארכו, ודיבוק אינו מועיל, משא"כ כמובן לגבי התירוץ הקודם). ור' לקמן.

על תירוצים אלה המגבילים את ההכשר בניקב וסתמו למקרים מסוימים אין להקשות שא"כ היתה הברייתא צריכה לפרש שמדובר רק במקרים אלה. כי הברייתא מתייחסת ברישא רק לפסול ניקב, ובהמשך היא פוסלת בפירוש בנסדק לארכו ולרחבו, וא"כ הסיפא היא היא ההגבלה של הרישא, ומאליו מובן שההכשר בניקב אמור רק במקרים בהם לא קיימים הפסולים האחרים הנזכרים בהמשך.

הרמב"ן עוסק בשאלה זו של היחס בין ניקב רובו לנסדק לארכו בפרשו את דין נסדק לרחבו, אך דבריו בענין זה צריכים ביאור. וז"ל הרמב"ן: "לרחבו פירש"י ז"ל שנסדק כל הקיפו לרחבו. ומסתברא רובו ככולו שמצינו בכל מקום רובו ככולו אלא מיהו בל"ב דר"י מכשירין נפחת רובו וסתמו במינו ואילו כולו היינו נסדק דפסול אלא היתם כיון דשני ראשין שלמין כשר אבל ברחבו רובו ככולו דהא כניטל הוא להחמיר". האבני נזר (או"ח תל"ד) מבין שהרמב"ן מקשה על ההנחה שנסדק רוב רחבו הריהו כנסדק כל רחבו מדין נסדק לארכו, שאם גם בו אומרים רובו ככולו א"כ איך יתכן שניקב רובו וסתמו כשר לל"ב, והרי ניקב רוב האורך, ולא יהא אלא כנסדק שפסול. הא"ג מסביר שהרמב"ן אינו מתקשה מדוע לא יפסל ניקב רובו משום נסדק רוב רחבו, כי הוא סובר שבנסדק

2) "נפחת רובו" היינו רובו של השופר הנדון, ולא רוב שיעור מצומצם, כנ"ל פסקה ז' הערה 5. לדעת יחיד של בעל העיטור שהתבאר לחלו פסקה י"ח דין ניקב וסתמו עוסק רק בנקב שבתוך שיעור שופר ממקום הנ"פ, ולפי"ז מובן שא"א לתרץ כנ"ל. ויתכן שהוא סובר שנסדק לרחבו ודיבוק כשר וה"ה לסתמו, או שיתרץ באופן המבואר לקמן בפנים עפ"י ההנחה של סדק על קו אחד.

לרחבו מועיל דיבוק, משא"כ בנסדק לארכו שלדעת רוב הראשונים אין מועיל בו דיבוק³. אך לפמ"ש לעיל אפשר גם לומר שלענין נסדק לרחבו היה פשוט לרמב"ן שיש להעמיד בגשתייר בו שיעור, כי ככל שהשופר יהיה ארוך יותר כן יהיה יותר פשוט לתאר מקרה כזה. משא"כ בנסדק לארכו שהמקרים בהם ניקב רוב השופר ולא ניקב רוב ארכו הם נדירים, והרמב"ן לא רצה להעמיד את הברייתא רק בהם⁴ (לפי"ז יכול הרמב"ן לסבור שגם בנסדק לרחבו אין מועיל דיבוק⁵, וע' סוגית פסולי השופר פסקה י' שיש ספק בזה לשיטתו).

את תירוצו של הרמב"ן מבין הא"נ כך: לדעת הרמב"ן אם נסדק רוב ארכו של השופר אך תחילת האורך וסופו נשארו שלמים והנסדק ביניהם — ה"ז כשר, ואם כן קל להעמיד כך את ניקב רובו. ולפי האמור לעיל סוף פסקה ו' בלא"ה צריך להעמיד את ניקב רובו באופן שהנקב אינו מגיע עד השפה, ע"ש.

לענין עצם הדין בנסדק לארכו — בעל "הרוקח" אמנם כתב בפירושו שדין שופר שנסדק לארכו כדין טרפות הגרגרת שבה אומרת הגמ' בחולין (מ"ח.) שאם נסדקה לארכה אפילו לא גשתייר בה אלא משהו למעלה ומשהו למטה כשרה (משא"כ בנפסקה הגרגרת ברוב רחבה, שפסולה אפילו אם הרוב נוצר ע"י הצטרפות נקבים רבים, כמבואר בגמ' שם. ולשיטה זו יתכן שגם בשופר שנסדק לרחבו הדין כן). אך הריטב"א כתב בענין נסדק לארכו שאם נסדק רובו אע"פ שנשתיירו שני הקצוות שלמים פסול. אמנם הריטב"א ראינו שאין בכלל קושיה מנסדק לארכו על ניקב וסתמו.

והנה לכאורה יכול היה הרמב"ן לתרץ שמדובר בניקב בשנים ושלושה מקומות המצטרפים לרוב, ואין כאן נסדק רצוף ברוב אורך השופר. ומזה שלא תירץ כך יש להוכיח לכאורה אחת משתים: או שלדעתו נפחת רובו היינו דוקא בנקב אחד ולא בשנים ושלושה המצטרפים לרוב (כי כל אחד מהם שהוא מיעוט בטל בסביבתו), או שבנסדק רוב ארכו אין צורך בנסדק רצוף, אך מדברי הגמ"ב בבה"ל (ד"ה אע"פ) מוכח שהוא סובר ששנים ושלושה נקבים מצטרפים לרוב לענין נפחת רובו, ואילו נסדק צריך להיות רצוף. וי"ל

(3) ע' סוגית פסולי השופר ראש פסקה י"ב. ולגבי נסדק לרחבו ר' לקמן בפנים.
 (4) אך מדברי האבני נזר שם נראה שהוא סובר שבנפחת רובו בהכרח ניקב גם רוב ארכו ורוב רחבו, ולדעתו אף בגשתייר רובו אם נפחת קרוב לחציו בהכרח ניקב גם רוב ארכו ורוב רחבו, ועושה חשבון להראות זאת, ע"ש, ומשום כך הוא סובר שקושית הרמב"ן קשה גם לל"ק, דהיינו מדוע הכשיר ר"י בגשתייר רובו והרי אף בניקב קרוב לחציו לעולם פסול משום נסדק לארכו. אך דבריו תמוהים, כי ברור שאין הכרח שבנפחת רוב שטח השופר יפחת גם רוב הארך, בגלל התרחבות השופר, כמוסבר לעיל בפנים (ולענין נפחת קרוב לחציו — אף בלא התרחבות אפשר שלא יפחת רוב הארך, והיינו כשהנקב ארכו כחצי אורך השופר או קרוב לזה ורחבו כמעט כרוחב השופר [למשל, אם השופר הוא כגליל ואנו פורשים אותו ומקבלים ריבוע של שש על שש — זוהי הדוגמה שנוקט הא"נ — והנקב ארכו כמעט שלש ורחבו כמעט שש, אזי שטחו כמעט שמונה עשרה שהוא קרוב לחצי שטח השופר]). וא"כ על ל"ק לא קשה כלום, כי ר"י משמיענו והוא שנשתייר רובו כדי להוציא מקרה שלא נשתייר רובו שהוא פסול בגלל הסתימה שאינה בטילה אפילו לא ניקב רוב ארכו, ולא הוצרך ר"י להדגיש שאם ניקב רוב ארכו פסול אפילו נשתייר רובו, כי זה ברור מהמשך הברייתא, כנ"ל. אלא שעל ל"ב מקשה הרמב"ן, שלפיה הברייתא עוסקת (במלים אחרות: ר"נ מכשיר) רק במקרים נדירים שבהם לא ניקב רוב הארך, וזה אינו נוח (משא"כ לל"ק ר"נ מכשיר בכל מקרה שניקב המיעוט, ור"י בא רק להוציא מקרה מסוים נדיר שפסולו אינו נשמע מהברייתא).

(5) שלא כא"נ שם (אות ח') שכתב שלחולקים על הריטב"א בענין המשמעות של נפחת רובו הכרח לומר שנסדק לרחבו ודיבוקו כשר.

שמדברי הרמב"ן אין ראיה, כי נקט תירוץ אחד וה"ה באמת שיש לתרץ כנ"ל, והתירוץ הנ"ל אינו יותר פשוט, ובפרט לפמ"ש לעיל שבלא"ה צריך להעמיד את ניקב רובו באופן שאין הנקב מגיע עד השפה.

אך מלבד זאת, מהגהות בעל "אבן האזל" על חידושי הרמב"ן (אות ו') נראה שהבין באופן אחר את תירוצו של הרמב"ן: התירוץ הוא שנסדק לארכו פסול באמת רק אם נסדק כל האורך מצד אחד, כשיטת רבים מן הראשונים, ע' סוגית פסולי השופר פסקה י"ב, ולפיכך אין כל קושי בניקב רובו כשלא נסדק כל האורך. והטעם הוא שאם נשאר משהו מהאורך הרי שכל הצד השני וגם מקצת מהצד הזה שלמים ("שני ראשין שלמין"), ולכן אין השופר נחשב לחלוק לשנים (כי רוב של שני הצדדים יחד נשאר שלם, ע' בסוגיה שם). משא"כ בנסדק לרחבו שאם רובו סדוק הריהו ככרות לגמרי, כי אין לו "צד אחר" שלם. אמנם הביטוי "שני ראשין שלמין" דחוק קצת לפירושו זה.

פרק שלישי

הראיות מסוגית הירושלמי

ט. בירורים נוספים בקשר לגירסת הירושלמי

בפסקה ב' הבאנו את גירסת הרו"ה והרמב"ן בירושלמי וראינו כיצד הם מפרשים אותו כ"א לפי דרכו. נוכחנו שהגירסה "כיני מתניתא אם מעכב את התקיעה פסול" וכו' (שהיא גירסת הרו"ה, וכך אצל הראב"ה¹ והמאירי²) מתאימה לשיטת הרו"ה והרא"ש, ואילו הגירסה "אם היה מעכב" מתאימה לשיטת הרמב"ן.

הריטב"א, ההולך בסוגיתנו בשיטת הרמב"ן, גורס בירוש' תוספת דברים שמפרשת את הענין יותר בביאור כשיטה זו. הוא כותב ש"בנוסחי דוקני" הגירסה היא: "אר"ח ב"א בשם ר"י כיני מתני' אם מעכב את התקיעה קודם סתימה פסול אע"פ [שתוקע] (כך הוא בדפוס שלפני בסוגרים מרובעים, ולענ"ד נראה שצ"ל: 'שסתמו', ע"ש בהמשך דברי הריטב"א וע"ע להלן) יפה יפה". מובן מאליו שא"א להתאים גירסה זו עם שיטת הרו"ה והרא"ש אלא הריהי כשיטת הרמב"ן.

נראה עתה מה לגבי הגירסאות של הרמב"ן והרו"ה עצמם, לאמור: האם יכולה השיטה האחת לפרנס את גירסתה של השנייה.

הרא"ש כתב: "והא דקאמר בירוש' אם היה מעכב התקיעה וסתמו צריך לפרש אם היה מעכב לאחר שסתמו ואפילו אי פליגא גמ' דידן אירוש' גמ' דידן עיקר". והנה ברור שהפיסקא שמצטט הרא"ש מהירוש' — "אם היה מעכב התקיעה וסתמו" — היא מדברי ר"י ולא מהברייתא (כי המלה 'וסתמו' במקום זה אינה הולמת כלל את לשון הברייתא, ועוד, שהרא"ש ציטט לפני כן את התוספתא, שהיא דעת חכמים שבברייתא, בלשון "אם מעכב את התקיעה פסול", וכתב שהוספתא זו מובאת בירושלמי, והכוונה כמונן לירוש' שאנו עוסקים בו). ונראה א"כ שכך הוא גרס את דברי ר"י: "כיני מתניתא אם היה מעכב התקיעה וסתמו פסול" וכו'. וכעין זה אנו מוצאים בתוס' (ד"ה ניקב) שכתבו: "ובירוש' "

(1) סי' קע"ב (ח"א עמ' 191). ומקור הדברים בראב"ן דף רצ"ו ע"ב, אך לפנינו יש שם חסרון.
 (2) בחיבור התשובה עמ' 324. מצוטט להלן פסקה י"ג.

גרס בהדיא אם היה מעכב קודם שסתמו פסול כשסתמו". וכן בהגהות מיימוניות (פ"א ה"ה): "כדאיאת בירוש' דאמר אם היה מעכב את התקיעה קודם שסתמו פסול". וזה כבר בערך כמו גירסת הריטב"א הנ"ל: "אם מעכב את התקיעה קודם סתימה פסול אעפ"י שסתמו (כ"ג לגרוס, כמ"ש לעיל, וכך מורה ההשוואה עם התוס') יפה יפה". אך ברור שהרא"ש בעצמו גרס רק כמו שכתב: "אם היה מעכב את התקיעה וסתמו פסול", ולא כתוס' וכריטב"א, שהרי הוא רוצה לפרש ש'היה' האמור כאן אינו בא לציין את הזמן שקודם הסתימה אלא כך שיעורו של המשפט: אם סתמו והיה מעכב את התקיעה פסול (מה שלא יתכן לגירסת התוס' והריטב"א בה כתוב בפירוש 'קודם שסתמו' או 'קודם סתימה').

לעצם דברי הרא"ש יש להעיר: א. לפי מ"ש הרא"ש ש'היה' לאו דוקא נראה פשוט שכוונתו לפרש את הירוש' כרז"ה (פסקה ב'). ב. גירסתנו בירוש' (שהביאה הרמב"ן, כנ"ל שם) לפיה גם בברייתא עצמה כתוב 'אם היה מעכב' — נוחה יותר לצורך הבנתו של הרא"ש, ובמיוחד אם גורסים כלפנינו בלי המלה 'וסתמו' המקשה על פירושו, שאז צורת השמועה היא כמו לרז"ה, אלא שבמקום 'מעכב' גורסים בכל מקום 'היה מעכב', והכוונה שהיה מעכב אחרי שנסתם. כמובן שעצם השימוש בלשון 'היה מעכב' במקום 'מעכב' כשהדבר יכול לגרום לטעות — זהו הדוחק שבפרוש הרא"ש שבגללו הוא עצמו מפסק ב. ג. מה שכתב הרא"ש שאם נבין את 'היה מעכב' כמתייחס לקודם סתימה או צ"ל שהבבלי חולק על הירוש' — זה מפני שהוא הוכיח מהבבלי שמעכב שבמש' פירושו אחר סתימה, ולחלק כמו הרמב"ן בין מעכב שבמש' למעכב שבריייתא הירושלמית לא נראה לו (וכנ"ל לשיטת הראב"ד ראש פסקה ו').

ראינו איפוא איך מיישב הרא"ש את שיטתו עם גירסת הרמב"ן בירוש'. נראה אם אפשר ללכת גם בכיוון ההפוך וליישב את גירסת הרז"ה לשיטת הרמב"ן. והנה באשר ללשון הברייתא עצמה אין כל קושי, כי אפשר בהחלט להבין ש'מעכב' מתייחס למצב שלפני הסתימה, וכך הוא הרי גם לגירסת הרמב"ן אם מבינים שר"י בא לפרש ולא להגיה (וכן הוא פירוש 'מעכב' שבמש' לשיטת הראב"ד). אך את דברי ר"י אין כמובן אפשרות לפרש כמו לגירסת הרמב"ן, שהרי לגירסת הרז"ה ר"י אינו מוסיף כלום על לשון הברייתא. ונראה שיש לפרשם על הדרך שפירשם הרז"ה לפי שיטתו, דהיינו שר"י בא להוציא מטעות: היינו יכולים לחשוב שר"י מתייחס ל'ואם לאו כשר', וחולק להחמיר שזה דוקא במינו, ולפיכך משמיענו ר"י שר"ג חולק על "אם מעכב את התקיעה פסול" ואומר שזה דוקא שלא במינו, ולקולא.

אך בפירוש זה ישנם שני קשיים:

א. הדוחק להבדיל בין מעכב שבמש' למעכב שבריייתא נעשה יותר חמור שהרי לא פירשו כלל שיש הבדל כזה (משא"כ לגירסת הרמב"ן ר"י מוצא צורך לפרש זאת, או אף להגיה את הברייתא).

ב. הטעות שר"י רוצה למנוע לכאורה אינה באה בחשבון, שהרי אם חכמים פוסלים במעכב קודם סתימה אפילו במינו ור"ג מחמיר עוד יותר — א"כ משנתנו המכשירה בשאינו מעכב עכשיו אע"פ שעכב קודם סתימה (שהרי כך הוא פירושה לפי הרמב"ן) כמי היא? וצריך לומר שהטעות היתה יכולה להיות שנפרש גם במש' 'מעכב' קודם סתימה, ואז נוכל להעמידה כדברי הכל. אך גם זה קשה, כי אם לטעות כזאת חשש ר"י הרי לא הצילנו ממנה לגמרי, כי גם אחרי שהעמידנו על כונתו של ר"ג אפשר עדיין להמשיך לחשוב ש'מעכב' שבמש' פירושו קודם סתימה, והריהו כר"ג בשלא במינו או

כחכמים אפילו במינו (ושמא י"ל אחרת: לא שהיינו טועים בהבנת 'מעכב' שבמש' אלא היינו חושבים שמשנתנו היא דעה שלישית לא כר"ג ולא כחכמים. אך זה דוחק). יש להוסיף ששיטת הראב"ד היא הנוחה ביותר מבחינת גירסת הירוש', כי כל הגירסאות מתפרשות יפה על פיה. לגירסת הרמב"ן הכל ברור, ונראה שכך אמנם גרס הראב"ד (בדברי ר"י ידוע לנו שגרס כך כנ"ל פסקה ו'), אך גם גירסת הר"ה (או גירסתנו) מחפרשת היטב לשיטת הראב"ד כפירוש הר"ה, דהיינו שר"י בא לומר שר"ג חולק על הרישא של דברי ת"ק והוא המקל, להוציא מהבנה מוטעית שהמחלוקת היא על הכשרו של ת"ק ור"ג מחמיר. וכאן לא קיימים הקשיים הנ"ל, כי: א. אין הבדל בין 'מעכב' שבמש' לזה שבברייתא, ובשתייהן הכוונה לקודם סתימה. ב. יש מקום לטעות בדברי ר"ג, כי אף אם הוא חולק להחמיר יכולה המש' להיות כדברי הכל: כחכמים בין במינו ובין שלא במינו או כר"ג דוקא במינו.

י. דברי הרשב"א בענין גירסת הירוש'. פירוש התוספתא לשיטתו.

הרשב"א מחזיק בשיטתו של הרמב"ן בסוגיית הבבלי, אך באשר לירושלמי יש בדבריו משום חידוש. וזהו מהלך דברי הרשב"א: בתחילה הוא דוחה כרמב"ן את האפשרות ש'מעכב' שבמש' מתייחס למצב שלפני הסתימה. אח"כ קובע הרשב"א שמחלוקת ר"ג ורבנן היא באינו מעכב, כי אם תאמר שהיא במעכב יוצא שהמש' היא שלא כר"ג, כי 'ציקב וסתמו' משמעו בפשטות שסתמו במינו, ואילו ר' יוחנן סובר כר"ג, וא"כ היה לגמ' להקשות והא"ר יוחנן הלכה כסתם משנה; אבל אם המחלוקת היא באינו מעכב יוצא שהמש' היא באמת כר"ג ובמינו. וכאן מוסיף הרשב"א דבר חדש¹, והוא שאפשר ליישב את המש' גם כרבנן אע"פ שאנו מפרשים שמחלוקת ר"ג ורבנן היא באינו מעכב אחר סתימה ורבנן פוסלים בכל ענין, וזאת ע"י כך שנאמר שמשנתנו היא משנה קדומה שהכל מודים בה אלא שר"ג ורבנן נחלקו בפירושה: לדעת ר"ג 'מעכב' שבמש' פירושו אחר סתימה, ולדעת רבנן קודם סתימה. מחלוקת ר"ג ורבנן היא בסתמו במינו ואינו מעכב אחר סתימה אך עיכב קודם סתימה: לרבנן פסול, כי זהו 'מעכב' האמור בדין המש', ולר"ג כשר, כי זהו 'אינו מעכב', ורק אם מעכב אחר הסתימה פסול. הרשב"א רוצה להוכיח פירוש זה מהברייתא שבירוש', אותה הוא מביא כגירסת הרמב"ן והר"ה וכותב שזוהי גירסת מקצת הספרים בירוש', כי בה מפורש שרבנן פוסלים רק במעכב את התקיעה, והכוונה למעכב קודם סתימה, כנ"ל (הרשב"א אינו מביא את דברי ר' חייא בשם ר"י "כיני מתניתא" וכו', ולא ידוע אם וכיצד גרס אותם).

אך בהמשך טוען הרשב"א שגירסת הירוש' לפיה רבנן פוסלים רק במעכב אינה עולה בקנה אחד עם הבבלי, כי האפשרות שמעכב מתייחס לאחר סתימה ובוה נחלקו ר"ג ורבנן — כבר נדחתה לעיל בתחילה, והאפשרות החדשה שרבנן מתכוונים למעכב קודם סתימה ומעמידים בזה את דין המש' — ג"כ אינה מתאימה עם הבבלי. והטעם: לל"ב מעמיד ר"י את הברייתא בנפחת רובו אבל אם נשתייר רובו לד"ה כשר אף בסתמו שלא במינו (כדעת הרמב"ן והרא"ש לעיל פסקה ו'). אך בנפחת קרוב לחציו הרי אי אפשר שלא עיכב הנקב את

(1) תחילתו (בהוצ' דימיטרובסקי) בעמ' 149 שורה 4 במלים התסרות: "[ואיכא למימר דרבנן] מדודו בה אלא דר"ג וכו' (כצ"ל ולא כמו שגדפס בהערה 320 שם "וליכא למימר"). באשר לביאור דברי הרשב"א — דברי המו"ל בהערות 321 ו-327 אינם נכונים לענ"ד, ור' הביאור לקמן בפנים.

התקיעה קודם סתימה, וא"כ איך אפשר לומר "אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר" (כפי שאומרת הברייתא שבירוש' וכן המש' אם נאמר שרבנן מקבלים אותה) — הרי בנפחת רובו לעולם מעכב ופסול, ובנפחת מייעוטו אף אם עיכב כשר (משא"כ אם נאמר שמעכב מתייחס לאחר הסתימה, שאז גם ברוב יכול להיות שאינו מעכב, ולכן יכולה ל"ב להעמיד את המש' בנפחת רובו. השוה קושית הרמב"ן והרא"ש על הראב"ד לעיל פסקה ו' והערה 1 שם). אלא ודאי — מסיק הרשב"א — שלפני ר"י לא היתה ברייתא כזו המובאת בירוש', וגם את המש' הוא העמיד דוקא כר"ג ולא כרבנן. על פי זה כותב הרשב"א שהנכון הוא כאותם ספרים שבגירסתם אין כאן בירוש' שום ברייתא, ובמקום כל הברייתא (ודברי ר"י שעליה) כתוב רק: "ניקב וסתמו ר"ח בשם ר"י דר"ג היא" (משפט זה מתייחס למשנתנו והוא מופיע גם בגירסת ראשונים אחרים לפני הברייתא, אך בגירסת הראשונה שהביא הרשב"א הוא לא היה קיים, כדלהלן פסקה י"ב).

ונראה שלדעת הרמב"ן צ"ל שלפי ל"ב דר"י באמת לא היתה לפני ר' יוחנן הברייתא שבירוש' (ומשנתנו היא דוקא כר"ג ואין רבנן מודים בה, כמו שפירש הרמב"ן בפשטות), אך ל"ק שהלכה כמותה מתפרשת ברייתא זו כהוגן, וכלשון זו סוברת סוגית הירוש'.

לשון התוספתא (פ"ב, ג'): "ניקב וסתמו אפילו במינו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר". כ"ה הגירסא לפנינו (בדפוסים ובכל כתבי היד שבדינו, ר' בהוצ' ליברמן) וכך הביאה הרשב"א. והרא"ש כתב: "והכי קתני בתוספתא במילתיהו דרבנן בין במינו בין שלא במינו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר ומייתי לה נמי בירוש'". ולשון התוס' (ד"ה ניקב): "ובירוש' קתני במילתיה דרבנן בין במינו בין שלא במינו אם מעכב התקיעה כשר ואם לאו פסול וכן בתוספתא". והנה התוס' והרא"ש מבינים שהתוספתא אינה אלא דעת רבנן מתוך הברייתא המובאת בירוש'. וברור שכך יכולים לראותה גם הרמב"ן וסיעתו או הראב"ד (וכבר פירשה או הגיהה ר"י בירוש'): "כיני מתניתא אם היה מעכב וכו'). אך לעיל ראינו שהרשב"א אינו מקבל את גירסת הירוש', מפני שהוא טוען שלפי הבבלי לא אמרו חכמים מעולם כלל כזה ש"אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר". ואם כן לדבריו התוספתא אינה יכולה להיות כחכמים. מאידך גם כר"ג א"א לכאורה להעמידה, שהרי היא מדברת בין במינו ובין שלא במינו ואילו לר"ג הכלל של "אם מעכב פסול ואם לאו כשר" נכון רק במינו. וא"כ יוצא שהתוספתא קשה לשיטת הרשב"א. והנה בדברי הרשב"א מבואר שלדעתו התוספתא היא פירוש למשנתנו, וזאת למרות שאת המשנה הוא מעמיד כר"ג ובמינו. וברור שכך הוא לדעתו פירוש התוספתא (לגירסתו בה, שהיא גם גירסתנו): ניקב וסתמו — אע"פ שהסתימה היתה במינו — אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר (כלומר: מדובר כאן בסתמו במינו דוקא, והמלה 'אפילו' באה רק להדגיש את החידוש שבפסול, שאפילו במקרה כזה שסתמו

(2) כ"ג בבירור מל' הרשב"א, שבמקצת הנוסחות הברייתא אינה מופיעה כלל, שלא כהערה 331 של המו"ל שם. ונראה שגם לפני הרמב"ן לא היתה גירסה שבה לא היו בברייתא המלים "אם מעכב את התקיעה פסול", אלא הגירסה הנכונה בחידושי הרמב"ן היא כהגהה בעל "אבן האזל" שם אות ד', ע"ש. ובמלחמות (ו': ברי"ף בשורה האחרונה) יש חסרון בנוסח שלפנינו והושמטו חלק מהברייתא ודברי ר"ח בשם ר"י "כיני מתניתא" וכו'. ומ"ש הרמב"ן שם "וכן הגירסה בכל הנוסחאות" הכוונה כנראה לגירסה לגירסת הרשב"א. והנה בדברי ר' יוחנן "אם היה מעכב את התקיעה", ובזה מיושבים דבריו שבחידושים ושבמלחמות.

בחידושי הרשב"א עמ' 150 שורה 5 המלים "וזה כפי הראשון" הן סוף הקטע הקודם, והמלים "וללישנא קמא דר"ג" שייכות לאחריהן, וביניהן יש חסרון הניכר, ולא כפי הפיסוק שם.

במינו פסול; ולא מדובר בשני מקרים — דהיינו שסתמו שלא במינו או אפילו במינו — שבשניהם מעכב פסול ואינו מעכב כשר. ואין צורך לומר שלצדדים קתני. (דוק). פירוש זה אמנם גוח דוקא לגירסת הרשב"א ולא לזו שמביא הרא"ש (שלפיה אם נרצה לפרש כרשב"א נצטרך לומר שלצדדים קתני, ופסול' מוסב בין על מינו ובין על שלא במינו ואילו 'כשר' דוקא על מינו), אך מלשון התוס' נראה שאפשר שגם הם וגם הרא"ש גרסו בתוספתא כרשב"א, ונקטו את הלשון 'בין במינו בין שלא במינו' עפ"י הירוש' ולפי תפיסתם שהתוספ' היא הרישא של הברייתא שבירוש'.

[יש להעיר שגם לשיטות הרא"ש והראב"ד אפשר לומר שהתוספ' באה לפרש את המשנה, והיא מעמידה אותה כחכמים בין במינו ובין שלא במינו (ולא כר"י המעמידה כר"ג ודוקא שלא במינו. והרא"ש באמת מערער קצת מכת זה על שיטת ר"ח הסובר שר"י פסק כר"ג והעמיד את המש' כמותו, ע' לעיל פסקה א' והערה 5 שם, כי מהתוספ' משמע לכאורה שהיא מעמידה את המש' כחכמים. ור"ח ידחה כמובן שאין התוספ' באה לפרש את המש', או שר"י חולק בזה על מסדר התוספ' ³). אך לשיטת הרמב"ן, אם לא נרצה להבין את לשון התוספתא כרשב"א אלא נפרשה בין במינו ובין שלא במינו — נצטרך לומר שאין היא מפרשת את המש', שהרי את המש' הכרח להעמיד דוקא במינו, אלא היא דעת ת"ק מתוך הברייתא שבירוש' (ואותה כבר פירש ר"י שם "כיני מתניתא אם היה מעכב את התקיעה" ⁴).

יא. קושיות הרמב"ן על שיטת הרז"ה והרא"ש מראשית סוגית הירושלמי

ניגש עתה לבירור ראשית הסוגיה בירוש'. וזו לשון הסוגיה שם: "שופר שנסדק ודיבקו פסול למאן נצרכה לר"ג דיבק שבירי שופרות פסול עוד היא דר"ג ניקב וסתמו ארחב"א בשם ר"י דר"ג היא דתני ניקב וסתמו... רחב"א בשם ר"י כיני מתניתא... — כך גורס הרמב"ן וכ"ה לפנינו.

והנה הראשונים נחלקו בדין נסדק ודיבקו האמור במשנה. רש"י פירש במש' שדיבקו היינו בדבק. והשיג עליו הרמב"ן שא"כ נמצא שהוא סותם את הסדק שלא במינו, ולמה לי נסדק כל ארכו הרי אפילו ניקב במקום אחד וסתמו פסול. קושיה זו קיימת כמובן רק לשיטת הרמב"ן לפיה סתמו שלא במינו פסול אפילו אינו מעכב עכשיו את התקיעה (והרמב"ן מניח שבנסדק כל ארכו בודאי עיכב הנקב את התקיעה קודם סתימה), כי לשיטת הרא"ש י"ל שהחידוש בנסדק הוא שפסול אף אם אינו מעכב עכשיו, שבוה בניקב כשר. אך לעיל בפסקה א' הזכרנו שדברי רש"י על מחלוקת ר"ג ורבנן הם מקור השיטה שאנו קוראים אותה על שם הרמב"ן, ולכן קושית הרמב"ן ברורה. בגלל קושיה זו מפרש הרמב"ן שהדיבוק האמור בנסדק נעשה בלי דבק, אלא שמחממים את מקום הסדק באש ומדביקים אותו בעצמו. אך הרא"ש כתב שא"א להדביק באופן כזה, והוא מתרץ את הקושיה על רש"י באמרו שאין הדבק נחשב לשאינו מינו, כיון שאין הוא ניכר בסדק בין השברים והשופר חוזר לכמות שהיה (כלומר: הדבק עצמו אינו משתתף ביצירת הקול ואויר התקיעה אף אינו נוגע בו במעברו בשופר, ולכן אין זה דומה לניקב וסתמו שם הסתימה היא חתיכה בעלת שטח שאויר התקיעה עובר דרכה והיא אף יכולה לסייע בעצמה ביצירת הקול). והרמב"ן סובר כנראה שהדבק בכל זאת ניכר בין הסדקים והריהו כחתיכה

3) התוספתא שלנו יש שהיא בכלל "מתניתא דלא תניא בי ר' חייא ור' הושעיא" (חולין קמ"א.), ע' אנציקלופדיה תלמודית ע' הלכה (כרך ט' עמ' רמ"זרמ"ח).

של ד"א¹. והעיר הקרבן נתנאל (אות י') שהרא"ש הוצרך לתרץ את קושית הרמב"ן רק לפי שיטת רש"י בענין ניקב וסתמו, אך לשיטתו הוא אין זה קשה, כנ"ל.

נחזר לענין הירוש'. הרמב"ן מפרש את הירוש' כך: "שופר שנסדק ודיבוקו פסול למאן נצרכה לר"ג" — שאילו לרבנן הרי אפילו ניקב וסתמו במינו ואינו מעכב את התקיעה פסול, ואצ"ל נסדק לכל ארכו, אבל לר"ג שבניקב בתנאים הנזכרים כשר קמ"ל שבנסדק כולו פסול (אע"פ שסתמו במינו — דהיינו בעצמו ע"י חימום, כנ"ל — ואינו מעכב את התקיעה, והטעם הוא משום שנחלק ונחשב כשבור, ע' בסוגית פסולי השופר פסקה י"ב). וכן דיבק שברי שופרות לר"ג נצרכה ולא לרבנן מאותו הטעם. "ניקב וסתמו ארחב"א בשם ר"י דר"ג היא" — שהרי המש' מכשירה בשאינו מעכב, ואילו לרבנן אפילו סתמו במינו ואינו מעכב פסול כמפורש בברייתא (אותה מעמיד הרמב"ן באינו מעכב).

והו פירושו של הרמב"ן, והוא מקשה על הרז"ה שלש קושיות עיקריות²: א. לשיטתו למה אמרו שהפסקה "נסדק ודיבוקו" נצרכה דוקא לר"ג, והרי גם לרבנן צריך להשמיע שאע"פ שאינו מעכב את התקיעה פסול, משא"כ בניקב שכשר באינו מעכב אפילו שלא במינו³. ב. לשיטת הרז"ה למה אמרו שניקב וסתמו דר"ג היא ונצטרך לפרשה דוקא שלא במינו, הרי יותר נוח להעמידה כרבנן ואפילו במינו שרגילים לסחום בו. ואם תאמר שהכוונה היא שהמש' יכולה להיות גם כר"ג (ור"י ראה צורך לומר כך כי הוא סובר כר"ג), א"כ הסגנון היה צריך להיות: כר"ג נמי אתיא ותפטר שלא במינו. ג. לשיטת הרז"ה אם מעמידים את ניקב וסתמו כר"ג הרי זה דוקא שלא במינו, אך מאידך נסדק ודיבוקו פסול אפילו במינו, וא"כ אין הסיפא דומיא דרישא.

והנה באשר לקושיה ג' ברור שהיא קיימת רק לשיטת הרמב"ן בענין נסדק ודיבוקו, אך לפי דברי הרא"ש שם סר הקושי, כי הרא"ש סובר שא"א לדבק ע"י חימום אלא הדיבוק הוא בדבק שאינו ממינו של שופר, ולפי"ז יוצא שהסיפא והרישא שתיהן עוסקות בשלא במינו (ואע"פ שתרא"ש מסביר שאין הדבק נחשב לסתימה שלא במינו כי הוא מוסתר בין השברים, מ"מ הסיפא היא דומיא דרישא מבחינה טכנית, שבשתייהן מדובר

(1) אך אין לומר שלדעת הרמב"ן גם אם הדבק אינו משתתף בעצמו ביצירת הקול מ"מ הרי הוא המעמיד את השופר והקול נשמע כך בגללו, וגם זה נחשב לקול שופר וד"א, כי אחר שהקשה הרמב"ן על רש"י כנ"ל הוא כותב: "אלא שמא רצה לומר שמדבקין אותו בדבק הנה וגוררין אותו לאחר שנדבק ואין צורך לזה הפירוש שהשופר בעצמו מתדבק כשמתממין אותו באור". הרי שהרמב"ן רצה לתרץ את רש"י כהבנת הרא"ש, אלא שלדעתו יש צורך בגרירה בכדי שהדבק לא יהא ניכר, אך ברור שבמציאות אפשר לגרור רק את הדבק הנראה מבפנים ומבחוץ ולא את כל הדבק שבין השברים, וש"מ שעצם העובדה שהדבק מעמיד אינה מפריעה לדעת הרמב"ן, ובלבד שלא תהיה התיכה נראית של ד"א שהאוויר עובר דרכה והיא משתתפת ביצירת הקול (יש להבין שאע"פ שאחר הגרירה נשאר הקול כשהיה מ"מ כשהדבק קיים הוא משתתף ביצירת הקול, כי השכבה שעליה עובר האוויר היא היוצרת את הקול. או באופן אחר: לפני הגרירה עלינו לחשוש שמא אחר הגרירה ישתנה הקול).

(2) במלחמות (ו': ברי"ף). ויש שם לפנינו חסרון ניכר, כי אחרי "והיאך אמרו בירוש' בשופר שנסדק ודיבוקו למאן נצרכה לומר שאע"פ שאינו מעכב תקיעה פסול שאילו בניקב וסתמו" צריך להוסיף בערך כך: "כה"ג כשר — לר"ג, והא לרבנן נמי נצרכה דהא אינהו נמי מכשרי בשאינו מעכב את התקיעה אחר סתימה. ועוד מפני מה אמרו שם בניקב וסתמו" דר"ג היא" וכו'. כלומר שסוף קושיה א' גשמת (ע"י הדומות). וע"ש שמלבד שלש הקושיות דלקמן טוען הרמב"ן עוד טענות, פחות מכריעות.

(3) הפני יהושע (כ"ז: ד"ה אלא) כוון לקושיה זו של הרמב"ן (ולכל פירושו בירוש', כנ"ל פסקה ב' הערה 6).

במשתמש לצורך התיקון בחומר שאינו ממין השופר. ומובן שדי בזה. ואם נעמיד את המש' כחכמים אז הסיפא מדברת בין במינו ובין שלא במינו והרישא ע"כ מדברת רק במינו, ואין בזה שום קושי כי ברישא לא קיימת אפשרות של שלא במינו). שתי הקושיות הראשונות של הרמב"ן יתורצו עפ"י דרך מיוחדת שיש לרא"ש בהבנת לשון הירושלמי, כדלקמן.

יב. השיפת דרכן של הרא"ש בהכנת הירוש' ותירוץ קרשיות הרמב"ן על פיה

לשון הרא"ש: "ומתני' כרבנן דפסלי אפילו במינו דמתני' סתמא קתני... ואפ"ה דחיק (הירוש') לאוקמי מתני' אף כר"ג ומוקי לה כשסתמו בשאינו מינו מ"מ ספי אתיא כרבנן והכי מוכח לשון הירוש' שופר שנסדק ודיבק פסול למי נצרכה לר"ג כלומר לרבנן פשיטא דיבק שברי שופרות עד הא (צ"ל עוד היא ?) ר"ג כלומר אף היא נצרכה לר"ג ניקב וסתמו ר"ח בשם ר"י כרבנן אתיא ומפ' (הב"ח מגיה "פירוש" תחת "ומפ'") משום דאפשר לאוקמי בשאינו מינו וכ"ש כרבנן אתיא טפי כיון דקתני ניקב בסתם משמע אף במינו שכן דרך לסתום השופרות במינו". וצריך להבין למה מתכון הרא"ש באמרו "למי נצרכה לר"ג — כלומר לרבנן פשיטא"?. כי לכאורה הרי אין זה פשיטא שפסול וגם לרבנן הוצרכה המש' להשמיענו אותה, שהרי בניקב וסתמו ואינו מעכב עכשיו את התקיעה כשר לרבנן, וא"כ יש צורך לומר שבנסדק פסול אע"פ שאינו מעכב אחר שדבוק. ולכאורה היה נראה לומר שהרא"ש סובר שאחר שנסדק כל ארכו של השופר א"א שיחזור הקול לכמות שהיה, ובהכרח מעכב הסדק את התקיעה אפילו לאחר הדיבוק¹. ולכן לרבנן הפוסלים במעכב אפילו בניקב וסתמו במינו פשוט שכ"ש בנסדק, ולר"ג נצרכה, שמכשיר בניקב וסתמו במינו אע"פ שמעכב ובנסדק הוא פוסל למרות שהדיבוק נחשב לסתימה במינו, וכמו שהסביר הרא"ש שהדבק אינו ניכר בין החלקים. ואמנם הריטב"א באמת מפרש כך את הירוש' לשיטת הרז"ה והרא"ש (אותה הוא מביא בשם "יש אומרים"), היינו שנסדק ודיבוק בודאי מעכב, ונצרכה לר"ג — המכשיר בניקב וסתמו במינו אף במעכב — לומר שבנסדק פסול למרות שהדיבוק הוא במינו. ובמש' פידש הריטב"א כרמב"ן שהדיבוק האמור שם הוא ע"י חימום, אבל דיבוק בדבק נחשב לשלא במינו. אך לכשנעיינן בדבר נראה שאי אפשר להבין כך את דברי הרא"ש. כי הפסול בסתמו במינו ומעכב את התקיעה לפי רבנן הוא משום שופר ודבר אחר, שהפתימה, שהיא חתיכה בעלת שטח העומדת לעצמה, אינה בטילה בשופר ומהווה "דבר אחר" שהתקיעה יוצאת גם ממנו. אבל במדבק שופר שנסדק — אם אנו סוברים שאין כאן שאינו מינו אע"פ שדיבוק בדבק כי השופר חזר לקדמתו ואין שום חתיכה נוספת ניכרת — א"כ מה שייך לפסול בזה משום סתמו במינו, הרי אין כאן שום דבר אחר שהתקיעה יוצאת גם ממנו, אלא רק השופר בעצמו, וה"ז כשופר שנשתנה קולו מחמת עצמו, כמו ניקב ולא סתמו, שהוא כשר. וא"כ גם לפי רבנן יש חידוש בכך שנסדק פסול.

(1) ר' תחילת הפסקה הקודמת.

(2) ברור שא"א להבין שלרבנן פשיטא שנצרכה, כלומר פשיטא שיש כאן חידוש, כי הדאי שלר"ג המקל בדיני סתימה החידוש הוא יותר גדול או לפחות שזה לחידוש לפי רבנן.
(3) וזה יהיה שלא כדברי הק"ג הנ"ל בפסקה הקודמת שהרא"ש לשיטתו היה יכול לתרץ את קושית הרמב"ן על רש"י שמדובר בשאינו מעכב, ולכן גם בדיבוק שלא במינו יש חידוש בכך שפסול, ע"ש. אך ר' להלן הערה 7 שדברי הק"ג צודקים.

והנה לכאורה דבר זה קשה אף על הרמב"ן, שהרי הרמב"ן מסביר שהדיבוק נעשה בעצמו של שופר, וא"כ מדוע הוא אומר שלרבנן פשוט שפסול, והרי אין כאן דבר אחר ואינו דומה לסתימה. אך לדעת הרמב"ן יש לתרץ שבאמת יש כאן ד"א, כי בתהליך הדיבוק ע"י חימום באש מתמעך חומר השופר שאצל הסדק ומתפשט, כי בפעולת הדיבוק מרדדים מעט את הקצוות הסמוכים לסדק וממעכים חלק מעביים אל מקום הסדק, ונמצא שאותו שטח קטן שנוסף לשופר (על חשבון עביו, או שהוא מתפשט מהחום) הוא דבר אחר אשר עד עתה לא היה שייך לדופן הפנימית של השופר שדרכה עובר אויר התקיעה (וא"כ אין כאן שופר אחד "דרך העברתו" אלא נוסף לו ד"א שאינו מדרך העברתו). אמנם כל זה יתכן רק לשיטת הרמב"ן שהדיבוק הוא ע"י חימום, אבל לדעת הרא"ש שהדיבוק האמור בנסדק הוא בדבק שאינו ניכר — א"א לתרץ כך, ואין כאן איפוא ד"א. וא"כ חזרנו לקשיינו הראשון, מדוע אומר הרא"ש שלרבנן פשיטא שנסדק פסול (לעומת זאת על הריפכ"א שפירש את הירוש' לשיטת הרא"ש בדרך הג"ל — אין תימה, שהרי הוא סובר שהדיבוק הוא ע"י חימום, כג"ל, ולפי זה פירש את הירוש' לשיטה שמחזיקים בה הרו"ה והרא"ש בענין ניקב. וזה ברור).

בישוב הענין נראה כי אין כוונת הרא"ש לומר שלרבנן פשוט שנסדק פסול ולא הוצרכה המש' כלל להשמיע דין זה, אלא כך הוא מבאר את הירושלמי: "למי נצרכה לר"נ" — דין זה של המש' שנסדק פסול אמור אפילו לר"נ ופשיטא שהוא אמור לרבנן. כלומר: אל תשתבש לחשוב שאולי שופר שנסדק פסול רק לפי רבנן המחמירים בענין ניקב, אבל ר"נ שמענהו מקל בניקב שמא הוא מקל אף כאן; אלא דע שהדין אמור אפילו לר"נ המקל בפסולי שופר, ופשיטא שהוא אמור לרבנן המחמירים. אבל באמת גם לרבנן יש צורך להשמיע דין זה. "כלומר לרבנן פשיטא" שמוסיף הרא"ש פירושו א"כ: פשיטא שזה אמור לרבנן, ולא: לפי רבנן דין זה הוא פשיטא. ומצאנו שימוש כזה בלשון לא נצרכה, למשל בברכות ג': (לפי גירסת הראשונים שם *): "אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת אמר ראב"כ לא אמרן אלא בדברי תורה אבל מילי דעלמא לית לן בה ואיכא דאמרי אראב"כ לא נצרכה אלא לדברי תורה וכ"ש במילי דעלמא". והנה ברור שגם את דין מילי דעלמא יש צורך להשמיע, שהרי שם זהו המקור היחיד לאיסור זה של סיפור מילי דעלמא בפני המת ולא שמענו אותו משום מקום אחר (וללשון הראשונה הוא באמת מותר); אלא הכוונה היא שיש כאן רבותא נוספת, שאפילו בד"ת אסור. וכן בענינו, את עצם הדין צריך להשמיע גם לרבנן, אלא שיש כאן רבותא נוספת, שאפילו לר"נ פסול (והש' עזר ב"מ ע'): "לא נצרכה אלא דאפילו רבית דעכו"מ" שפירושו ג"כ שבוה יש רבותא מיוחדת).

תדע שזהו פירוש דברי הרא"ש, כי אם כוונת הרא"ש לומר שלרבנן באמת פשיטא שנסדק פסול והיינו יודעים אותו בכ"ש מניקב וסתמו שכתוב אח"כ, א"כ איך הוא אומר שמתני' כרבנן אתיא בפשיטות טפי (כמצוטט לעיל) ומכח זה הוא רוצה אח"כ לפסוק כרבנן אלמלא דברי ר"ח שר' יוחנן סובר כר"ג, והרי מוכח במשנה שאינה כרבנן אלא כר"ג, כי לז' היתה כרבנן הרי הפסקה של "נסדק ודיבוק" היתה מיוחדת, והירוש' בפירוש אומר שפסקה זו נצרכה רק לר"נ. אלא ודאי שגם לרבנן צריך להשמיע את נסדק, מפני

(4) ע' שאילות פ' היי שרה שאילתא י"ד, רי"ף ורא"ש תחילת פ"ג בברכות, ריצי"ג ח"ב עמ' ל"ט.

(5) ברי"ף לפנינו הגירסה: "אלא אפילו לד"ת".

(6) ואף אם נדחק שהמש' היא בדרך "לא זו אף זו" — מ"מ שוב לא מסתבר לומר ש"טפי

ז'אין שם ד"א, כי הדבק אינו ניכר ואין כאן הפסול של גיקב וסתמו, ולכן המש' יכולה להיות גם כמותם, ואדרבה כמותם אתיא טפי כי סתמו משמע אפילו במינו. עכשיו שאנו מבינים כך את דברי הרא"ש שוב אין צורך לומר שהוא סובר שבנסדק ודיבקו בוודאי מעכב את התקיעה אחר הסתימה, כי בין בשאינו מעכב ובין במעכב יש חידוש גם לפי רבנו בזה שנסדק פסול (כי אף פעם אין בנסדק פסול של ד"א כבניקב), ובין כך ובין כך לר"ב הרבותא גדולה יותר שהרי הוא המקל בפסולי השופר. ולכן בכל מקרה עולים דברי הרא"ש יפה.⁷

המשך סוגית הירוש' לפי הרא"ש: "דיבק שברי שופרות עד היא ר"ג" — כלומר גם בזו אמורים הדברים אף לר"ב (ושוב, גם לרבנו צריך להשמיע דין זה, אמנם כאן רק למקרה שאינו מעכב את התקיעה — כלומר שדיבק שברי שופר עד שחזר קולו לכמות שהיה, או שהוסיף כ"ש על שופר שלם ולא נשתנה קולו — כי במעכב יהיה פסול בק"ו מניקב, מפני שכאן — שלא כמו בנסדק — יש ממש שופר וד"א או ב' שופרות). "ניקב וסתמו ר"ת בשם ר"י כר"ג אתיא", כלומר: המש' יכולה להיות גם כר"ג ושלא במינו, וכ"ש כרבנו ואפילו במינו. והנה הב"ח מגיה בל' הרא"ש (המצוטטת לעיל) 'סירוש' במקום 'מפ' [רש]', כי הלשון 'מפרש' משמעה שהירוש' מפרש כך שאפשר להעמידה כר"ג ושלא במינו, אך לא מצינו כן בירוש' לא בגירסתנו ולא בגירסות הראשונים, ולכן מגיה הב"ח 'פירוש' כלומר שזהו הסבר של הרא"ש. אך לפי"ז צריך להבין למה מתכוון הרא"ש באמרו "מ"מ טפי אתיא כרבנו והכי מוכח לי הירוש'". כי לו היתה הלשון "משום דאפשר לאוקמי בשאינו מינו" מצוטטת מהירוש' אז היה ברור שהכוונה היא שאפשר להעמיד גם כך וכ"ש שאפשר כרבנו, אבל לפי הגהת הב"ח אין אלו דברי הירוש' אלא פירושו של הרא"ש, וא"כ צ"ע היכן מוכח בלשון הירוש' שהמש' אתיא כרבנו יותר בפשיטות. ובדחק י"ל שכוונת הרא"ש ללשון "כר"ג אתיא" שמשמעה אולי שהיא יכולה להיות מועמדת כרבנו, בניגוד ללשון "ר"ג היא" או "דר"ג היא" שמשמעה שהיא של ר"ג, בפשטות. אך דיוק זה אינו כל כך מחזור, וגם שאר הראשונים באמת גורסים בירוש' (וכ"ה לפנינו) "דר"ג היא" או "ר"ג היא", ויתכן שגם ברא"ש יש ט"ס וצ"ל כך.

ונראה שההבנה הנכונה בכוונת הרא"ש היא עפ"י מ"ש לעיל שהלשון "למי נצרכה" (או "לא נצרכה אלא") משמעה שהאופן הודאי והפשוט להבין את המימרא הוא כך וכך, אלא דע לך שהיא אמורה גם באופן היותר מחודש. ולכן מעצם הלשון "למי נצרכה לר"ג" לומד הרא"ש שכ"ש שאתיא בפשיטות כרבנו, וזהו בדיוק מה שהוא אומר "כלומר לרבנו פשיטא". משמעות דברי הירוש' היא איפוא זאת: דיני המש' בנסדק ודיבקו ובדיבק שברי שופרות אמורים אף לדעת ר"ג, וגם הסיפא של ניקב וסתמו יכולה להיות כר"ג, ואם כן המש' כולה יכולה להיות כר"ג, ולא רק כפי שהיינו אומרים באופן פשוט שהיא כרבנו, שלהם בוודאי אמור דין נסדק ודיבק שברים, וכן ניקב מתפרש להם כפשוטו אפילו במינו.

בזה מיושבות שתי קושיותיו של הרמב"ן על שיטת הרא"ש: הוא הקשה (קושיה א' לעיל) למה אמרו שנצרכה לר"ג הרי גם לרבנו נצרכה, וזה מתורץ עפ"י הבנת הרא"ש בביטוי "למי נצרכה" כנ"ל. עוד הקשה (קושיה ב' לעיל) למה העמידו את המש' כר"ג והרי

אתיא כרבנו והכי מוכח לשון הירוש' כמו שאומר הרא"ש (על כוונת המלים "והכי מוכח לי הירוש' ר' להלן).

(7) ולפי"ז צדקו דברי הק"ג הנ"ל בהערה 3.

יותר פשוט להעמידה כרבנן, ואם רצו לומר שגם כר"ג אפשר ליישבה למה לא אמרו "כר"ג גמי אחיא"; וזה מתורץ עפ"י הדברים הנ"ל שבאמת משמעות ל' הירוש' היא שכרבנן אחיא בפשיטות אלא שגם כר"ג אחיא. נמצא שמחלוקת הרמב"ן והרא"ש היא בהבנת הבטוי "למי נצרכה לר"ג" שבירוש'. לרמב"ן משמעותו היא שלר"ג צריך להשמיע דין זה אבל לרבנן מילתא דפשיטא הוא ואין צורך להשמיעו⁸, ולרא"ש הפירוש הוא: הרבותא שבדין זה היא שהוא אמור גם לר"ג, וכ"ש שהוא אמור לרבנן (אך גם להם צריך להשמיעו).

בקשר לקושית הרמב"ן למה העמיד הירוש' את המש' כר"ג — יש להעיר עוד שבגירסת הרז"ה הקטע "ר"ה ב"א בשם ר"י דר"ג היא" אינו מופיע כלל, אלא כך היא גירסתו: "שופר שנסדק ודיבוק פסול למאן נצרכה לר"ג דיבוק שברי שופרות פסול עוד ההיא דר"ג היא דתני ניקב וסתמו וכו'". ואם לגבי גירסה זו אפשר לחשוב שט"ס היא במאור וכצ"ל: "עוד ההיא דר"ג [ניקב וסתמו ר"ח בשם ר"י דר"ג] היא" והמשפט שבין דר"ג הראשון לשני נשמט ע"י מלות הדומות — הרי מהרשב"א נראה בבירור שהיתה לפניו בירוש' הגירסה הכתובה לפנינו במאור, שהרי הוא מצטט את הירוש' בתחילה: "שופר שנסדק למי נצרכה (ע' הערת המו"ל שם) לר"ג דיבוק שברי שופרות עד היא דר"ג ניקב וסתמו בין במיננו בין שלא במיננו אם מעכב...". ואין לומר שגם כאן השיבוש הוא בהעתקת חידושי הרשב"א (והיא אפשר עוד לסייע זאת בכך שהרי המלה 'דתני' נשמטה וא"כ אולי נשמט שם עוד, אך סיוע זה אין בו ממש כי מסתבר שהרשב"א באמת לא גרס בירוש' את המלה 'דתני' שכן גם בגירסת הריטב"א אין היא נמצאת, כדלקמן, וזה מצוי בירוש' בהרבה מקומות שברייחא מובאת בלי מלת הצעה) — כי אח"כ כותב הרשב"א "אלא ודאי שאותה גירסה ירוש' ליתה ובמקצת הנוסחאות גמי לא גרסי לה אלא הכי גרסי ניקב וסתמו ר"ח בשם ר"י דר"ג היא וזה כפי' הראשון". ומוכת מזה שלגירסה הראשונה שהביא לא מופיע הקטע הזה בירוש', אלא במקומו מובאת הברייתא (כי אם כוונתו שההבדל בין הגירסאות הוא שבגירסה השניה מסתיים הענין במלים 'דר"ג היא' ואין אחריהן כל המשך — היה צריך לומר: "אלא הכי גרסי ניקב וסתמו... דר"ג היא ותו לא". וז"ב). וכן מוכח גם מדברי הריטב"א שהיו לפניו ספרים שלא גרסו את המשפט "ניקב וסתמו... דר"ג היא", שכן הוא כותב: "ועוד שהרי בנוסחאות מדויקות בירוש' אמר בפירוש דמתני' ר"ג היא דגרסי' התם בנוסחי דוקני שופר שנסדק ודיבוק פסול למאן נצרכה לר"ג דיבוק שברי שופרות פסול למאן נצרכה לר"ג ניקב וסתמו אמר רחב"א בשם ר"י ר"ג היא ניקב וסתמו אם מעכב וכו'". ומוכה מלשונו שבנוסחאות אחרות לא נמצא בפירוש שמתני' ר"ג היא. וא"כ לנוסחאות אלה לא קיימת קושיה ב' של הרמב"ן, כי לפיהן אין הירוש' אומר לפי הבנת הרא"ש אלא שדין נסדק ודיבוק שברי נכון אפילו לר"ג, אבל בקשר לזהותו של תנא דמתני' אין הירוש' קובע דבר: אם תרצה לפרש את המשנה כפשוטה אפילו במיננו העמידנה כרבנן, ואם תרצה לפרשה דוקא שלא במיננו תוכל להעמידה כר"ג.

(8) לפי"ז המלה 'נצרכה' פירושה: היה צריך לאומרה, כמו 'צריכא' בניגוד ל'פשיטא'. ובמקומות אחרים מופיע הביטוי 'לא נצרכה אלא' במובן של: לא אמרו דבר זה אלא במקרה כזה ולא במקרה אחר. ע' למשל ב"מ ע': "לא נצרכה אלא בכדי חייו" שפירושו: דוקא כך הדין הזה נכון. ויתכן שהרמב"ן הבין כך גם את הירוש': למי משנתנו אמורה — לר"ג דוקא ולא לרבנן, והשטעם הוא שלרבנן פשיטא ומאי קמ"ל. אך אין הכוונה המילולית של הביטוי "למי נצרכה לר"ג" שלר"ג אין זו פשיטא אלא צריכא.

פרק רביעי

שאלת "השיטה הרביעית". שיטות הרמב"ם והתוס'.

יג. שיטת רש"י בענין ניקב וסתמו. האם תתכן השיטה הרביעית ה"משלימה" את שיטות הרמב"ן, הרא"ש והראב"ד?

הרמב"ן מסתמך בהצעת שיטתו בסוגיתנו על פירוש רש"י לדברי ר"נ: "במינו כשר — אם אינו מעכב את התקיעה". מלבד מלים אלה לא פירש רש"י כלום בענין זה של ניקב וסתמו (גם הרי"צ גיאת מעמיד את מחלוקת ר"נ וחכמים ב'אינו מעכב' ולא פירש את משמעות המונח הזה. הרי"צ ג פוסק הלכה כל"ב דר"י, כדלהלן פסקה ט"ז). והנה מובן שדברי רש"י מתאימים לשיטת הרמב"ן, ואינם עולים בקנה אחד לא עם שיטת הרו"ה והרא"ש ולא עם שיטת הראב"ד, לפיהן מדבר ר"נ במקרה של 'מעכב את התקיעה' האמור במשנה (ופשוט שרש"י משתמש בביטוי הזה במובן שיש לו במשנה). השאלה היא האם אפשר להסיק בודאות מדברי רש"י שהוא סובר כרמב"ן. ליתר ביאור: השיטות השונות בסוגיה גבדלות זו מזו בתשובות שהן גותנות לשתי השאלות המרכזיות: א. האם 'מעכב' שבמש' פירושו קודם סתימה או אחר סתימה. ב. האם מחלוקת ר"נ ורבנן היא ב'מעכב' או ב'אינו מעכב' (במובן של המש'). השיטות שהכרנו עד כה הן:

(1) שיטת הרו"ה והרא"ש: מעכב — אחר סתימה. המחלוקת — במעכב.

(2) שיטת הרמב"ן: מעכב — אחר סתימה. המחלוקת — בשאינו מעכב.

(3) שיטת הראב"ד: מעכב — קודם סתימה. המחלוקת — במעכב.

השאלה היא האם קיימת גם האפשרות הרביעית:

(4) מעכב — קודם סתימה. המחלוקת — בשאינו מעכב.

כי אם קיימת אפשרות כזו הרי יתכן שזו היא שיטת רש"י (ולא כרמב"ן).

והנה האפשרות להבין את 'מעכב' שבמש' כמתייחס לקודם הסתימה, ויחד עם זאת להעמיד את מחלוקת ר"נ ורבנן בשאינו מעכב — נתקלת בשני קשיים חמורים:

א. לל"ב דר"י מדובר בביריתא בנפחת רובו ובזה הרי ודאי שעיכב הנקב את התקיעה קודם סתימה. וגם לל"ק מוכח שיתכן מקרה שלא נשתייר רובו ואינו מעכב, כי אהרת מדוע הוצרך ר"י לומר והוא שנשתייר רובו, פשיטא, שהרי אם לא נשתייר רובו ע"כ מעכב, ובזה לא הכשיר ר"נ. אלא ודאי צ"ל שיתכן שלא נשתייר רובו ובכל זאת אינו מעכב, אך זה תמוה, כי נקב שהוא כחצי השופר נראה שא"א שלא עיכב קודם סתימה. ואכן, בגלל קושי זה דוחים התוס' (כ"ז: ד"ה ניקב, ע' להלן פסקה ט"ו) את האפשרות הנ"ל שמעכב פירושו קודם סתימה ומחלוקת ר"נ ורבנן היא באינו מעכב.

ב. בירוש' מפורש בדעת רבנן "אם (היה) מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר", וא"כ הם מכשירים לפחות במקרה שגם לפני הסתימה לא עיכב הנקב את התקיעה, אך זה יהיה בניגוד לאמור בבבלי אם נפרש את המחלוקת שם בשלא היה מעכב קודם סתימה. ולומר שת"ק בביריתא הירושלמית אינו אותו ת"ק שבבבלי (דברי ר"נ בירוש' מוסנים

על "ואם לאו כשר", כלומר על מקרה שלא עיכב הנקב אפילו קודם סתימה כך שדבריו בבבלי ובירוש' זהים) — זהו דוחק עצום, כי מה טעם להבין את דעת ה"ק בבבלי אהרת מהכתוב בפירוש בירוש' כאשר גם מהבבלי עצמו מוכח כירוש' לפי קושי א' הנ"ל.¹

לכאורה יש איפוא להסיק מהקשיים הנזכרים ששיטה רביעית כנ"ל אינה אפשרית, ורש"י סובר איפוא בהכרח כרמב"ן. אך קיימים מקורות אחדים המערערים קביעה זו. הריטב"א, ששיטתו בסוגיה היא כשיטת הרמב"ן (חוץ מאשר בפירוש המושג 'נפחת רובו' כנ"ל פסקה ז'), כתב לאחר הצעת שיטתו: "וזה נכון להלכה וגם למעשה אבל יש חוששין למעשה שלא יהא הנקב מתחילה מעכב את התקיעה ושיסתמו במינו". וכך היא בפירוש שיטת הריא"ז (מובא בשלטי הגבורים) וז"ל: "אם ניקב וסתמו במינו כשר שלא במינו פסול. אף במינו לא הכשירו אלא כשנשתייר רובו שלם אצל הנחת פיו אבל אם לא נשתייר רובו שלם אצל הנחת פיו פסול. בד"א בשלא היה מעכב התקיעה אבל אם היה אותו הנקב מעכב התקיעה עד שלא נסתם אע"פ שסתמו במינו ואע"פ שנשתייר רובו שלם פסול. ושלא במינו פסול ואע"פ שלא היה הנקב מעכב התקיעה אפילו עד שלא סתמו ואע"פ שנשתייר רובו של שופר שלם. בד"א כשסתמו לנקב אבל אם לא סתמו אע"פ שמעכב התקיעה כשר שכל הקולות כשרים בשופר כמו שמבואר בתלמוד א"י". ומוכרח א"כ שלדעתו הביטוי 'מעכב' מתייחס למצב שלפני הסתימה, ומחלוקת ר"ג ורבנן היא בשאינו מעכב. המש' המכשירה בשאינו מעכב היא בהכרח כר"ג, כי לרבנן ניקב וסתמו לעולם פסול, וההלכה היא איפוא כר"ג שרק אם לא עיכב הנקב את התקיעה קודם הסתימה וסתמו במינו כשר, ובכל מקרה אחר פסול. המאירי הולך אף הוא בדרך זו של הריא"ז, כפי שמבואר בהרחבה בחיבור התשובה שלו², ובקיצור בבית הבחירה³, והוא מסכם⁴: "ונמצאו שלושה תנאים בהכשר שופר שניקב והם שלא היה מעכב את התקיעה מקודם ושישתייר רובו שלם ושתהיה סתימה במינו". אלא שהמאירי נוטה בתחילה לומר שהעיכוב שמדובר בו בסוגיתנו הוא עיכוב גמור של התקיעה, דהיינו שא"א היה בכלל להפיק קול מהשופר, ואח"כ כתב שיש שפירשו שהוא רק שינוי הקול, והוסיף: "ולשון תלמוד ירוש' נוטה לזה אמרו שם לא סתמו אע"פ שמעכב את התקיעה כשר שכל הקולות כשרין בשופר"⁵.

נמצא איפוא שבשיטה הרביעית הנ"ל מחזיקים אחדים מהראשונים, וצריך לישב לשיטה זו את שני הקשיים הנכרים. ונראה שקושי ב' הנ"ל יסור רק לפי גירסת הרשב"א בירוש' (לעיל פסקה י') בה הברייתא אינה מופיעה כלל. ואמנם המאירי, שגרס את הברייתא בירוש', רואה בה הוכחה לפירוש ראשונים אחרים שהעמידו את מחלוקת ר"ג ורבנן במעכב, נגד שיטתו הנ"ל. וזו לשון המאירי: "ויש שכתב... העמידו דבריהם בשהיה מעכב את התקיעה ור"ג מכשיר אף כשהיה מעכב את התקיעה ולשון הירוש' מוכיח

(1) וי"ל בדוחק שאם נפרש שהמחלוקת היא במעכב הרי המש' כפשוטה תהיה כרבנן שמעכב פסול אפילו במינו, אבל מדברי ר' יחזק מוכח שהלכה כר"ג ולכן עדיף לומר שת"ק בבבלי אינו ת"ק שבירוש'. וע"ע להלן פסקה ט"ו הערה 7.

(2) עמ' 320—324.

(3) כ"ו: ד"ה ניקב (במש' ובגמ').

(4) חיבור התשובה עמ' 320.

(5) הלשון "נוטה לזה" טעמה אולי ש"ל שהמימרה הזאת בירוש' אינה מוכרחה להתייחס בדיוק למקרה של המש', אלא היא משמיעה דין אחר ששופר נקוב שלא סתמו כשר לתקוע בו אע"פ שמעכב, ועל כרחק אתה מבין שבמעכב' כאן הכוונה לנשתנה קולו ולא למעכב לגמרי, אך 'מעכב' שבמש' יתכן שהוא מעכב לגמרי. דוחק.

כן ר"ל מחלוקת ר"ג וחכמים בשמעכב את התקיעה וז"ל הירוש' שופר שנסדק... דתני ניקב וסתמו בין במינו בין שלא במינו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר ר"ג אומר במינו כשר שלא במינו פסול ר"ח בשם ר"י כן היא מתניתין אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר פירוש כן היא מתניתין אשלא במינו דר"ג (וכך פירש הרז"ה את דברי ר"י כנ"ל פסקה ב' ⁶).

קושי א' הנ"ל יסור כמובן אף הוא לפי מה שפירש המאירי מתחילה שהעיכוב שמדובר בו כאן הוא עיכוב גמור. אך המאירי עצמו הוכיח מהירוש' שלא כפירוש זה, וגם הריא"ז כתב את הירוש' שהוא ומוכח שגם לדעתו העיכוב הוא שינוי הקול ולא עיכוב גמור. ונראה שכן היא גם דעת ה"יש חוששין" שהביא הריטב"א, כי הריטב"א לא הזכיר כלל פירוש כזה שהעיכוב הוא עיכוב גמור והיה לו לפרש שזוהי כוונת החוששים. והנה המאירי בעצמו הרגיש בקושי הנ"ל ופירש שניקב רובו היינו רוב היקף השופר לרחבו, וכתב שבאופן כזה אם היה הנקב צר מאד "כמלא חוט או יותר מעט" יכול להיות שלא עיכב את התקיעה אפילו קודם שנסתם (זה בניגוד לדברי הריטב"א הנ"ל פסקה ז' שכתב שאפילו ניקב רוב רחבו רק מצד אחד ודאי שעיכב, אך יתכן שהחוששים שמביא הריטב"א חולקים עליו בזה וסוברים כמאירי) ⁷. אך גם תירוצו זה לא יועיל לגבי הריא"ז שכתב שצריך שישתייר רוב אצל הנחת פה, כי מוכח מזה שרוב הוא לדעתו רוב השטח או רוב הארך. ואולי באמת כוונתו לרוב הארך (כשיטת הב"ח הנ"ל שם) וסובר שבניקב רוב הארך בנקב צר מאד ג"כ אין הכרח שיעכב את התקיעה.

ואולי יש להבין את שיטת ה"יש חוששין" והריא"ז באופן אחר, עפ"י מ"ש המאירי בחיבור התשובה שיש שפירשו שהברייתא חולקת על המש', דהיינו שהמש' תולה את הפסול רק בתנאי של מעכב ואינה מתחשבת במין הסתימה, ואילו הברייתא תולה את הכל במין הסתימה ואינה מחלקת כלל בין מעכב ללא מעכב. ולפי"ז י"ל שה"יש חוששין" שבריטב"א וכן הריא"ז חוששים לשתי הדעות (למש' מפני שהיא סתם משנה ולברייתא מפני שאולי ר"י פוסק כמו ר"ג ⁸), ומשום כך הם מכשירים רק במקרה שלא עיכב הנקב וגם סתמו במינו ונשתיר רובו. אמנם המאירי עצמו אינו מסכים לדעה זו שהברייתא חולקת על המש'.

לענין סברת שיטת ה"יש חוששין" והריא"ז — אם לא ננקט כאפשרות האחרונה שהמש' והברייתא חלוקות יוצא שלדברי הכל סתימה שאינה בטילה פוסלת גם במעבר האויר

(6) אם צודקים דברי המו"ל שם הערה 323 שכוונת המאירי ב"יש שכתב" לרז"ה הרי שהמאירי הבין כי הרז"ה סובר כמותו ש'מעכב' שבמש' מתיחס למצב שלפני הסתימה. ובאמת אין לנו ראיה ניצחת מדברי הרז"ה נגד הבנה כזו אם נאמר שהרז"ה הבין ששיטת רש"י וריצ"ג היא השיטה הרביעית הנ"ל (ואם מניחים שירובו היינו רוב הקפו או רוב ארכו, ר' דקמן בפנים ובהערה 7). אך עד כה פרשנו את שיטת הרז"ה בפשטות כשיטת הרא"ש, ש'מעכב' היינו אחר סתימה. עוד כתב שם המאירי ש"היש שכתב" סובר שהלכה כחכמים מפני שהמש' כפשוטה היא כמותם, כי משמע שהמש' פוסלת במעכב אפילו במינו. וע' לעיל סוף פסקה א' שהעלינו אפשרות כזו להבנת שיטת הרז"ה. אך יתכן שכוונת המאירי לראשון אחר ולא לרז"ה.

(7) הראב"ד, שמפרש את ירובו' כפשוטו, מסיק (ב"כתוב שם") מזה שהריצ"ג מעמיד את המחלוקת באינו מעכב (ופוסק כל"ב כדלהלן פסקה ט"ז) שהוא מבין את 'מעכב' כמתייחס לאחר הסתימה. וגם לשיטתו שלו דוחה הראב"ד את ל"ב מההלכה בגלל קושי בענין ניקב רובו, כנ"ל פסקה ו'. אך אם מבינים שרובו היינו רוב הקפו אין ראיה מוכרחת שכוונת הריצ"ג לעיכוב שאחר הסתימה, אלא אפשר ששיטתו היא השיטה הרביעית, כנ"ל הערה 6.

(8) על כך יקשה מדוע לא הקשתה הגמ' והא"ר יוחנן הלכה כסתם משנה. אך גם על הראב"ד קשה כך, כנ"ל פסקה ו' הערה 5.

גרידא בלי השפעה על הקול (וזה כדעת הרא"ש לעיל פסקה ה') ומשום כך פוסלים חכמים אפילו בנקב שלא עיכב מעולם. וכן ר"ב פוסל בזה שלא במינו, אלא שבסתמו במינו הוא סובר שהסתימה בטילה. וצ"ל שלדעתו סתימה בנקב שלא עיכב מעולם בטילה יותר מסתימה המחזירה את השופר לקדמתו, כי הראשונה אינה חשובה והשניה חשובה ואינה בטילה, וכמו שרצינו לומר בהו"א לעיל פסקה ג', ולכן אע"פ שסתימה במינו בנקב שלא עיכב מעולם בטילה, מ"מ בנקב שעיכב — אע"פ שסתמו במינו ועכשיו אינו מעכב — אין הסתימה בטילה (וזה בניגוד לסברת הרא"ש לעיל פסקה ה', ע"ש). [ולאפשרות הנ"ל שהמש' והברייתא חלוקות סברת המש' היא שנקב שלא עיכב מעולם אינו חשוב, וכל סתימה בו בטילה, ובנקב חשוב שום סתימה אינה בטילה, והברייתא תולה הכל במינו (או שהמש' סוברת שאין בסתימה פסול של מעבר האויר גרידא, אלא רק בהשפעה על הקול, כשיטת הרמב"ן והראב"ד הנ"ל פסקה ה'). ולשיטת המאירי שמעכב פירושו שעיכב לגמרי צ"ל שלר"נ סתימה במינו המיד בטילה אא"כ יש לה השפעה מברעת על הקול (כלומר שבלעדיה אין קול) שאז היא חשובה ואינה בטילה]. מ"מ לאור הקשיים הנ"ל ברור מדוע נד הרמב"ן משיטת הריא"ז והבין את רש"י לפי דרכו.

יד. שיטת הרמב"ם והשגת הראב"ד לאור בעית 'השיטה הרביעית'

לשון הרמב"ם (הל' שופר א', ה'): "ניקב — אם סתמו שלא במינו פסול. סתמו במינו אם נשתייר רובו שלם ולא עיכבו הנקבים שנסתמו את התקיעה ה"ז כשר". וכן בפיהמ"ש: "ואם ניקב יש בו דינים והם כי הוא צריך לסתום הנקב. אם סתמו במינו ונשאר ממנו רובו שלם בלי נקב ולא עיכבו הנקבים את התקיעה כמו שנוכר — כשר, ואם סתמו שלא במינו פסול". הרי שהרמב"ם פוסק כר"נ שסתימה מועילה דוקא במינו, ומעמיד את מחלוקת ר"ב ורבנן בשאינו מעכב. לאור האמור בפסקה הקודמת קיימות שתי אפשרויות להבנת שיטת הרמב"ם: האפשרות הפשוטה היא שהרמב"ם סובר כרמב"ן, כלומר שהעיכוב שמדובר עליו במשנה הוא עיכוב אחר הסתימה. האפשרות האחרת, הכרוכה בשני קשיים המורים כמבואר לעיל, היא שלפי הרמב"ם 'מעכב' מתייחס לקודם הסתימה, ושיטתו היא כשיטת המאירי והריא"ז.

הר"ן, הטור¹, המ"מ, הכס"מ (וכך גם בב"י) והלח"מ הבינו ששיטת הרמב"ם היא כשיטת הרמב"ן. וכתבו הכס"מ והלח"מ שזוהי כוונתו בלשון "ולא עיכבו הנקבים שנסתמו", כלומר שלא עיכבו אחר שנסתמו. אך בהגהות מיימוניות כתב: "מתוך לשונו נראה שרוצה לפרש כדאיתא בירוש' דאמר אם היה מעכב את התקיעה קודם שסתמו פסול". ובפשטות נראה שבעל הג"מ למד כן מזה שהרמב"ם נקט לשון עבר: "ולא עיכבו הנקבים שנסתמו" (ושנסתמו' פירושו: שנסתמו אח"כ). אך הכס"מ כתב שנראה שהיתה להגהות נוסחה אחרת כרמב"ם, שמצויה בספרים אחדים, ועל פיה כתבו מה שכתבו. הכס"מ לא פירש מהי אותה נוסחה, ורק הוסיף שהנוסחה שלפנינו עיקר. ומ"מ נראה שלפי ההג"מ שיטת הרמב"ם היא כשיטת המאירי וריא"ז. וכ"כ בפירוש המאירי²:

(1) ס' תקפ"ו (ש"ג.), אם אין שם ט"ס וצ"ל 'הרמב"ן', וכמו שאירע שם פעמיים בהמשך הסימן (בענין צורות על השופר ובענין נפיהה מרחוק) שכתוב 'הרמב"ם' במקום 'הרמב"ן', ע' סוגית פסולי השופר פסקה א' והערה 3 שם.

(2) חיבור התשובה עמ' 320—321.

"ונמצאו שלושה תנאים בהכשר שופר שניקב והם שלא היה מעכב את התקיעה מקודם ושישתייר רובו שלם ושתהיה סתימה במינו... זהו פסק הרב אלפסי ז"ל והר"מ ז"ל". והנה לעיל רצינו לפתור את הקושי השני בשיטת המאירי והרי"ז — זה הנובב מהברייתא בירוש' לפיה רבנן פוסלים רק במקרה שהנקב עיכב את התקיעה — עפ"י גירסת הרשב"א בירוש' בה לא מופיעה כלל הברייתא. אך בפשטות נראה שהג"מ ר"ל שהרמב"ם למד את פירוש הביטוי "אם מעכב את התקיעה" ממ"ש בירוש' "אם היה מעכב את התקיעה קודם שסתמו פסול", ולפי"ז גרס הרמב"ם את הברייתא, עליה נאמרו דברי ר"י אלה, וא"כ קשה כנ"ל. אך יש לדחות שהרמב"ם אמנם לא גרס את הברייתא אבל את דברי ר"י "כיני מתניתא אם היה מעכב" וכו' גרס (וגם מהרשב"א אין הוכחה שלא גרס את דברי ר"י), והם מוסכים על המשנה (הל' מתניתא) משמשת כידוע בירוש' גם במקום 'מתניתין' שבבבלי), ור"י בא לפרש שמעכב היינו קודם סתימה.

ולגבי הקושי הראשון הנזכר לעיל — שחיים מבין שלש האפשרויות שהועלו לעיל לפתרונו אינן קיימות לפי הרמב"ם: א. אין לומר שלדעת הרמב"ם העיכוב שמדובר בו הוא עיכוב גמור, כי מלשונו בפיהמ"ש: "יש בו דינים והם כי הוא צריך לסתום הנקב אם סתמו במינו" וכו' (בתרגום הרב קאפח: "ויש בנקיבתו חילוקי דינים והוא שצריך לסתום הנקב ואם סתמו במינו" וכו') מוכח שהעיכוב אינו גמור, כי אם כן — מאי קמ"ל שצריך לסתום. וכך הבין המ"ב (בבה"ל לתקפ"ו, ז') את דברי הרמב"ם בפיהמ"ש, כדלהלן פסקה י"ט (שם בעסק גם בסתירה שיש לכאורה לשיטת הרמב"ם בזה מהירוש' הג"ל האומר שאם לא סתמו כשר). ב. אין לומר גם שלדעת הרמב"ם הברייתא חולקת על המש', והוא מתמיר כשתיהו, כי מדבריו בפיהמ"ש משמע בבירור שהוא בא לפרש את המש' עפ"י הברייתא. מהאפשרויות הנ"ל לישוב הקושי הראשון נותרה איפוא רק זו שלדעת הרמב"ם ניקב רובו היינו רוב רחבו (או רוב ארכו) ובזה יתכן שלא עיכב הנקב את התקיעה.

הראב"ד משיג במקום על הרמב"ם, וז"ל: "לא הסכים לירוש' והכי גרסינן התם כיני מתניתא היה מעכב את התקיעה פסול פירוש אע"פ שתיקנו מפני שקול הסתימה הוא זה ואם סתמו במינו מיהת כשר והעיכוב שאמרו לא עיכוב לגמרי אלא אפילו פוגם ושם פירשו שאם לא סתמו והניחו פגום כשר שכל הקולות כשרים בשופר". ונראה שמדברים אלה של הראב"ד אי אפשר להסיק כיצד הבין את שיטת הרמב"ם, אם כמו שהבינוה הר"ן וסיעתו או כהג"מ, כי יש לפרש את דבריו לפי שתי הדרכים:

אפשר לומר שהראב"ד הבין כהג"מ שכוונת הרמב"ם לעיכוב שלפני הסתימה, ומחלוקת ר"נ ורבנן היא לדעתו במקרה שלא עיכב הנקב קודם סתימה. ועל זאת השיג הראב"ד שבירוש' מפורש שהמחלוקת היא במקרה שעיכב הנקב את התקיעה, וא"כ לפי ר"נ סתמו במינו כשר אע"פ שעיכב. ויש לומר עוד שהראב"ד הבין שלדעת הרמב"ם העיכוב שמדובר בו הוא עיכוב גמור, וסבר שבזה מיישב הרמב"ם את קושי א' הנ"ל לשיטתו — ואת פיהמ"ש כנראה לא הכיר הראב"ד כלל — והשיג גם על זה מהירוש' ממנו מוכח שהעיכוב אינו עיכוב גמור (ואם לא נרצה לומר כן יש להבין שאת הקטע "והעיכוב יאמרו" וכו' הוסיף הראב"ד לשם פירוש ולא כהשגה, או כהשגה על כך שהרמב"ם השמיט דין זה של ניקב ולא סתמו. וע' להלן בסוף הפסקה).

[לפי הבנה זו בדברי הראב"ד לא ברור לכאורה מדוע הוצרך להביא את דברי ר"י "כיני מתניתא היה מעכב את התקיעה פסול", במקום לצטט את הברייתא עצמה: "ניקב וסתמו בין במינו בין שלא במינו אם (היה) מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר ר"נ

אומר במינו כשר שלא במינו פסול, והרי הרמב"ם מודה לו שהעיכוב הוא קודם סתימה. אך נראה שהראב"ד פירש את דברי ר"י כרז"ה וכמאירי (ר' בפסקה הקודמת), שהמשפט "כיני מתניתא" וכו' מוסב על דברי ר"נ "שלא במינו פסול", והוא בא לומר שר"נ חולק על הרישא של דברי ת"ק, כלומר על "אם מעכב את התקיעה פסול", ולא — כפי שאפשר לטעות — על "ואם לאו כשר". נמצא איפוא שזהו המשפט המוכיח שר"נ עוסק במעכב את התקיעה, כשיטת הראב"ד ושלא כרמב"ם, ולכן הביאו הראב"ד.

אך אפשר גם לומר שהראב"ד הבין את הרמב"ם כפי שהבינוהו הר"ן וסיעתו, דהיינו ששיטתו בסוגיה היא כשיטת הרמב"ן, והשגת הראב"ד היא שבירוש' מפורש שהעיכוב האמור בענין הוא עיכוב שלפני הסתימה, ולא כמו שכתב הרמב"ם "הנקבים שנפתחו" שמשמעו אחר הסתימה כנ"ל, ומחלוקת ר"נ ורבנן היא במעכב את התקיעה. ולפי"ז נראה לכאורה שמה שכתב הראב"ד "ואם סתמו במינו מיהת כשר" אין כוונתו להשיג בזה על הרמב"ם להלכה, שהרי גם לשיטת הרמב"ם הדין כן, שאם עיכב קודם סתימה וסתמו כהוגן במינו כשר (משא"כ לפי ההבנה הקודמת שהרמב"ם פוסל בזה והראב"ד בא לחלוק עליו להלכה ולומר שאם סתמו במינו מיהת כשר אע"פ שעיכב קודם סתימה), אלא הוא מוסיף לבאר את שיטתו ומסביר שלפיה ר"נ בא להקל ולהכשיר בהיה מעכב אם סתמו במינו. אך אולי בכל זאת כוונת הראב"ד לחלוק על הרמב"ם להלכה ולומר שאם סתמו במינו מיהת כשר אפילו הוא מעכב את התקיעה גם אחר הסתימה, משא"כ לפי הרמב"ם. ולעיל פסקה ד' גסתפקנו בזה לשיטת הראב"ד, האם הוא אמנם מכשיר במקרה שסתמו במינו ומעכב או לא. [את המשך דברי הראב"ד "והעיכוב שאמרו" וכו' יש להבין כתוספת ביאור לשיטתו. וכך הוא מהלך דברי הראב"ד בענין זה גם בהשגותיו על המאור: גם שם הוא חולק על הסוברים ש'מעכב' מתייחס לאחר הסתימה, ומוכיח מהירוש' שמדובר על קודם סתימה, ואח"כ הוא מוסיף לבאר מהו העיכוב שעוסקים בו ואת דין ניקב ולא סתמו. אך בהשגה על הרמב"ם אפשר גם להבין שהראב"ד מתכוון להשיג בזה מדוע השמיט הרמב"ם את דין ניקב ולא סתמו, ולשם הבנת דין זה הוא מקדים להסביר את מהות העיכוב.³ על השמטה זו של הרמב"ם ע' להלן פסקה י"ט].

פו. בירור שיטת התוספות

התופ' (כ"ז: ד"ה ניקב) מנסים בתחילה לפרש ש'מעכב' שבמש' מתייחס למצב שאחר הסתימה, אך הם מתקשים מה טעם יהיה חילוק בין מעכב לאינו מעכב, כי אם באינו מעכב אתה מכשיר אע"פ שעיכב קודם לכן — הרי שהשפעת הסתימה על הקול אינה פוסלת, וא"כ מדוע לא נכשיר גם במעכב, והלא כל הקולות כשרים בשופר (ואת הסברה שבאינו מעכב הסתימה כפילה מפני שהחזירה את הקול לקדמתו אין התוס' מקבלים לפי שעה)⁴. מכאן הם מסיקים ש'מעכב' מתייחס למצב שלפני הסתימה, והפסול הוא מחמת השתתפות הסתימה בקול, והם מנסים את שתי האפשרויות הקיימות לפי הבנה זו, שהן שיטת הראב"ד ו"השיטה הרביעית" הנ"ל. את השיטה הרביעית הם דוחים מחמת הקושי הראשון המבואר לעיל פסקה י"ג, כנזכר שם. אך אח"כ הם דוחים גם את שיטת הראב"ד,

(3) ושמא גם ב"כתוב שם" התכוון להשיג על הריצ"צ — אותו הוא מזכיר שם כבעל השיטה שמעכב הוא אחר סתימה — על שלא הזכיר את דין ניקב ולא סתמו.

(1) כ"נ להבין בכוונת התוס'. ומצאתי שכך הבין השפת אמת, ע"ש.

בגלל קושיית הראשונים על שיטתו המבוארת לעיל פסקה ו'. וכתבו: "ולכך נראה ודאי לפרש מ"מ דאם מעכב את התקיעה לאחר שסתמו קאמר ובירוש' קתני במילתיה דרבנן בין במינו בין שלא במינו אם מעכב התקיעה פסול ואם לאו כשר וכן בתוספתא ואפילו הכי קאמרי בירוש' דמתני' ר"נ ומסקנא דשמעתא והלכה למעשה גראה דשופר שניקב וסתמו במינו וחזר לקולו לכמות שהיה מתחילתו קודם שניקב לית דין ולית דין דכשר אפילו היה מעכב התקיעה קודם שנסתם דפי' זה עיקר דאם מעכב את התקיעה לאחר שנסתם קאמר ולא סתמו כלל כשר אפילו מעכב הנקב את התקיעה כדקאמרינן בירוש' דכל הקולות כשרין בשופר" (ברור שלמסקנה מקבלים התוס' את הסברה שבאינו מעכב — דהיינו שחזר הקול לקדמתו — הסתימה בטילה, בניגוד להבנתם בתחילת הדיבור, ואע"פ שלא כתבו זאת בפירוש²).

והנה פסק ההלכה שכתבו התוס' מתאים לשיטת הרמב"ן לפיה מחלוקת ר"נ ורבנן היא באינו מעכב את התקיעה אחר הסתימה, שרבנן פוסלים בכל מקרה ור"נ מכשיר בסתמו במינו, והמש' המכשירה באינו מעכב היא ע"כ כר"נ ובמינו, וכן הלכה. והיה נראה לומר עוד שהתוס' לומדים שכך הוא פירוש הסוגיה מהעובדה שבירוש' העמידו את המש' כר"נ, כי לשיטת הרו"ה והרא"ש שמחלוקת ר"נ ורבנן היא במעכב קשה מדוע לא נעמיד בפשטות את המש' כרבנן, ונאמר שמדברת בין במינו ובין שלא במינו, ומה טעם להידחק ולהעמידה כר"נ ושלא במינו (ולא נראה לתוס' לומר כרא"ש שכוונת הירוש' היא: אף כר"נ, ושהוצרכו לומר כן מפני שהלכה כמותו). ולפי דרך זו נצטרך לומר שאת הברייתא שבירוש' "בין במינו בין שלא במינו אם מעכב התקיעה פסול ואם לאו כשר" הבינו התוס' כרמב"ן, ש'מעכב' כאן — שלא כבמשנה — מתיחס למצב שלפני הסתימה, כמו שאמר ר"י בירוש' והתוס' ציטטו את דבריו בתחילת הדיבור: "ובירוש' גרס בהדיא אם היה מעכב קודם שסתמו פסול כשסתמו" (על גירסה זו של התוס' בירוש' ע' לעיל פסקה ט'). ובדרך זו הבינ את התוס' הפני יהושע (כ"ז: ד"ה אלא). אך באמת קצת קשה להבין כך, כי התוס' אינם מזכירים אף ברמז שלפי מסקנתם 'מעכב' שבברייתא ו'מעכב' שבמש' פירושם שונה, ושהקטע שציטטו בתחילת דבריהם מהירוש' בא לבאר זאת, והרי זוהי עיקרה של שיטת הרמב"ן (גם הביטוי "לית דין ולית דין דכשר אפילו היה מעכב... דפי' זה עיקר" צע"ק לדרך זו, שהרי לרבנן פסול בזה ומהו "לית דין ולית דין" ור' לקמן). ואמנם נראה עתה שהראשונים המביאים את דברי התוס' אף הם לא הבינו בתוס' ששיטתם היא כשיטת הרמב"ן.

הרא"ש³ מביא אף הוא בתחילה את שיטת הראב"ד: "מ"מ אם מעכב התקיעה קודם שסתמו וכשסתמו חזר הקול לכמות שהיה משום דגרסינן בירוש' דאם היה מעכב את התקיעה וסתמו פסול". הרא"ש דוחה שיטה זו מהטעם שכתבו התוס', וכותב: "הלכך צריך לפרש דמעכב התקיעה לאחר שסתמו קאמר... ומתני' כרבנן דפסלו אפילו במינו דמתני' סתמא קתני והכי קתני בתוספתא במילתייהו דרבנן בין במינו בין שלא במינו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר ומייתי לה נמי בירוש' ואפ"ה דחיק לאוקמי מתני' אף כר"נ ומיקי לה כשסתמו בשאינו מינו... והא דקאמר בירוש' אם היה מעכב התקיעה וסתמו צריך לפרש אם היה מעכב לאחר שסתמו ואפילו אי פליגא גמ' דידן אירוש' גמ' דידן עיקר הלכך שופר שניקב וסתמו במינו וחזר קולו לכמות שהיה תחילה

(2) והיום תרועה התקשה בזה, ומתוך כך רצה לפרש את תחילת דברי התוס' באופן אחר, אך דהאו בעצמו, ע"ש.

(3) בפסקיו. בתוספותיו חסר כאן קטע גדול.

דברי הכל כשר ואם לא חזר קולו כבתחלה פלוגתא דר"נ ורבנן ולכאורה היה נראה
 דהלכה כרבנן... אבל ר"ח פסק כר"נ. ובסוף הרצאת שיטתו כותב הרא"ש: "זו היא
 שיטת התוס' עפ"י הירוש' דר"נ אמעכב התקיעה קאי ולקולא". וברור שכל דברי הרא"ש
 בזה מתאימים עם התוס' שלפנינו, והבינם כשיטתו⁴: מ"ש התוס' "ואפ"ה קאמרי בירוש'
 דמתני ר"נ" — זהו מ"ש הרא"ש "ואפ"ה דחיק לאוקמי מתני' אף כר"נ" [הנקודה הקשה
 היא מה עושים התוס' עם הגירסה שהביאו מהירוש' "אם היה מעכב קודם שסתמו פסול
 כשסתמו". שאותה א"א לפרש כמו שרוצה הרא"ש לפרש בדוחק את גירסתו, וכבר
 התקשו בזה היום תרועה והערוד לנר, וצ"ל שהתוס' יאמרו שהבבלי חולק בזה על
 הירוש' וכמ"ש הרא"ש בסוף, או שהיתה להם גם גירסה אחרת בירוש' כגירסת הרא"ש
 או הרמב"ן], ומה שכתבו "דשופר שניקב וסתמו במינו וחזר לקולו לכמות שהיה
 מתחילתו קודם שניקב לית דין ולית דיין דכשר" — זהו מ"ש הרא"ש "שופר שניקב
 וסתמו במינו וחזר קולו לכמות שהיה תחילה דברי הכל כשר", דהיינו בין לר"נ ובין
 לרבנן. והתוס' אינם מכשירים בסתמו במינו ומעכב כי הם תוששים שתלכה כרבנן כפשט
 המ"ש, וכמו שרצה הרא"ש לפסוק אלמלא דברי ר"ח (אך כמובן צ"ב מדוע הם מזכירים
 להכשיר דוקא בסתמו במינו, ר' בסמוך). ולשון המרדכי: "ניקב וסתמו אם מעכב התקיעה
 פסול מסקנא דשמעתין והלכה למעשה שופר שניקב וסתמו במינו וחזר לקולו כשהיה
 מתחילה קודם שניקב לית דין ולית דיין דכשר אפילו היה הנקב מעכב התקיעה מקודם
 ואם לאחר שנסתם מעכב התקיעה פסול ואם לא סתמו כלל כשר אפילו אם מעכב
 התקיעה דכל הקולות כשרין בשופר כ"פ ר"י מיהו צ"ע די"ל דהלכה כר"נ דאמר במינו
 אפילו מעכב התקיעה כשר". הרי שהמרדכי כותב את דברי התוס' שלפנינו (בתוספת
 הפסקה "ואם לאחר שנסתם מעכב התקיעה פסול" שאינה כתובה לפנינו אך אפשר לדייקה
 ממה שכתוב) ומייחסם לר"י (בין שהתוס' שלנו הן תוס' הר"ש משגץ עצמו ובין שהן של
 תלמידו — ע' עמ' 568 הערה 2 — מ"מ ברור שמבית מדרשו של ר"י הן), ומקשה עליו
 מדוע לא פסק כר"נ. אך טעמו של ר"י שחושש לדעת חכמים מבואר אצל הרא"ש, כנ"ל.
 אך הנה רעק"א (בגליון הש"ס) — שהבין אף הוא שהתוס' סוברים למסקנה כשיטת
 הרו"ה והרא"ש — תמה על התוס' מדוע הכשירו בסתמו ואינו מעכב את התקיעה דוקא
 במינו, והרי במקרה שאינו מעכב ברור שלד"ה גם אם סתמו שלא במינו כשר (רעק"א
 טורח להוכיח זאת מדברי ר"נ שרבנן אינם חולקים עליו בזה, ע"ש, אך לכאורה הדבר
 מפורש בדברי רבנן בברייתא שכתבו התוס' "בין במינו בין שלא במינו אם מעכב התקיעה
 פסול ואם לאו כשר". וכוונת רעק"א היא כנראה שעל ל' הברייתא גרידא י"ל שלצדדים
 קתני, וההכשר מוסב רק על מינו, ע' לעיל פסקה ג' הערה 3). אך מלשון המרדכי שצוטטה
 לעיל נראה בבירור שאין כוונת התוס' לומר שבאינו מעכב כשר רק אם סתמו במינו,
 אלא נקטו מינו כדי להשמיע שאפילו במינו אם מעכב פסול, לחשוש לדעת רבנן (ואולי
 אף היה כתוב בתוס' שלנו בפירוש "ואם לאחר שנסתם מעכב התקיעה פסול", כבמרדכי,
 ונשמט בטעות). וכעין זה בלשון הרא"ש: "שופר שניקב וסתמו במינו וחזר קולו... דברי
 הכל כשר ואם לא חזר קולו כבתחילה פלוגתא דר"נ ורבנן", והפלוגתא היא דוקא במינו
 ולכן נקט מתחילה סתמו במינו. וזוהי איפוא כוונת התוס', שגם במינו כשר רק כשחזר
 קולו. ואולי נקטו מינו גם משום "שכן דרך לסתום השופרות במינו" (ל' הרא"ש).

(4) השפת אמת פירש בתחילה את התוס' כפני יהושע, כנ"ל (ובעוד דרך אחרת, ע"ש ולהלן
 בסוף הפסקה), ואח"כ כתב: "וזה נכון ע"ד פלפול אבל לדינא הרא"ש שנמשך אחר שיטת
 התוס' העתיק...".

המרדכי הבין כאמור שר"י פוסק כחכמים והוא משיג עליו בנקודה זו. אך הטור כתב בשם ר"י שסתמו במינו כשר אפילו מעכב את התקיעה אחר הסתימה, ושלא במינו — אם מעכב אחר הסתימה פסול ואם לאו כשר⁵, והוסיף: "ולזה הסכים א"א ז"ל". הרי שר"י פוסק כר"ג וכשיטת הרא"ש ממש. גם הגר"א בביאורו (תקפ"ו, ז) מייחס את השיטה הפוסקת שבמינו לעולם כשר ושלא במינו פסול רק במעכב אחר הסתימה — לתוס', ומן הסתם כוונתו לתוס' שלנו כי לא הזכיר שם שכוונתו לשיטת הרא"ש עפ"י התוס'. ואמנם בדוחק יש לדהות שכוונת הטור והגר"א רק לומר שלפי פירוש ר"י והתוס' למחלוקת ר"ג ורבנן ועפ"י הכרעת רוב הראשונים שפסקו כר"ג — ההלכה היא כך וכך, אך אין כוונתם לומר שכך באמת פוסקים ר"י והתוס' עצמם, כי הם חוששים לדעת רבנן. אך אולי י"ל באופן אחר — וכך הבין הנצי"ב בחידושיו את התוס' — שר"י והתוס' עצמם באמת סוברים שהלכה כר"ג, וזהו מ"ש הטור והגר"א בשמם, אלא שכתוס' הסיקו רק שמ"מ בסותם במינו ואינו מעכב אחר הסתימה לית דין ולית דיין דכשר, כלומר אפילו נסבר פרש"י שמחלוקת ר"ג ורבנן היא במקרה שאינו מעכב (ופירש"י היה ידוע, ומ"מ התוס' עצמם סוברים שהמחלוקת היא במעכב כמו שהוכיחו מהתוספתא), ועיקר כוונתם להוציא מהפירוש שמעכב מתייחס למצב שלפני הסתימה אותו הביאו מתחילה, וזהו מ"ש: "דכשר אפילו היה מעכב התקיעה קודם שנסתם דפי' זה עיקר דאם מעכב את התקיעה לאחר שנסתם קאמר" אבל אם היינו סוברים שמעכב היינו קהל סתימה, אזי אם נפסק כחכמים שפשט המש' כמותם — יוצא שאם עיכב קודם שנסתם אפילו סתמו במינו ואינו מעכב פסול. משא"כ לשיטת התוס' עצמם שאפילו אם נפסק כחכמים — כשר באינו מעכב אחר סתימה, וכן לשיטת רש"י ודאי שלהלכה סתמו במינו ואינו מעכב עכשיו כשר, אע"פ שלחכמים פסול בזה, כי בהכרח הלכה כר"ג, שהרי המשנה יכולה להיות רק כמותו).

בזה סרה אפוא תמיהת המרדכי מעל ר"י, וכמובן שגם קושית רעק"א סרה, כי לשיטת רש"י והרמב"ן דוקא במקרה שסתמו במינו ואינו מעכב כשר, והתוס' רצו לנקוט מקרה שכשר גם לשיטת רש"י.

[ומ"מ לגבי דברי הרא"ש המצוטטים לעיל — ודאי שצ"ל כנ"ל שנקט במינו משום הסיפא של דבריו שבמעכב נחלקו ר"ג ורבנן, והמחלוקת היא הרי רק במינו, כי מלשון הרא"ש נראה בבירור שהוא אינו מתייחס שם לפירוש רש"י. וכ"כ הנצי"ב⁶. והנה בסוף דבריו כתב הרא"ש: "זו היא שיטת התוס' עפ"י הירוש' דר"ג אמעכב התקיעה קאי ולקולא וראיתי גדולים שפירשו דר"ג אואם לאו כשר קאי ולחומרא ופוסל שלא במינו אפילו אינו מעכב את התקיעה ואינו עיקר". אך הדברים צע"ג, כי המפרשים שמחלוקת ר"ג ורבנן היא באינו מעכב — דהיינו הרמב"ן וסיעתו (לשון הק"ג שם: "הגדולים המה רש"י ורמב"ן במלחמות") — הרי מפרשים את 'מעכב' בברייתא שבירוש' כמתייחס למצב שלפני הסתימה, וזהו מ"ש ר"י שם "כיני מתניתא אם היה מעכב" וכו', ור"ג אינו חולק על "ואם לאו כשר" ולחומרא אלא על אם היה מעכב לפני הסתימה (ואינו מעכב עכשיו) ולקולא! ואף לרש"י שלא גלה את דעתו בענין פירוש הירוש' הכרת לכאורה לומר כך שהרי בברייתא שבבבלי מבוואר שר"ג הוא המקל: "ניקב וסתמו בין במינו בין שלא במינו פסול ר"ג אומר במינו כשר שלא במינו פסול", והאופן היחיד

5 ברור של' הטור שם: "אבל אם לא היה מעכב התקיעה כשר" פירושה אם לא עיכב אחר הסתימה, ע"ש.

6 בסוף דברי הנצי"ב יש ט"ס וצ"ל 'דהוא' במקום 'דה"ה'.

בו אפשר לפרש את הדעה שבירוש' ר"ג מחמיר הוא לומר שרבנן שבבבלי בירוש' אינם רבנן שבבבלי, אך זהו כמובן דוחק גדול, כי מדוע לא לפרש את דעת רבנן שבבבלי כך שתתאים עם דעת רבנן שבירוש' (ואם אין רוצים לומר כרמב"ן ש'מעכב' שבירוש' אינו 'מעכב' שבבבלי א"כ יש להעמיד את מחלוקת ר"ג ורבנן במעכב ולומר שר"ג ארישא דת"ק קאי, וכמו שסוברים הרז"ה והרא"ש⁷). וכך תמה הפני יהושע (כ"ז: ד"ה אמנם).

ולכאורה היה גראה לומר בדוחק שדברי הרא"ש "ואם לאו כשר קאי" מתייחסים למשנה, ו"לחומרא" אין פירושו שהוא מחמיר ביחס לת"ק שלו, אלא שדבריו הם חומרא, הגבלה, להכשר המשנה באינו מעכב, היינו שהתכשר הוא רק במינו (בניגוד לשיטת הרא"ש עצמו לפיה דברי ר"ג מקילים את הפסול של מעכב שברישא של המש' וקובעים שהוא רק שלא במינו).

אך שוב מצאתי שהראב"ן — בתשובה המצויה בספרו * והמובאת ע"י הראב"ה * — פירש שדברי חכמים שבבבלי "בין במינו בין שלא במינו פסול" הם במעכב, אבל אם אינו מעכב כשר, כמו שאומרת המש' וכמפורש בירוש', ודברי ר"ג הם בשאינו מעכב וקאי על "ואם לאו כשר" שבמשנה ושבבבלי בירוש'. וגראה ברור שבמ"ש הרא"ש "וראיתי גדולים שפירשו" כוונתו לראב"ן. ומ"מ שיטת הראב"ן תמוהה, כנ"ל, כי בלשון הברייתא שבבבלי אין כל זכר לכך שר"ג אינו מתייחס לאותו מקרה שהתייחס אליו ת"ק אלא למקרה ההפוך. גם נקודות אחרות בתשובת הראב"ן צ"ע, ע"ש].

פרק חמישי

בירורים לגבי פסק ההלכה

מז. שיטת הריצ"ג בפסק ההלכה

ראינו שמבין שתי הלשונות של ר' יוחנן פוסקים הראשונים כל"ק. יוצא מכלל זה הריצ"ג שפסק כל"ב (והרמב"ן כתב בדרשה [עמ' ל"ב] שהרבה מן הגאונים סוברים כריצ"ג). הריצ"ג מנמק את פסקו בכך שקבלה היא בידינו שבכל מקום הלכה כל"ב. הרי שהוא סובר שכלל זה אמור אפילו לקולא בדאורייתא. הרא"ש והריטב"א מסבירים את הכלל שהלכה כל"ב, באמנם שהגמ' קבעה את הדעה העיקרית באחרונה כדי שתיחשב כמו מהדורא בתרא, וכאילו חזרה בה הגמ' מהלשון הראשונה.

והנה כל שאר הראשונים חולקים כאמור על הריצ"ג, אך טעמיהם בענין זה נפרדים לשלושה ראשים (נביא את השיטות השונות בקצרה רק על פי המבואר בדברי הראשונים בסוגייתנו, כי דיון מפורט בשאלות אלה מצריך התפשטות על פני מקומות רבים בש"ס):

(7) ואם רש"י פירש שהמחלוקת היא באינו מעכב א"כ מן הסתם הבין את הירוש' כרמב"ן. ואף ש"ל שרש"י לא רצה להעמיד את המחלוקת במעכב כי א"כ משנתנו הפוסלת בסתם, ומשמע אפילו במינו, היא כרבנן, ואילו מדברי ר"י מוכח שהוא סובר כר"ג, ומאידך כרמב"ן לא רצה לפרש כי לא גראה לו שמעכב שבמש' ושבבבלי פירושה שונה, ולכן הוכרח להבין שת"ק שבירוש' אינו ת"ק שבבבלי — מ"מ מניין לרא"ש שרש"י סובר כך ולא כרמב"ן.

(8) רצ"ו ע"ב.

(9) סי' קע"ב (ח"א עמ' 190).

א. ר"ח כתב שהלכה כל"ק לחומרא מפני שלא נתברר לנו איזו מהלשונות היא ל"ב י. וכוונתו מפורשת בדברי הרא"ש (ק"ק שהרא"ש לא הזכיר שר"ח כתב כן), שכאן הלשון הראשונה היא על הרישא של דברי ר"ג, ואיכא דמתני לה אסיפא, ולכן א"א לקבוע איזו אחרונה כי הגמ' נוקטת את הלשונות עפ"י סדר הברייתא על ראשון ראשון ואין דרכה להתחיל מהסוף. הריצ"ג, לעומת זאת, מביא את דברי ר"ח וחולק עליו באמרו שגם "איכא דמתני לה" נחשב ללישנא בתרא. כלומר, לדעתו הגורם של קביעת ההלכה עדיף לגמ' מהגורם הסידורי-הסגנוני, ואילו היתה הלכה כל"ק שלפנינו היתה הגמ' מקדימה את ל"ב, למרות שהיא אמורה על הסיפא, ואח"כ אומרת "ואיכא דמתני לה ארישא" כדי לעשותה ללשון אחרונה ולקבוע הלכה כמותה. ואם לא עשתה כן הרי שהלכה כל"ב שלפנינו.

מ"מ מדברי ר"ח יש ללמוד שעקרונותיה הוא סובר כריצ"ג שהלכה כל"ב אפילו לקולא בדאורייתא.

ב. ראשונים רבים מצמצמים את היקף חלותו של הכלל "הלכה כל"ב" או חולקים עליו מכל וכל. התוס' (שבת מ"ב: ד"ה והיינו, ע"ז ז'. ד"ה בשל) מביאים שלש שיטות, וכולן בניגוד לדעת הריצ"ג: שיטת רש"י שבשתי לשונות בשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים הלך אחר אחרון (טעמו כנראה שעדיפותה של ל"ב אינה ודאית ולכן בדאורייתא מחמירים מספק); שיטת ר"ת² שבדברי תורה הלך אחר המחמיר ובדברי סופרים אחר המקל (כי שתי הלשונות שקולות ולכן נוקטים ככלל האמור בע"ז ז'); ושיטת הריב"א שבכל מקום שיש "איכא דאמרי" הלכה כל"ק, כי היא הלשון העקרית, והיא דעת רבים, ו"איכא דאמרי" — "יש אומרים" — היא דעת המעטים³.

והרמב"ן כתב בחידושו: "ר"ש בעל הלכות (הוא בה"ג) ור"ח ורבנו הרי"ף ז"ל כולם פסקו כל"ק דר"י לחומרא וכך נהגו הגאונים הראשונים ז"ל דכל בדאורייתא לחומרא אע"פ שהוא ל"ק ולא אמרו הלכה כל"ב אלא בשל סופרים ובמקום שאינו ראוי להחמיר" (ר"ל: שגם בשל סופרים פוסקים לפעמים לחומרא אם זהו ענין שראוי להחמיר בו). וזה כשיטת רש"י, בתוספת הנקודה של מקום שראוי להחמיר בד"ס.

והרי"ן בע"ז ז'. כתב: "בחידושי הרשב"א ז"ל במס' ר"ה ראיתי שהרב אלפסי ז"ל ומקצת הגאונים סוברים דבשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים או בדיני ממונות הלך אחר לשון אחרון ואינו יודע מה נשתנו דיני ממונות משל תורה אבל אם קבלה היא נקבל" (בחידושי הרשב"א לר"ה שלפנינו חסרות מלים אחדות בענין זה, כמוכת מהלשון שם ומדברי הר"ן, ומ"מ עיקר הדבר נמצא גם לפנינו). וכוונת הר"ן להקשות למה לא נלך גם בד"מ לחומרא, דהיינו שנאמר המוציא מתבירו עליו הראיה, או במקום שאין מוחזק יחלקו. אך בסוגייתנו כתב הר"ן בסתם כדברי הרשב"א, שבדאורייתא הולכים לחומרא ובד"מ ובדרבנן כל"ב.

הריב"א כתב אף הוא שהלכה כל"ק מפני שבדאורייתא הולכים לחומרא יבדיני

(1) בלשון ר"ח צריך להגיה "...לאו הכי הוא לא איתברירא לן", וכ"ה בריצ"ג בשמו.

(2) בר"ן ע"ז ז'. היא על שם ר"י. והלקה הראשון כתב גם הרא"ש בסוגיתנו בשם ר"י.

(3) באשר ללשון תוס' הרא"ש בסוגיתנו בשם הריב"א — ע"ש בהערה 60 של המו"ל.

(4) והוסיף עוד טעם לפסוק כל"ק: "ולישנא דניקב נמי לא משמע דנפתח רובו", ומצינו שראשונים משתמשים בנימוק של "מסתבר טעמיה" להכרעת ההלכה. ר' למשל רי"ף ב"ב ד':

(בדפי הרי"ף).

ממונות אחר ל"ב, "א"ג מספיקא יד נתבע על עליונה". ולענין איסור דרבנן קשה לעמוד על דעתו, ע' בדבריו בסוגייתנו ובסוכה ⁶ י"ז: ד"ה בסורא.

הרז"ה הביא את דעת הריצ"ג וכתב "ומחזורתא למינקט לחומרא כדברי הרי"ף ז"ל כיון דזכרון הוא בין ישראל לאביהם שבשמים". ולא ברור האם כוונתו שדוקא בתקיעות יש להחמיר או שכך הוא בכל דאורייתא.

יש להעיר כי מדברי הרמב"ן, הרשב"א, הר"ן והריטב"א משמע שהם סוברים ש"איכא דמתני לה אסיפא" נחשב לל"ב, שהרי הם דנים בעניננו עפ"י כללי ל"ק ול"ב, וזה כריצ"ג ולא כר"ת ורא"ש.

ג. הראב"ד הביא את דעת הראשונים שפסקו כל"ק ואת דברי הריצ"ג, וכתב: "ואני אומר בהא ודאי הלכתא כל"ק כדפסקו קמאי משום דל"ב דר"י פליגא על מתניתין". נימוקו זה נתבאר לעיל פסקה ו'. ולענין שתי לשונות בעלמא אין מדבריו הכרע מהי דעתו.

יז. פסק ההלכה בש"ע. הערות לביאור הגר"א.

הש"ע (תקפ"ו, ז') פסק כשיטת הרמב"ן וסיעתו שלהכשיר שופר שניקב וסתמו יש צורך בשלושה תנאים: נשתייר רובו, סתמו במינו, ואינו מעכב את התקיעה אחר שנסתם (הש"ע משתמש בלשון "ולא עיכבו הנקבים שנסתמו את התקיעה" — שהיא ל' הרמב"ם — במובן של עיכוב אחר הסתימה, כמוכח מהמשך לשון הש"ע: "אלא חזר קולו לכמות שהיה קודם שניקב", וכך הבין את שיטת הרמב"ם, כנ"ל פסקה י"ד, ולכן הכריע כשיטה זו נגד הרא"ש). והוסיף: "ואם הוא שעת הדחק שאין שופר אחר מצוי יש להכשיר בסתמו במינו אם נשתייר רובו אפילו לא חזר קולו לכמות שהיה וכן יש להכשיר בסתמו שלא במינו אם נשתייר רובו וחזר קולו לכמות שהיה בתחילה קודם שניקב". וזה כשיטת הרא"ש והרז"ה (ובכל מקרה צריך שישתייר רובו, כשיטת הטור עפ"י הבנת הב"י, כנ"ל פסקה א' 1). והגר"א (שם ד"ה ואם סתמו) כתב ששיטת הרא"ש עיקר.

יש להעיר שמבין שני המקרים שנקט הש"ע להכשיר בשעת הדחק — סתמו במינו ומעכב וסתמו שלא במינו ואינו מעכב — הרי במקרה הראשון אולי מכשיר גם הראב"ד, כנ"ל פסקה ד' ופסקה י"ד, וא"כ יש להעדיף אותו על המקרה השני, ואולי לזה נתכוון הש"ע בהביאו אותם בסדר זה (אמנם לפי מה שכתב הריטב"א — נ"ל פסקה א' — שיש המפרשים את הסוגיה כרא"ש אבל פוסקים כרבנן ולא כר"ג — דוקא האופן השני של סתמו שלא במינו ואינו מעכב כשר, ואילו סתמו במינו ומעכב פסול. וצ"ע למעשה). והנה הש"ע לא גילה דעתו לגבי מקרה שבו לא עיכב הנקב את התקיעה מעולם, וכן לגבי מקרה שבו הנקב עיכב אך הסתימה לא שינתה כלום (מקרים ג' ד' לעיל פסקה ג'). באשר למקרה שבו הנקב עיכב אך הסתימה לא השפיעה כלל — לעיל פסקה ד' ראינו שלדעת הב"י לא קיים בכלל מקרה כזה, כי תמיד הסתימה משפיעה קצת אע"פ שאין אנו

(5) בהידושי שיוחסו בטעות לרשב"א.

(1) המ"ב מביא בשעה"צ אות ס"ד מחלוקת אחרונים האם בשעת הדחק יש לסמוך על שיטת רבנו ירוחם הנ"ל פסקה א' שבאינו מעכב את התקיעה כשר אפילו בניקב רובו וסתמו שלא במינו: הפר"ח סובר שיש לסמוך על רבנו ירוחם בשעה"ד והמטה יהודה נחלק עליו [דעת הח"א (ק"מ, י"ב) כמט"י, ולזה נוטה גם הא"ר (ס"ק י"א)]. בקשר למ"ש שם המ"ב בשם הריטב"א ע' לעיל פסקה א' הערה 7.

מרגישים בכך, ולפי זה לשיטת הרמב"ן שפסק כמותו הוא יסבר שכל שהנקב מעכב את התקיעה אחר סתימה פסול. וכ"כ המ"ב (בס"ק ל"ב ובבה"ל ד"ה אלא). וכך יהיה הדין לשיטת הרא"ש בסתמו שלא במינו. אך לפי דרכנו בהבנת שיטת הרא"ש שהוסברה לעיל פסקה ה' — הרמב"ן והראב"ד מכשירים במקרה שהסתימה לא השפיעה כלל, אפילו שלא במינו, ואילו הרא"ש פוסל שלא במינו. ולפי"ז סתמו במינו ולא שינתה הסתימה כלום כשר לד"ה אע"פ שמעכב את התקיעה.

במקרה שהנקב לא עיכב לפני שנסתם — מסתבר שהב"י יודה שאין הכרח שהסתימה תשנה את הקול, שהרי רואים שמקום הנקב לא העלה ולא הוריד בהשמעת הקול, וכ"כ הפר"ח (תקפ"ג, ז'), וכן הוכח לעיל פסקה ה' הערה 1 מדברי הריטב"א, שלא כב"ח ד"ה ניקב (ש"ב:); ולכן נקב שלא עיכב מעולם גראה שהב"י יכשיר אפילו סתמו שלא במינו, כי הוא אינו מודה בפסול ניקב וסתמו שמחמת מעבר האויר גרידא, כמוסבר לעיל פסקה ה'. אך גם לפי דרכנו הנ"ל כשר בזה לד"ה, שהרי לשיטת הרמב"ן והראב"ד באמת אין פסול במעבר האויר, ולשיטת הרא"ש הרי באינו מעכב את התקיעה כשר אפילו סתמו שלא במינו. [אבל לדעת הב"ח גם הרמב"ן פוסל במעבר האויר גרידא, ולכן כתב הב"ח שבנקב שלא עיכב מעולם וסתמו שלא במינו פסול לשיטת הרמב"ן אפילו אם נסבר כנ"ל שבמקרה כזה אין הכרח שהסתימה תשנה את הקול (ובסתמו במינו בטל כמו בחזר קולו). אך ע' לעיל פסקה ב' הערה 6 ופסקה ה' הערה 3 שהוכח שלא כב"ח, והפנ"י חולק עליו בפירוש, כנ"ל שם, וגם האחרונים לא הביאו את דבריו להלכה²]. במקרה שהנקב לא עיכב קודם שנסתם אך לאחר הסתימה אנו שומעים שמעכב (המקרה התמישי לעיל פסקה ג'): אם סתמו שלא במינו — לד"ה פסול, ואם סתמו במינו — לרמב"ן פסול, ולפי הרא"ש נסתפק בזה הפמ"ג ומדברי הט"ז למד שכשר, כנ"ל סוף פסקה ג'.

בביאור הנ"ל לענינו (ד"ה ואם סתמו, ע"ש) ישנם כמה מקומות הצריכים בירור, ונעיר עליהם כסדרם:

- א. הגר"א מייחס את שיטת הרמב"ן לרמב"ם ואת שיטת הרא"ש לתוס'. באשר לרמב"ם ראינו שזוהי אמנם דעת הב"י. ובאשר לתוס' ע' לעיל פסקה ט"ו.
- ב. במקום "והש"פ פ' כדעת הרמב"ם" וכי צ"ל "והש"פ פ' ...".
- ג. המשפט "ומדהוצרך לדחוקי מתני' שלא במינו וכו"ו ש"מ דאסיפא קאי ורבנן פסלי בכל ענין" פירושו: אם גבין שמחלוקת ר"נ ורבנן היא במעכב את התקיעה — יוצא שנדחקו להעמיד את המש' כר"נ ושלא במינו בזמן שאפשר היה להעמידה כרבנן ואפילו במינו, ולכן יש להסיק מזה שר"נ נחלק על שאינו מעכב, ורבנן פוסלים אפילו באינו מעכב, כלומר בכל מקרה, ומשום כך הוצרכו להעמיד את המש' דוקא כר"נ ובמינו. ואולי יש להגיה בל' הגר"א: "ומדהוצרך לדחוקי מתני' במינו וכו"ו...". ור"ל: ומזה יתוצרכו להעמיד את המש' דוקא כר"נ — ולפי האמת לשיטת הרמב"ם היינו במינו —

(2) תהו מ"ש שם יכ"ש אם קולו דומה, כי בקולו דומה לזה שלפני הסתימה אנו מניחים שבאמת נשתנה קצת הקול, וה"ז מצב של מעכב והסתימה משפיעה על הקול, ופסול בכ"ש ממצב של סתימה משפיעה ואינו מעכב.

(3) הפר"ח (תקפ"ו, ז') הביא את דברי הב"ח ותמה על טעמו, כנ"ל, וכתב שמהטור והש"ע משמע שבנקב שלא עיכב מעולם תמיד כשר. ומ"ש שם הפר"ח שמהרמב"ם והר"ן משמע שגם בזה פסול שלא במינו, מזה שלא פירשו להכשיר — כבר הוסבר לעיל פסקה ה' הערה 3 בשם הרמב"ן שנקב שלא עיכב מעולם אינו בכלל ניקב וסתמו ואין עוסקים בו כאן.

אתה למד שמחלוקת ר"ג ורבנן היא באינו מעכב, ורבנן פוסלים בכל מקרה (כי לו היתה מחלקתם במעכב היה אפשר להעמיד את המש' בפשטות כרבנן). [בין כך ובין כך יש להבין מש' הגר"א "ש"מ דאסיפא קאי" פירושו: אסיפא דבתניתין, כלומר על המקרה של אינו מעכב, וכמו בהתחלת ל"הן הגר"א, ע"כ ולהלן אות ה' י].

ד. מש' הגר"א "וכן דיבק וכו' ג"כ שלא במינו הוא כדבק כפירש"י" אינו מובן לי כלל, כי אדרבה לשיטת הרמב"ם והרמב"ן צריך להעמיד את נסדק ודיבקו בדיבק במינו, כי אחרת תיפוק ליה שפסול מדין סתמו שלא במינו ומה החדוש בנסדק, וכך כתב בפירוש הרמב"ן כנ"ל פסקה י"א. וצ"ע ג'.

ה. מש' הגר"א "וצ"ל דלא גריס לה הרמב"ם" כוונתו שהרמב"ם לא גרס בכלל את הברייתא בירוש', או שבדברי ת"ק גרס "ניקב וסתמו בין במינו בין שלא במינו פסול" כבבבלי. אך נראה מזה שהגר"א לא ראה את דברי הרמב"ן בסוגיתנו שהרי הרמב"ן מפרש היטב את הירוש' והתוספ' לשיטתו, כנ"ל פסקה ב' ופסקה י'.

ו. המשפט "ולפי"ז לעולם בעינן שגשתייר רובו דבלא"ה הוי כניטל" לכאורה חסר-מוכן במקום הזה, ונראה שפירושו שאפילו לפי שיטה זו ("לפי"ז) בכל מקרה בניקב רובו פסול, אף אם סתמו במינו ואינו מעכב, וכשיטת הטור בזה כנ"ל בראש הפסקה.

ז. הגר"א מסביר את דברי הירוש' "שופר שנסדק ודיבקו פסול למי נצרכה לר"ג" לשיטת התוס' והרא"ש כמו שרצינו להבינם מחחילה לעיל פסקה י"ב, שנסדק לארכו מן הסתם מעכב את התקיעה גם אחרי שדיבקו, ולכן לרבנן פשיטא שפסול, אבל לר"ג נצרכה כי הוא מכשיר בסתמו במינו אפילו מעכב, וכאן זה נחשב למינו, כמש' הרא"ש שהדבק אינו ניכר בין הסדקים, וכ"ש לפירוש הרמב"ן שדיבקו בעצמו. אך לעיל שם הקשינו על דרך זו מדוע לפי הרא"ש יהיה זה פשיטא לרבנן, והרי אם הדבק אינו ניכר א"כ אין כאן חתיכה נוספת על השופר שתפסל משום דבר אחר, ואין איפוא מקום לפסול משום סתמו במינו. ומשום כך פירשנו שם את דברי הרא"ש על הירוש' באפן אחר, ע"ש. וצ"ע.

ח. את דברי ר"ח בשם ר"י "כיני מתניתא אם היה מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר" מפרש הגר"א לשיטת התוס' כך: ר"ח בשם ר"י בא לומר שר"ג פוסל רק במקרה שהנקב מעכב את התקיעה, שלא נטעה לפרש שר"ג אינו מחלק כלל בין מעכב לשאינו מעכב, וסובר שלעולם סתמו במינו כשר שלא במינו פסול. כלומר: הגר"א מפרש את הירוש' כרו"ה, שדברי ר"י מוסבים על מש' ר"ג "שלא במינו פסול", אלא שלעיל (פסקה ב') הבנו בפשטות שהטעות שר"י בא להוציא ממנה היא שנחשוב שר"ג חולק על סוף דברי ת"ק, דהיינו על "ואם לאו כשר", ולהחמיר בא, ואילו הגר"א מפרש שהטעות היא שהיינו אומרים שר"ג אינו מחלק כלל בין מעכב לשאינו מעכב אלא רק בין מינו לשאינו מינו. לפי פירושו זה מסביר הגר"א שר"ח בשם ר"י בא להצדיק את מה שאמר לפני כן שמשנתנו כר"ג, היינו שלא נחשוב שזה לא יחזק, שהרי המש' מחלקת בין מעכב לאינו מעכב ור"ג אינו מחלק, ולכך בא ר"י לומר שגם לר"ג קיים החילוק בין מעכב לשאינו מעכב דבריו אמורים רק במעכב, ומשום כך אפשר להעמיד את משנתנו כר"ג ושלא במינו (אך לפי הבנתנו הנ"ל גם אם היינו טועים לומר שר"ג להחמיר בא היה אפשר להעמיד את המש' כר"ג ובמינו דוקא. דוק, ולפי"ז ר"י בא סתם לפרש את דברי ר"ג, ולא בשביל להצדיק את דבריו הקודמים. לפירוש הרמב"ן ג"כ י"ל שר"י בא להצדיק דבריו הקודמים.

4) שוב ראיתי שכבר כ"כ בספר "דמשק אליעזר" על ביאור הגר"א, וגם הגיה הלשון ומחק את "שלא במינו", כנ"ל.

5) וכבר נחקשה בזה בספר "דמשק אליעזר" אך מש' שם ליישב — ע"ש — אינו מובן לי לאור מה שנתבאר לעיל עמ' 76—77, ע"ש.

כי לו היינו מבינים שמעכב פירושו לאחר סתימה לא היתה המש' כר"ג, כי המש' פוסלת במעכב, ומשמע — לדעת הרמב"ן — אפילו במינו, שזוהי דרך סתימה, ואמנם כ"כ הרמב"ן במלחמות בפירוש, שרחב"א בשם ר"י, בא "לקיים דבריו שהעמיד משנתנו כר"ג"⁶).

פ ר ק ש ש י

נקב ושיעור שופר

ית. שופר מצומצם ושופר ארוך. חקירה במהות דין הכיטול.

הזכרנו כבר (פסקה א' ועוד) שראשונים אחדים מצטטים את הירוש' פ"ג ה"ו: "ר' אבא בר זמינא בשם ר"ז והוא שסתמו (פ"י: רק שופר שניקב וסתמו פסול אם הוא מעכב את התקיעה) אבל אם לא סתמו כשר שכל הקולות כשרין בשופר", וכחב על כך הרמב"ן: "ואיכא למימר דהנ"מ בשופר ארוך אבל שופר שאין בו אלא שיעורו אם ניקב פסול דהא לית ביה לשיעור דשופר ואע"פ שיש לדון בדבר הזה מינקט לחומרא טפי עדיף". והנה מלשון הרמב"ן משמע בפירוש שספיקו הוא רק במקרה של שופר מצומצם שניקב, אבל בשופר ארוך הוא מכשיר בכל ענין, גם כשהנקב הוא בתוך שיעור תקיעה. ונראה להסביר שספיקו של הרמב"ן הוא במהות השיעור האמור בשופר: מצד אחד י"ל ששיעור שופר הוא שיעור ארוך ולא שיעור שטח; תדע, שהרי שופר צר מאד כשר כשופר רחב, ולא נאמר שיעור מינימום לשטח. וא"כ כיון שהנקב אינו מבטל מהכלי שם שופר וארכו נשאר כשהיה — נמצא שלא נחסר שיעור שופר. אך מאידך י"ל ששיעור השופר הוא אמנם כן שיעור שטח, והשיעור המינימלי הוא שטח היקפה המלא של קרן בהמה שארכה הוא כדי שיאחזנו וכו' (כלומר: אין גודל מסוים של שטח שהוא שיעור המינימום, אך ישנו שתי דרישות מינימליות שכ"א מהן מהווה גורם בגודל השטח: דרוש שיעור ארוך מסוים, ודרוש שהשטח יהיה שטח היקפה המלא של הקרן באורך הנ"ל), ואם ניקב שופר שארכו מצומצם הרי נחסר משיעור השטח הדרוש. לעומת זאת אם ניקב שופר ארוך בתוך השיעור של כדי שיאחזנו, אך בהמשך השופר מעבר לשיעור הזה ישנו שטח כשטח שנחסר ע"י הנקב — הרי השופר כשר, כי הנקב כשלעצמו אינו מבטל שם שופר אלא רק מחסר משיעור שטחו, והחסרון הזה בשיעור מושלם בהמשך.

הרא"מ: כתב בפירוש ששופר שניקב ולא סתמו כשר אפילו לא נשתייר בו שיעור ארוך עד הנקב. והביאו הב"י². אך לענין שופר מצומצם שניקב לא גילו דעתם, ויתכן שהם מכשירים אף בזה (ולא ראו את דברי הרמב"ן), כלומר שהם סוברים שהשיעור האמור בשופר הוא רק שיעור ארוך, ואין איפוא ראייה מדבריהם למ"ש לעיל שגם אם השיעור הוא של שטח מ"מ אפשר להשלימו בהמשך.

(6) ולשיטת הראב"ד: אם הוא מפרש את "כיני מתניתא" וכו' כרמב"ן (ע' לעיל סוף פסקה ט') הרי שר"י אינו בא דוקא להצדיק את דבריו הקודמים, כי גם אם מעכב פירושו לאחר סתימה היינו יכולים להעמיד את המש' כר"ג, כפי שאנו מעמידים אותה לשיטת הראב"ד לפי האמת, דהיינו בסתמו שלא במינו דוקא. ואם הוא מפרש את "כיני מתני" כרד"ה — אז תלוי הדבר בשאלה אם מבינים כגר"א או כהבנה השניה, כבפנים. ודוק.

(1) בכיאוורו לסמ"ג (דף י"ג ע"ג).

(2) תקפ"ו ד"ה נסדק לארכו (ש"ג:).

והנה מלשון הרמב"ן נראה בבירור שספיקו בשופר מצומצם שניקב הוא רק במקרה שלא סתמו, אבל אם סתמו במינו ואינו מעכב — שאנו מכשירים בזה מפני שנתבטלה הסתימה ונעשתה לחלק מהשופר — גם בשופר מצומצם נכשיר, כי הסתימה הריהי כשופר עצמו והיא משלימה את השיעור.³ והריטב"א, ההולך בסוגיית ניקב וסתמו בשיטת הרמב"ן (חוץ מאשר בהבנת "נפחת רובו", כנ"ל), כתב אחר הסבירו את שיטתו: "וזה נכון להלכה וגם למעשה אבל יש חוששין למעשה שלא יהא הנקב מתחילה מעכב את התקיעה ושיסתמו במינו וישתייר חוץ מן הנקב שיעור תקיעה".⁴ והנה שיטת ה"יש חוששין" בענין הצרך שלא יהא הנקב מתחילה מעכב את התקיעה ושיסתמו במינו נתבארה לעיל פסקה י"ג. אך את המשפט "וישתייר חוץ מן הנקב שיעור תקיעה" אפשר להבין בשני אפנים: או שכוונתם למעט רק מקרה של שופר מצומצם שניקב, אבל בשופר ארוך שהמשכו משלים את מה שנחסר ע"י הנקב הם מכשירים, או שכוונתם להצריך שישיתייר שופר עד מקום הנקב. אם האופן הראשון הוא הנכון, הרי שהריטב"א — החולק עליהם (כך משמע בבירור מזה שהוא לשיטתו לא הזכיר כלל שצריך שישיתייר שיעור ורק בשיטת ה"יש חוששין הזכיר זאת) — מכשיר בסתמו כהוגן אפילו בשופר מצומצם, וכמו שדייקנו מדברי הרמב"ן.

ומ"מ ה"יש חוששין" חולקים על הרמב"ן והריטב"א ופוסלים בנחסר שיעורו אפילו אם סתמו. ונראה שמחלקתם תלויה בחקירת מהות דין הביטול של סתימה בשופר: האם בביטול מקבל הבטל בעצמו את שם המבטל,⁵ כך שכמות המבטל אחר הביטול גדולה משהיתה קודם הביטול בכדי שיעורו של הבטל, וכמו שהסברנו לעיל, או שביטול פירושו שהבטל נחשב כמו שנעלם ואיננו, ונמצא שכמותו של המבטל נשארה כשהיתה. הרמב"ן והריטב"א סוברים כצד הראשון, כנ"ל, ואילו ה"יש חוששין" סוברים כצד האחרון, ולכן לשיטתם אין הסתימה יכולה להשלים את השיעור שחסר.

ויש להסביר שמחלוקת הראשונים הזאת במהות דין הביטול היא לשיטתם בפירוש הסוגיה: לשיטת הרמב"ן והריטב"א נוהג דין ביטול גם במקרה שהסתימה מסייעת בקול השופר, דהיינו גם כשהנקב עיכב את התקיעה קודם סתימה ובעקבות הסתימה במינו חוזר קולו לכמות שהיה בתחילה, כלומר שהביטול לשיטתם הוא השתתפות, הפיכה לחלק מחלקיו של השופר. לעומת זאת לשיטת ה"יש חוששין" הרי בכל מקרה שעיכב הנקב את התקיעה, כלומר בכל מקרה שהסתימה משתתפת ביצירת הקול — השופר פסול, אפילו סתמו במינו וחוזר קולו לכמות שהיה (ע' לעיל פסקה י"ג בהצעת שיטתם), וביטול נוהג רק במקום שהנקב לא עיכב מעולם, וא"כ משמעות הביטול היא חופר חשיבות (הביטול נוהג לדעת ר"נ רק במקרה שסתמו במינו כי סתימה שלא במינו בולטת בזרותה וא"א לומר שהיא כמי שאינה)⁶. דוק.

(3) לשיטת הרא"ש לפיה גם בסתמו שלא במינו ואינו מעכב את התקיעה בטילה הסתימה (אפילו עיכב הנקב קדם סתימה) — יש להסתפק מה יהיה הדין בשופר מצומצם שסתמו שלא במינו ואינו מעכב, האם ביטול מועיל להצטרף לשיעור אפילו לגבי סתימה שאינה ממין השופר או לא. ואח"כ שביטול מועיל להצטרף אפילו לגבי שלא במינו — עדיין יש להסתפק מה תהיה דעת הרמב"ן בשופר מצומצם שיש בו נקב שלא עיכב מעולם וסתמו שלא במינו, כי בשופר גדול שהרמב"ן מכשיר בו בזה כנ"ל פסקה ב' יתכן שהטעם הוא רק משום שהסתימה אינה משפיעה על הקול, אך אין הסתימה בטילה בשופר, ע' לעיל פסקה ג' הערה 2. ומ"מ הרמב"ן אינו מתייחס כאן למקרה כזה, כי אין זה בכלל 'ניקב' האמור במשנה, כנ"ל שם.

(4) המלים "כדברי ר' יוחנן" הנוספות שם צ"ע.

(5) 'מבטל' במובן של: זה שבטלים אליו.

(6) אך לשיטת הרמב"ן והריטב"א מסתבר שגם בנקב שלא עיכב מעולם וסתמו במינו הופכת

[בכעין חקירה זו במהות דין הביטול כבר דנו בסוגית פסולי השופר פסקה ה' לענין הדין של מין במינו אינו חוצץ. גם שם יש להסתפק האם הכוונה היא שהגוף החוצץ הופך לחלק ממש של הנחצץ שהוא ממינו, וכאילו יש תוספת בעביו של הנחצץ, או שהדין הוא שהגוף החוצץ נחשב כמי שניטל ואיננו. ראינו שם שלדעת הרמב"ן (עפ"י האבני נזר) האפשרות השניה היא הנכונה. וצריך להבין שאין כל סתירה בין דעתו בזה לדעתו בענין סתימה בשופר, כי המושגים של הביטול שונים הם בשני מקרים. בסתימה יש כאן הצטרפות והתחברות עם השופר להשלימו לכלי אחד (לעיל פסקה ג') ולכן הופך הבטל לחלק ממש של המבטל, ואילו מין במינו אינו חוצץ זהו פילוק של הפרעה ולכן הבטל נחשב כמי שניטל ואיננו.

חקירה זו בשאלה האם הבטל הופך להיות לחלק-ממש של המבטל ומגדיל את כמותו או שהוא כמי שאינו — מופיעה גם בקשר לדיני ביטול אחרים שבש"ס, ואין כאן המקום].

והנה גם אם האופן השני הנזכר לעיל להבנת דעת ה"ר חוששין" הוא הנכון, דהיינו שהם מכשירים רק אם נשאר שיעור עד מקום הנקב, ונמצא שאין לנו הוכחה גמורה (ר' בסמוך) שהריטב"א החולק עליהם מכשיר גם בשופר מצומצם שניקב וסתמו — מ"מ נזקקים אנו להסבר ה"ל עפ"י חקירת מהות הביטול בשביל מחלוקת הרמב"ן, מדבריו דייקנו שהוא מכשיר גם במצומצם שסתמו, וה"ר חוששין", הפוסלים בכל מקרה שניקב בתוך השיעור אפילו אם סתמו (ובפשטות גם הריטב"א סובר כרמב"ן, שהרי לא הגביל כלל את ההכשר בניקב וסתמו לשיטתו, ומשמע שהוא אמור אפילו בשופר מצומצם. לגבי ניקב ולא סתמו כתב הריטב"א שלפי הירוש' כשר "אפילו נפתח רובו ויש בו שיעור". ונראה שיש לפרשו כשיטת הרמב"ן, ויש בו שיעור" אין הכוונה דוקא עד הנקב, אלא שיש בהמשך מה שמשלים את הנחסר מהשיעור ע"י הנקב, למעט שופר מצומצם שניקב ולא סתמו. אך ע' להלן פסקה י"ט שהריטב"א נוטה להחמיר בשופר שניקב ולא סתמו בכל מקרה, אפילו בשופר ארוך שניקב מחוץ לשיעור). אולם מובן שלאופן השני ה"ל צריך להבין את עצם טעמה של שיטת ה"ר חוששין", שנקב הנמצא בתוך שיעור שופר פוסל אפילו בשופר ארוך שיש בהמשכו כדי השלמת החסר ע"י הנקב והרבה יותר. ובאמת המאירי סובר בפירושו כשיטת ה"ר חוששין" ועפ"י האופן השני ה"ל, דהיינו ששופר שניקב וסתמו כשר רק אם הנקב לא עיכב את התקיעה קודם שנסתם, ולא ניקב רובו, וסתמו במינו, וגם נשתיר שיעור שופר ממקום הנחת פה עד מקום הנקב. וצריך איפוא להבין את טעמם.

ונראה שהטעם הוא עפ"י מה שכתבו ראשונים¹⁷ שהמלה 'שופר' היא מלשון שפופרת, דהיינו חוליה חלולה, ובכך נימקו את הפסול של זכרות או של קרן שאינה חלולה. ולפי"ן י"ל שלדעת המאירי וסיעתו הביטוי 'שופר' שפופרת משמעותו חוליה שלימה בחיקפה דוקא¹⁸, ונמצא שהנקב מבטל מהחוליה שלו שם שופר. ולכן אם מקומו של הנקב הוא

הסתימה לחלק של השופר ומצטרפת, כי זוהי מהות הביטול בשופר לשיטתם בכל מקרה (ובלא עיכב מעולם וסתמו במינו מסתבר שהסתימה בטילה, שהרי היא משלימה את הכלי ומחזירתו לקדמתו וגם קולו הוא כשהיה. וכך משמע בפירושו מלשון הרשב"א: "אבל בשאינו מעכב . . . בין שהיה מעכב בתחילתו וכ"ש שלא היה מעכב בתחילתו כשר לפי שמה שסתמו בו בטל לגבי השופר". לגבי סתמו שלא במינו ע' הערה 3).

17 רשב"א ור"ן כ"ו. ד"ה כל (ור"ן על הרי"ף ו'. ד"ה וכתבו). וכעין זה בשאר ראשונים שם, אע"פ שלא כולם הזכירו לשון שפופרת.

18 ע' סוגית פסולי השופר סוף פסקה י"ג.

בתוך שיעור שופר הסמוך למקום הנ"פ — הרי שאין כאן שיעור שופר רצוף⁹, וא"א לצאת בו. לעומת זאת אם הנקב הוא אחרי שיעור שופר הרי יש כאן שיעור שופר רצוף ויצאים בו. ויש להבין שהחלק שבו הנקב אינו פוסל או משום דבר אחר, כי הריהו כזיו כלשהו היוצא מהשופר בקצהו הרחב, שאע"פ שאינו מצטרף לשיעור מ"מ הוא נחשב לחלק של השופר ולא לדבר אחר. ובאמת אם נסדק רוב רחבו של השופר ולא נשתייר בו רוב שיעור אורך עד הסדק, כך שמיעוט הרחב שלא נסדק הוא כעין זיו כלשהו באמצע שיעור שופר — השופר פסול. כי השיעור צריך להיות רצוף, והזיו אע"פ שהוא חלק מהשופר ואינו דבר אחר מ"מ אינו מצטרף לענין שיעור. מעמדו של הזיו, או של החוליה שיש בה נקב לדעת המאירי, הוא איפוא כמעמדו של החלק החיצון של עבי השופר, שאע"פ שאינו נתון להשלמת שיעור שופר (כי גירדו והעמידו על גלדו כשר), ואינו מצטרף לשיעור, מ"מ הריהו חלק מהשופר ואינו נחשב לדבר אחר (ולכן אם למשל יניח התוקע את שפתיו עליו מבחוץ לא נאמר שתקע בדבר אחר). לעומת זאת לשיטת הרמב"ן והריטב"א חוליה שיש בה נקב אין דינה כזיו כלשהו, אלא יש עליה שם שופר גם לבנין שיעור השופר, ורק אם נסדק או ניקב רוב רחבה בטל ממנה שם שופר ואינה מצטרפת לשיעור.

המאירי וסיעתו מעמידים איפוא את דין ניקב וסתמו האמור במש' דוקא בנקב שנמצא מחוץ לשיעור שופר, ועל נקב כזה אומרת המש' שאם מעכב את התקיעה פסול, גם מדברי הרמב"ן והריטב"א הנ"ל משמע שדין ניקב וסתמו מתייחס לפחות גם לשופר ארוך שניקב אחרי שיעור שופר. והנה בפסקה א' נתבאר שהפסול של ניקב וסתמו מקורו בפסול שופר דבר אחר. ראינו שם שפסול שופר ד"א מופיע בשני אופנים: כשהדבר האחר משפיע על הקול, וכשאוויר התקיעה עובר דרך ד"א גם אם לא היתה השפעה על הקול. ובסוגית פסולי השופר פסקה ח' נתבאר שלדעת רוב הראשונים שני אפני הפסול של שופר ד"א נוהגים גם במקרה שמקומו של הדבר האחר בשופר הוא אחרי שיעור שופר, כגון הוסיף עליו כלשהו בין במינו בין שלא במינו, שהוא פסול גם אם היה בשופר שיעור, ואפילו לא נשתנה קולו, כי מ"מ התקיעה יוצאת משופר ד"א. ורק הראב"ד סובר שהמוסיף כ"ש על שופר שיש בו שיעור לא פסל. ושם הסתפקנו האם הראב"ד מכשיר בד"א הנתון אחרי השיעור גם במקרה שנשתנה הקול מחמתו, או שבזה יודה הראב"ד שפסול כי מ"מ הקול הוא קול שופר ד"א, ע"ש.

יוצא איפוא שלשיטת רוב הראשונים שופר שניקב וסתמו ומעכב צריך באמת להיות פסול גם אם הנקב הוא אחרי שיעור שופר, וכמ"ש המאירי והרמב"ן והריטב"א, כי גם בזה נוהג פסול שופר ד"א. ורק לשיטת הראב"ד בענין מוסיף כ"ש יוצא שלפחות במקום שהפסול הוא מחמת מעבר האוויר גרידא בלי השפעה על הקול — אין לפסול במקרה שהנקב הוא מעבר לשיעור. והנה לעיל פסקה ה' נתבאר שלשיטת הראב"ד בענין ניקב וסתמו סתימה שאינה משפיעה על הקול בלא"ה אינה פוסלת. אך אם הראב"ד מכשיר במוסיף כ"ש על שופר שיש בו שיעור אפילו אם נשתנה קולו מחמת התוספת — אזי יוצא שהוא צריך לסבור שפסול ניקב וסתמו נהג רק בנקב שבתוך שיעור שופר, אבל נקב שמעבר לשיעור שופר אינו פוסל בשום מקרה. ואכן, מוצאים אנו בפירוש שיטה כזאת אצל הראשונים: הטור כתב בשם בעל העיטור שפסול ניקב וסתמו — גם במקרה שהסתימה משפיעה על הקול — נוהג רק אם לא נשתייר שיעור שופר עד הנקב (והדברים בענין ניקב וסתמו בספר העיטור שלפנינו מלאים ט"ס עד שקשה לעמוד על שיטתו).

9) לגבי מקרה שיש שיעור מהנקב ולצד הרחב ע' סוגית פסולי השופר פסקה ט"י.

והסמ"ג כתב — הביאו הב"י (תקפ"ו ד"ה ומ"ש דלא) — שר"י נסתפק בדבר זה, האם גיקב וסתמו פסול גם בנשתייר שיעור שופר (ומוכח שם שספיקו של ר"י הוא גם במקרה שהסתימה משפיעה על הקול). וכתב הטור על דעת העיטור: "ולא נהירא". ומסביר הב"י: "כי נשתייר בו שיעור שופר מאי הוי אכתי קול שופר וד"א הוא" (ואפילו בהוספת ד"א שאינו משפיע על הקול פוסק הטור בהמשך כרוב הראשונים שהיא פוסלת גם אם הוסיפה אחרי השיעור). והפר"ח (תקפ"ו ז') כתב שלדעת בעל העיטור פסול שופר וד"א אמור רק אם עירובו של הד"א הוא בתוך שיעור שופר, אבל אם עבר האויר שיעור שופר בלי עירוב ד"א — שוב אין הקול נפסל אע"פ שאח"כ נתערב בו ד"א, וכ"כ הפרישה (תקפ"ו, י"ב) שרואים את היתר על השיעור כאילו נקצץ, וזה א"כ כשיטת הראב"ד הנ"ל ועפ"י האפשרות שגם בד"א המשפיע על הקול מכשיר הראב"ד אם מקומו הוא אחר שיעור שופר, וע' בסוגית פסולי השופר סוף פסקה כ"ג בטעם הדבר ¹⁰.

10) האבני נזר (או"ח תל"ז) הקשה על שיטת העיטור, אם לדעתו כשיש שופר כשר מבלעדי הסתימה אין הסתימה פוסלת — א"כ תמיד יש לנו להכשיר, אפילו גיקב תוך שיעור, שהרי אם לא סתמו כשר, כפי שהביא העיטור עצמו מהירוש', וא"כ הסתימה מיותרת ומדוע היא פוסלת. עוד הקשה שם מדוע כתב הטור שהעיטור מכשיר אם נשתייר שיעור ממקום הנהגת פה, והרי שיטת העיטור בנסדק לרחבו היא שאפילו נשתייר שיעור לצד הרחב כשר, כמו שכתב בשמו הר"ן שם. וע' בא"ב א"ד תירץ את שתי הקושיות. אך לפי המוסבר בפנים (ובסוגית פסולי השופר שם) הקושיה הראשונה אינה קושיה, כי ודאי שהעיטור מודת שקול היוצא משופר וד"א פסול אע"פ שהשופר אינו צריך לדבר האחר, וכמו בצפתו זהב מבתוך ונשתנה קולו (וצ"ע מה יענה על כך הא"ג לפי דרכו), אלא שלדעת העיטור אם עבר האויר שיעור שלם בשופר אחר שלא נוסף אליו שום ד"א — התקיעה כשרה אע"פ שאח"כ המשיך האויר ועבר גם דרך ד"א, כי התקיעה כבר נגמרה משעבר האויר שיעור שופר בכשרות. ובאשר לקושיה השניה — י"ל בשתי דרכים:

א. העיטור מכשיר באמת גם בנשתייר שיעור מהנבק ולצד הרחב, ולדוגמא בעלמא נקט ממקום הנ"פ. ובהמשך הדברים בעיטור נמצא לפנינו: "ומסתברא ה"ה בניקב וסתמו שלא במינו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר", ולא נזכר ממקום הנ"פ, ונראה שלפני כן חסר קטע על אודות נסדק לרחבו, ועליו אומר העיטור שה"ה לניקב. ומשמע שדין ניקב לגמרי כדין נסדק לענין זה, דהיינו שלכל צד שישאר שיעור כשר. וכ"מ מלשון הטור גופה: "ואם נשתייר שיעור שופר ממקום הנקב עד הנ"פ כשר כי היכי דאמרינן בנסדק לרחבו".

ב. אף אם העיטור מכשיר בניקב רק אם נשתייר שיעור לצד פה, כלומר שהוא דורש שהתקיעה תתחיל ממקום הנ"פ, כי אחרת יש כאן חציצה בין הפה לכלי שתוקעים בו — מ"מ בנסדק לרחבו הוא יכול להכשיר אפילו בנשתייר לצד הרחב. כי בסוגית פסולי השופר פסקה ט' מבואר שבנסדק לרחבו נחשב גם החלק הקטן שאין בו שיעור לחלק מן השופר, והריהו כוין היוצא מן השופר, ע"ש. וא"כ התקיעה בשופר מתחילה באמת במהנ"פ, ואין העיטור דורש כראשונים אחרים בסוגיה שם שיהיה שיעור שופר רצוף ממקום הנ"פ. אבל בניקב וסתמו אם נאמר שהתקיעה מתחילה ממהנ"פ — ע"כ יהיה כאן קול שופר וד"א, שהרי האויר עובר גם דרך הסתימה.

והנה בהמשך המשפט המצוטט לעיל מסוף דברי העיטור כתוב לפנינו: "והוא שאינו מעכב את התקיעה". והב"ח (ד"ה ומ"ש ובעל העיטור [ש"ג.]) באמת מסביר שהעיטור מכשיר רק בסתמו שלא במינו וחזר קולו לקדמתו, שבזה מצד שופר וד"א אין לפסול לדעתו, כמו שסובר הרא"ש, אלא שאם הנקב הוא בתוך השיעור הוא פוסל מפני שסתימה שלא במינו אינה יכולה להצטרף לשיעור, ע' לעיל הערה 3, ונמצא שאין כאן שיעור רצוף של חוליה שלימה בהיקפה, כנ"ל בפנים. ומ"מ מל' העיטור לפני כן נראה בבירור שהוא מכשיר בנשתייר שיעור גם במקרה שהמש"י פוסלת בו, כלומר שלפ"י שיטתו אינה כרא"ש אלא כראב"ד או כרמב"ן הפוסלים בסתמו שלא במינו וחזר קולו (ומהטור משמע בפשטות ששיטתו כרמב"ן ע"ש), והעיטור סובר שזה אמור רק בניקב בתוך שיעור מפני שמצד הסברה הוא חולק על הראב"ד והרמב"ן וסובר שבתוך קולו אין לפסול משום ד"א אפילו

הש"ע (תקפ"ו, ז') מכשיר בניקב ולא סתמו (ר' להלן בסוף הפסקה הבאה). ולא חילק בין ניקב בתוך שיעור לניקב אחר שיעור. וכתבו הט"ז (ס"ק ז') והמ"ב (ס"ק כ"ז) שההכשר הוא באמת אפילו ניקב בתוך שיעור, וכמ"ש הב"י בשם הרא"מ¹¹. ובשו"פ מצומצם שניקב ולא סתמו אין הם מגלים דעתם, ולדעת הרמב"ן יש להחמיר ולפסול בזה, כנ"ל.

גם בניקב וסתמו לא מחלק הש"ע (שם) בין נשתייר בו שיעור עד הנקב ללא נשתייר, ופשוט שבמקרים שהוא פוסל בניקב וסתמו כוונתו לפסול גם אם נשתייר שיעור, כמ"ש בב"י לפי הטור, כנ"ל, וכ"כ הט"ז (ס"ק ט'). וכן בסעיף י"א פסק שמוסיף כ"ש פסול גם אם הוסיפו על שופר שיש בו שיעור¹². ובמקרים של ניקב וסתמו בהם מכשיר הש"ע ודאי שכוונתו להכשיר גם אם הנקב הוא בתוך שיעור שופר, כנ"ל, ואפילו בשופר מצומצם ראינו שהרמב"ן מכשיר¹³.

שלא במינו, והפסול הוא מטעם חסרון בשיעור, כנ"ל. אבל במעכב אחר הסתימה (אפילו סתמו במינו לשיטת הרמב"ן, ואולי גם לשיטת הראב"ד, כנ"ל פסקה ד') מודה העיטור שהפסול הוא גם במקרה שנשתייר שיעור עד הנקב, משום שופר וד"א (הטור באמת סמך את דעת העיטור למקרה של סתמו שלא במינו וחזר קולו, ע"ש). וזה שלא כמו שכתבנו בפנים בשם הפר"ח והפרישה. והפרישה כתב בפירוש שהעיטור מכשיר גם במעכב. ויתכן שהמלים "הוא שאינו מעכב את התקיעה" הן ט"ס בעיטור, כי כל הקטע שם משובש ומעורבב. וגם מל' הסמ"ג משמע בפשוט שספיקו של ר"י מתייחס לכל מקרה של פסול ניקב וסתמו, ע"ש (וממקום הדברים בטור אין ראיה מוכרחת, כי י"ל שהטור מביא את דעת העיטור על המקרה הראשון של הפסול שהוא מזכיר, וה"ה לשאר המקרים).

(11) הב"ח (ד"ה ומ"ש וכל [ש"ג.]) כתב שאם ניקב רוב אורך השופר ולא סתמו, אע"פ שנשתייר בו שיעור — פסול, כי אינו עדיף מנסדק רוב ארכו, ואם ניקב רוב רחבו ולא סתמו — דינו כנסדק לרחבו שתלוי אם נשתייר בו שיעור. והפר"ח כתב שאם נפתח רוב השופר פסול אע"פ שנשתייר בו שיעור, מפני ש"רובו ככולו ובעיניו שופר וליכא". והמ"ב (ס"ק כ"ז ושעה"צ שם) הבין שכוונתו לנפתח רוב האורך כב"ח. אך לעיל פסקה ז' רצינו לומר שלפי הפר"ח "נפתח רובו" היינו רוב שטח השופר, ולפי"ז יש להבין שהוא מתכוון לנפתח רוב ארכו, או שנפתח באופן שאינו פוסל משום נסדק, כגון שניקב לא בנקב רצוף, כנ"ל פסקה ח' (ובנפתח רוב ארכו בנקב רצוף יתכן מאד שמודה לב"ח שפסול משום נסדק). והמ"ב בבה"ל (ד"ה אע"פ) דן להכשיר בנפתח רובו בנקב לא רצוף שאין בו פסול נסדק, ומביא ראיה מל' הרא"ש ומהריטב"א, ע"ש. והראיות תמוהות לענ"ד, כי לשיטת הריטב"א 'רובו' היינו רוב רחבו מצד אחד, ובזה ודאי שכשר והמ"ב לא דן בזה (ע' שעה"צ אות ג'ו). וגם הראיה מהרא"ש תמוהה, כי המעיין שם יראה שהרא"ש סבר שנסדק לארכו פסול רק אם נסדק כל האורך ממש (וכך מפורש בדברי רבנו ירוחם דף מ"ח ע"ב, ע"ש), ובזה ודאי שגם בניקב פסול, וע"כ שאין הרא"ש מתכוון שם לניקב רוב האורך דוקא דומיא דנסדק, אלא כוונתו שאע"פ שנקב סתם אינו פוסל, אף שיש בו חסרון, מ"מ נסדק כל ארכו פסול. ולפי"ז אין גם צורך לומר מ"ש שם בבה"ל שהרא"ש והריטב"א נחלקו האם צריך שישתייר שיעור. ובלא"ה נזכר לעיל בפנים שכוונת הריטב"א כנראה לכך שיהיה מה שישלים לשיעור, ולא דווקא שישתייר שיעור עד הנקב, ובזה ודאי שהרא"ש יכול להודות גם לפי הבנת המ"ב.

באשר לעצם נושא דינו של המ"ב — מהראיה שהוא מביא מהרא"ש משמע שכוונתו למקרה שניקב רוב הארך גרידא (ומכאן עוד ראיה לכך שלדעת המ"ב ניקב רובו היינו רוב ארכו גרידא, ע' לעיל פסקה ז' הערה 8). ואולי בניקב רוב שטח השופר הוא מדה לפסול, כי רובו ככולו ואין זה שופר, וכמו שהבנו לעיל בדברי הפר"ח. וצ"ע.

(12) וכ' המ"ב (ס"ק ע"ד) שהיינו אפילו לא נשתנה קולו, כנ"ל.

(13) באשר לשופר מצומצם שסתמו שלא במינו במקרים הכשרים לפי השיטות השונות — ע' לעיל הערה 3.

יט. שופר שניקב ולא סתמו

בפסקה הקודמת הזכרנו את לשון הירוש' על משנת ניקב וסתמו: "ראב"ז בשם ר"ז והוא שסתמו אבל אם לא סתמו כשר שכל הקולות כשרין בשופר". מימרה זו מובאת להלכה ע"י התוס', הרא"ש, הראב"ד, הרז"ה, הרמב"ן, הרשב"א, הר"ן והטור'.
הריטב"א הביא אף הוא את דברי הירוש', אך הוסיף: "אבל לפי גמ' דילן (ר"ל: שלא פירשה להכשיר במקרה שלא סתמו) יש להחמיר ולדון כשלא סתמו לפסול אם מעכב התקיעה שלא אמר בגמ' דילן שכל הקולות כשרין בשופר אלא כשהוא בעצמו שלא מחמת ריעות". ברור שהריטב"א יכול לומר כך — שקול שהשתנה מחמת ריעות אינו קול השופר ופסול — רק לפי שיטתו בענין ניקב וסתמו (דהיינו שיטת הרמב"ן וסיעתו), שבמעכב את התקיעה אחר הסתימה לעולם פסול. כי לשיטת הרא"ש שאף במעכב אחר הסתימה כשר אם סתמו במינו הרי רואים שאין נכון לומר שכל שמשונה קולו מחמת ריעות אין זה קול השופר (אמנם לדעת חכמים לפי שיטת הרא"ש, שמעכב לעולם פסול, אפשר יהיה לומר כריטב"א. אך לפי"ז תהיה מחלוקת חדשה של ר"ז וחכמים, האם ניקב ולא סתמו כשר או פסול, ויקשה קצת מדוע לא נתלקו בזה בפירוש). כמו כן ברור שהריטב"א יפסל עפ"י הבבלי גם בגשתייר שיעור תקיעה עד הנקב, כי מ"מ אין זה קול השופר, וכ"כ בפירוש המ"א המ"ב, כדלהלן.

גם הכלבו כתב שנקב שמעכב את התקיעה פוסל את השופר אפילו לא סתמו "כיון שקולו פגום מחמת הנקב". ובסתמו הוא באמת מכשיר רק באינו מעכב אחר הסתימה. וכתב שאפילו נקב שלא עיכב מעולם ראוי לסתמו שלא יראה השופר פגום (והטעם הוא בוודאי משום "זה א"לי ואנוהו").

[מלשון המש' "שופר שנסדק ודיבקו פסול... ניקב וסתמו אם מעכב... פסול" נראה לכאורה שכמו שבנסדק ודיבקו פסול גם אם לא דיבקו כן גם בניקב וסתמו פסול אף אם לא סתמו, כדי שתהיה הסיפא דומיא דרישא. וכתבו ראשונים שלפי הירוש' צ"ל שאע"פ שאין הסיפא דומה לרישא בזה אין בכך קושי, כי הפסולים של נסדק ושל ניקב אינם שווים בעקרונותיהם (תדע, שהרי ניקב תלוי במעכב ונסדק לא, וכיו"ב). אך מדברי הריטב"א (כ"ז: ד"ה וסתמו בראש הדיבור ובסופו) נראה שהוא מסתמך על הקושי הזה כדי ללמוד את דעת הבבלי, כלומר שאם היה הבבלי סובר כירוש' היה צריך לומר זאת בפירוש, כי בפשטות יש להבין שהסיפא דומיא דרישא, ומזה שהבבלי לא פירש להוציא מהבנה זו נראה שהוא אכן סובר כך].

והנה בשו"ת הרא"ש (כלל כ"ד סי' ח', הובא בב"י) נמצא כתוב: "שופר נקוב אין תוקעין בו עד שיסתם הנקב ואינו מעכב התקיעה כי רבו פירושים בשופר נקוב עפ"י הירוש' והבבלי והכי עבדינן עובדא כמו שכתבתי". וכתב הב"י על זה: "ודברים אלו סתומים דמשמע דאין תוקעין בו בעודו נקוב עד שיסתם ושלל כדברי הירוש' דמכשר (הב"י הביא לפני כן את הירוש' שכתבו הראשונים והרא"ש בכללם) ואפשר לדחוק

- 1) מרשימה זו מוכח שדין ניקב ולא סתמו אינו תלוי בשיטות בדין ניקב וסתמו, שלא כהו"א של הב"י ד"ה ומ"ש וכל (ש"ג.), והוא עצמו מפקפק בה, ע"ש. והטור כתב את דין ניקב ולא סתמו עם שיטת ר"י כי דבריו שם לקוחים מהרא"ש, והביא כבר גם את הדין הנ"ל — המובלע בתוך דברי הרא"ש — עם שאר דבריו, להשלמת הענין.
- 2) היינו אין זה קול השופר הנדון הארוך, ותמיד אנו מתחשבים בקול השופר הנדון אע"פ שאם יקצרוהו לשיעור מצומצם אפשר שיהיה קולו אחר.

ולומר דהכי קאמר אין תוקעין בו עד שיסתם ואינו מעכב כלומר אף אם גסתם ומעכב לא ובלא גסתם כלל לא איירי והראשון נראה יותר". כלומר, להבנה הראשונה של הב"י חושש הרא"ש לענין הלכה למעשה לשני דברים: א. שמא חולק הבבלי על הירוש' וסובר שאם לא סתמו פסול. ב. שמא במעכב את התקיעה לעולם פסול, שלא כשיטתו לפיה במעכב וסתמו במינו כשר. ולהבנה השניה חושש הרא"ש רק לב'.

להבנה הראשונה של הב"י יש להעיר כי לפי האמור לעיל נראה שחשש א' קיים רק מפני שגם חשש ב' קיים, כי לשיטת הרא"ש שבמינו כשר אף במעכב הרי טעמו של הריטב"א לחשש א' אינו תופס.

לגבי משמעותו של חשש ב': הרא"ש אינו מוכיר שצריך לסתום את הנקב דוקא במינו, ולכן י"ל לכאורה שאין הוא חושש לשיטת הרמב"ן המצריך מינו דוקא, אלא הוא חושש שלשיטתו שלו הלכה כחכמים ולא כר"ג, ואף בתוספותיו ובפסקיו ערער על שיטת ר"ה שפסק כר"ג (לעיל פסקה א'), ולחכמים בין במינו ובין שלא במינו אם מעכב פסול ואם לאו כשר. לפי זה יש אולי קצת סיוע להבנתו השניה של הב"י, כי להבנה הראשונה יוצא שהרא"ש חוזר בו בתשובתו ממ"ש בפסקיו, דהיינו מזה שהביא להלכה את הירוש' בענין ניקב ולא סתמו. ואילו להבנה השניה אין כאן חזרה, כי גם בפסקיו נטה בעצמו לדעה שהלכה כחכמים, ולכן הוא חושש לה למעשה (ועוד נימוק לצד ההבנה השניה לפי דרך זו: לעיל ראינו שלשיטת הרא"ש אם נרצה לומר שלחכמים כשלא סתמו פסול, והטעם הוא כריטב"א משום שנשתנה הקול מחמת ריעות — הרי לר"ג צריך להיות כשר, כי הוא מכשיר גם במעכב שקולו משונה, וא"כ קשה קצת למה לא נחלקו בואת בפירוש. ולהבנה השניה אתי שפיר, כי הרא"ש אינו חושש לדעה שניקב ולא סתמו פסול).

אך לשון התשובה "כי רבו הפרושים" וכו' מורה קצת שלא כדרך זו. כי אם הרא"ש אינו חושש לפירוש הרמב"ן — ולפירוש הראב"ד בודאי שאינו חושש שהרי אינו מצריך שלא יעכב הנקב קודם סתימה — א"כ מה פשר הנימוק שהוא נותן לחומרה ש"רבו הפרושים", והרי אין הוא חושש למעשה אף לאחד מהפירושים שהביא בפסקיו למרות שהם מחמירים והוא מקל³. לפיכך אולי נכון יותר להבין שהרא"ש באמת חושש לפירוש הרמב"ן, אותו לא דחה בפסקיו בראיות (מה שאין כן לגבי פירוש הראב"ד בגדו הביא הרא"ש ראייה שנראתה לו מכרעת), וכוונתו לסתימה במינו דוקא, שכך היא הרגילות כמו שכתב בפסקיו (ס"ה), ולכן לא ראה צורך להזכיר זאת בפירוש. ולפי"ז יוצא שהרא"ש חשש להחמיר נגד מה שכתב בפסקיו, וא"כ שוב תתכן הכנתו הראשונה של הב"י שגם מהסמיכה על הירוש' חזר בו (וכמובן שלשיטת הרמב"ן י"ל שגם לחכמים וגם לר"ג אם לא סתמו פסול, שהרי אף אחד מהם אינו מכשיר בקולו פגום אחר הסתימה).

הרמב"ם לא פירש בחיבורו מה הדין בנקב שלא סתמו. אך בפיהמ"ש כתב: "ואם ניקב יש בו דינים והם כי הוא צריך לסתום הנקב. אם סתמו במינו ונשאר ממנו רובו שלם בלי נקב ולא עיכבו הנקבים את התקיעה כמו שזכר כשר" וכו'. (ובתרגום הרב קאפח: "ויש בנקיבתו חילוקי דינים והוא שצריך לסתום הנקב ואם סתמו במינו...").

(3) מביאור הגר"א תקפ"ו, ז' (ד"ה אין לתקוע) מוכח שהבין שמ"ש הרא"ש "כי רבו הפרושים" כוונתו שאין לסמוך על הירוש' להכשיר בנקב שלא סתמו כי רבו הפירושים על הירוש' הזה ויש מפרשים אותו באופן שאין ממנו ראייה. אך זה צ"ע, כי לא מצינו בראשונים שום פירוש אחר על דברי הירוש' (וגם האמור לעיל בפסקה י"ג הערה 5 ע"ש אינו מצדיק את הלשון "רבו הפרושים"). וע' בספר בית ישראל (כ"ז: ד"ה והנה המחבר) ובשפת אמת (שם ד"ה בא"ד ולא) מה שהסבירו בזה.

הרי מפורש שצריך לסתום ומשמע בפשטות שאם לא סתם פסול. והנה בפסקה י"ד נתבאר כי ישנן שתי הבנות בשיטת הרמב"ם בדין ניקב וסתמו: יש המבינים ששיטתו "לא עיכבו הגקבים את התקיעה" היינו אפילו קודם סתימה, ויש המבינים ששיטתו כרמב"ן. ועתה: אם שיטת הרמב"ם היא כשיטת הרמב"ן הרי שהוא יכול לסבור כריטב"א שניקב ולא סתמו פסול מפני שיש ריעות בקול מחמת פגם. אבל אם כוונתו שהנקבים לא עיכבו קודם סתימה ועל זה הוא אומר שצריך לסתום את הנקב — א"כ נמצא שהוא מחמיר יותר מהריטב"א והכלבו, וצ"ע מה טעמו (ודוחק לומר שכוונתו דוקא לנקב בשופר מצומצם, וכמ"ש הרמב"ן כנ"ל בפסקה הקודמת, או שכוונתו לניקב בתוך שיעור שופר דוקא, ושיטתו היא שנקב מבטל את רציפות השיעור, כדעת המאירי וסיעתו הנ"ל שם, אך בניגוד להם הוא סובר שסתימה מועלת להצטרף). ואולי כוונתו שצריך לכתחילה לסתמו משום הידור וכמ"ש הכלבו. ואפשר שזוהי ראייה להבנת רוב הראשונים ששיטת הרמב"ם היא כרמב"ן. וכ"כ המ"ב בבה"ל (תקפ"ו ד"ה שאין ע"ש [הפירוש השני שכתב הכלבו והובא בב"י הוא שיטת הרמב"ן שהמש' מכשירה בנקב שעיקב קודם סתימה ואינו מעכב עכשיו, ואם לא סתמו פסול. והירוש הראשון שכתב הכלבו הוא שיטת המאירי והריא"ז הנ"ל פסקה י"ג שהמש' מכשירה רק בנקב שלא עיכב מעולם, ועליו אומר הכלבו שראוי לסתמו לכתחילה]).

השיע' (תקפ"ו, ז') פסק: "אם ניקב אם לא סתמו אע"פ שנשתנה קולו כשר". והגיה הרמ"א: "מיהו אם יש שופר אחר אין לתקוע בזה כי י"א שאין לתקוע בשופר נקוב", ומצוין בסוגרים: כלבו ותשובת הרא"ש (המציין הבין את תשובת הרא"ש כהבנת א' של הב"י הנ"ל, וכך הבין הגר"א, ע' לעיל הערה 3). המ"א (ס"ק ח') והמ"ב (ס"ק כ"ח) הבינו שכוונת הרמ"א לנקב שמעכב את התקיעה קודם סתימה, והוא חושש לשיטת הכלבו והריטב"א שפוסלים בזה אפילו נשתייר בו שיעור תקיעה ממקום הנ"פ, כנ"ל, ובבה"ל (ד"ה שאין) כתב שגם הרמב"ם בפיהמ"ש סובר כן, כנ"ל. אבל בנקב שלא עיכב מעולם כתב בבה"ל שאין להחמיר. וצ"ע מדוע לא כתב שגם אם אין צורך לחזור אחר שופר אחר במקרה שלא עיכב מעולם — מ"מ לפחות במקרה שיש לו שופר אחר תחת ידו ראוי שלא לתקוע בנקוב משום הידור וכמ"ש הכלבו.⁴

זכביאור הגר"א על מ"ש הרמ"א "מיהו אם יש שופר אחר" וכו' מצטט את דברי הרוקח שכתב: "שופר צריך שיהא שלם למצוה כדאמרי' בפסיקתא רבתי בפרשת הרנינו ילמדנו רבנו שופר שניקב וסתמו מהו שיהא כשר לתקוע בו כך שנו רבותינו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר מה טעם דכתיב וה' אֵלֵקִים בשופר יתקע מה שופרו של

(4) ולשון הלבוש (שם): "ניקב אפילו נקב שיש בו חסרון ונשתנה קולו מחמת הנקב כל זמן שלא סתמו כשר ומיהו לכתחילה לא יתקע בו אם יש לו שופר אחר כיון שהוא פגום משום הקריבהו נא לפחתך אבל ע"י הדחק שאין לו שופר אחר כשר אע"פ שנשתנה קולו". ומשמע מהנימוק של הקריבהו וכו' שגם אם לא נשתנה קולו לא יתקע בו לכתחילה, בגלל הכיעור שבפגימה. וגם מזה שהלבוש חוזר בסוף על המלים "אע"פ שנשתנה קולו" משמע קצת שלענין לכתחילה הכוונה היתה אף במקרה שלא נשתנה קולו. אך הפמ"ג (על מ"א ס"ק ח') ר"ל שאולי כוונת הלבוש רק במקרה שנשתנה הקול, והפסול הוא משום הקריבהו וכו' (ולא משום שאין זה קול השופר כמו שרצינו לומר לעיל לפי הריטב"א והכלבו). וכ"כ שהבין החיי אדם (ק"מ, י"א). ואולי זוהי גם דעת הריטב"א והכלבו בטעם הפסול של ניקב ונשתנה קולו, אלא שהכלבו מבדיל בין פגום שנשתנה קולו שהוא פסול כי בזיון הוא למצוה לבין פגום שלא נשתנה קולו שרק לכתחילה ראוי לסתמו משום נוי מצוה. וע' סוגית פסולי השופר פסקה י"א הערה 4 שגם מדברי הרמ"א יש להוכיח שהבין את טעם הכלבו כפמ"ג.

הקב"ה שלם אף שופר של ר"ה יהא שלם". ונראה שהגר"א לומד מהפסיקתא שגם שופר שניקב ולא סתמו ומעכב את התקיעה פסול (לפחות מדרבנן), כי אינו שלם, והפסיקתא תולה את הפסול בכך שהשופר אינו שלם, דהיינו שקולו פגום ואינו דומה לשופרו של הקב"ה, ולא בכך שיש כאן דבר אחר המסייע (אך אין ללמוד מכאן שגם נקב שאינו מעכב יפסל אם לא סתמו מפני שאינו דומה לשופרו של הקב"ה שהוא שלם בלא פגם בכלי, שהרי בניקב וסתמו ואינו מעכב אנו מכשירים אע"פ שאינו דומיא דשופרו של הקב"ה, ועל כרחק שהכל תלוי בשמיעת הקול, אם שומעים בשעת התקיעות את קול השופר השלם או לא. וכן בדיון, שהרי שופרו של הקב"ה במתן תורה ובגאולה העתידה אינו כלי אלא קול שופר הנשמע לאזנינו: "יקול שופר חזק מאד". לפי"ז יוצא שהפסיקתא תתאים רק לשיטת הרמב"ן או לשיטת הרא"ש לפי חכמים, אבל לשיטת הרא"ש לפי ר"ג שופר שניקב וסתמו במינו כשר אע"פ שמעכב עכשיו ואין כאן הקול השלם. ואמנם לעיל כבר הערנו ששיטת הפוסלים בשופר פגום אינה מתאימה עם שיטת הרא"ש לפי ר"ג).